

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

TÜRK EDEBİYATINDAKİ KÜRESEL ROMANLARIN
ÖĞRETİM BOYUTU

KİNEM DİLAN BAZİN

Yüksek Lisans Tezi

VAN - 2010

Van, 2025

TÜRK EDEBİYATINDAKİ KÜRESEL ROMANLARIN ÖĞRETİM BOYUTU

KİNEM DİLAN BAZİN

2025

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

TÜRK EDEBİYATINDAKİ KÜRESEL ROMANLARIN ÖĞRETİM BOYUTU

THE TEACHING DIMENSION OF GLOBAL NOVELS IN TURKISH
LITERATURE

Kinem Dilan Bazin

Prof.Dr.Fethi Demir

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2025

ONAY SAYFASI

Kinem Dilan Bazin tarafından, Prof. Dr. Fethi Demir danışmanlığında hazırlanan “Türk Edebiyatındaki Küresel Romanların Öğretim Boyutu” başlıklı bu çalışma, 11/04/2025 tarihinde Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 07/03/2025 tarihli ve 2025/9-4 sayılı kararı ile Prof. Dr. Nurullah Ulutaş Başkanlığında, Doç. Dr. Sevgül Türkmenoğlu ve Prof. Dr. Fethi Demir Jüri Üyeliğinde oluşturulan Tez Savunma Jürisi huzurunda savunularak Jüri tarafından Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri kapsamında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

UYGUNDUR

...../...../2025

Prof. Dr. Fuat TANHAN

Enstitü Müdürü

Öz

Üzerinde henüz ortak bir tanıma varılamamış, gitgide çağın egemen söylemi haline gelen küreselleşmeyi dünyanın merkezinden çeperine kadar bütün dünya ülkelerinin; topluluklar, ekonomiler ve kültürler arasında artan etkileşimi ve bağımlılık süreci şeklinde tanımlayabiliriz. Bu süreç; ticaret, iletişim, teknoloji ve kültürel etkileşim gibi alanlardaki gelişmelerle şekillenir. Küreselleşme, coğrafi sınırları aşarak farklı ülkelerdeki bireylerin ve grupların daha önce hiç olmadığı kadar hızlı ve kapsamlı bir biçimde birbirleriyle etkileşimde bulunmasını mümkün kılar. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren hızlanan bu süreç, ekonomik entegrasyonun yanı sıra kültürel etkileşimleri, siyasi ilişkileri ve çevresel meseleleri de içeren çok yönlü bir fenomene dönüşür. İçinde yaşadığımız çağın kaçınılmaz bir sonucu olan küreselleşme kavramı, genellikle ekonomik, politik ve sosyal-kültürel küreselleşme gibi alt başlıklar biçiminde tasnif edilir. Dolayısıyla edebiyata yansımaları da kaçınılmaz bir olguya dönüşür. Bu bağlamda küresel edebiyat diye niteleyebileceğimiz bir edebiyat alanı/türü/janrı oluşur. Neticede tüm bunlar ulusal edebiyatların küreselleşmenin perspektifinden yeniden değerlendirmesini zorunlu kılar. Ulusal edebiyat kanonunun içinden çıkıp ondan kopan hatta ulus ötesi bir boyutu imleyen bu yeni edebiyat iklimi her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de tartışmalara neden olur. Bu noktada Türk edebiyatının küreselleşmeyle olan imtihanına yakından bakmak, gerekli ve özgün bir çalışma alanı olarak karşımızda belirir.

Her şeyden önce Türk edebiyatındaki küreselleşme girişimleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma çabalarına kadar götürülebilir. Bu girişimler, Tanzimat Dönemi’nden günümüze kadar uzanan süreç boyunca Batı edebiyatıyla temasın, yeniliklerin ve uluslararası anlatı tekniklerinin Türk edebiyatında kendine yer bulmasıyla belirginleşir. Tanzimat, Servet-i Fünûn, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet

Dönemi boyunca artarak devam eden modernleşme çabaları, Türk edebiyatının dünya edebiyatı ile kurduğu ilişkiyi, dolayısıyla küresel boyuta geçme çabalarını da hızlandırır. Her dönemin kendi toplumsal koşulları ile estetik anlayışları Türk edebiyatında farklı farklı küresel açılımlar yaratır. Bu açılımlarla birlikte küreselleşme, edebî üretimin yönelimlerini değiştirir. Netice itibarıyla zamanın ruhunu temsil eden bir kavram olarak küreselleşmenin edebiyattaki serüvenini araştırmak, pek çok bilimsel, toplumsal ve kültürel veriyi açığa çıkaracaktır. Öyle ki küresel edebiyatın artıları ve eksileriyle ne olduğunun irdelenmesi, ulus ötesi bir dönemin kapılarını aralayan edebiyatın güncel bir panoramasını göstermesi bakımından da dikkat çekici olacaktır. İşte böylesi bir önerme bağlamında kaleme alınan bu tezde; küreselleşmenin Türk edebiyatındaki panoraması İzzet Melih Devrim'in "*Tezat*", Halide Edib Adıvar'ın "*Sinekli Bakkal*", Nedim Gürsel'in "*Şeytan Melek ve Komünist*", Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhafılık*" ve Elif Şafak'ın "*Kayıp Ağaçlar Adası*" romanları bağlamında incelenmiştir. Söz konusu eserler, Türk edebiyatının ulus ötesi bir alana açılma tarihinin kilometre taşlarını oluşturan oldukça önemli eserlerdir. Nitekim kimisi avangart kimisi de güncel olan bu eserler, Türk edebiyatındaki küreselleşme çizgisini anlamamızı somutlayacak vesikalardır. Zamanın edebiyat ruh ve dünyasından ayrı düşmemek, şu anda tam da bu çağın içinde doğup, büyüüp, zihin dünyalarını ister istemez buna göre şekillendiren ortaöğretim öğrencilerimize içinde bulundukları edebiyat çağını doğru tanıtabilmek adına bu tez çalışmasında bu eserler retrospektif bir yaklaşımla analiz edilmiş; kültürel küreselleşmenin edebiyata yansıması olan küresel edebiyat, küresel edebiyattan kastımızın neden küresel roman olduğu, küreselleşmenin Türk edebiyatındaki tezahürlerinin; kurgu, anlatıcı, bakış açısı, zaman, mekân, kişiler, dil ve üslûp gibi temel anlatı unsurları bağlamında somut bir panoraması sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: eğitim, edebiyat, küresel edebiyat, küresel edebiyat öğretimi, *Tezat*, *Sinekli Bakkal*, *Şeytan*, *Melek ve Komünist*, *Kafamda Bir Tuhafılık*, *Kayıp Ağaçlar Adası*.

Abstract

Globalization, which has become the dominant discourse of the era, has yet to be universally defined, but we can describe it as a process of increasing interaction and interdependence among the world's countries, communities, economies, and cultures, reaching from the center to the periphery of the world. This process is shaped by developments in areas such as trade, communication, technology, and cultural interaction. Globalization transcends geographical boundaries, making it possible for individuals and groups in different countries to interact with each other more rapidly and comprehensively than ever before. Especially since the late 20th century, this process has transformed into a multifaceted phenomenon that includes not only economic integration but also cultural interactions, political relations, and environmental issues. The concept of globalization, as an inevitable consequence of the era we live in, is generally classified into subcategories such as economic, political, and socio-cultural globalization. Therefore, its reflection in literature has also become an unavoidable phenomenon. In this context, a literary field/genre that we could call "global literature" is emerging. Ultimately, all of this necessitates the reassessment of national literatures from the perspective of globalization. This new literary climate, which emerges from and breaks away from the national literary canon and even implies a transnational dimension, has sparked debates in Turkey, just as it has in other countries. At this point, it is necessary to closely examine Turkish literature's encounter with globalization, which presents itself as an important and original area of study.

First and foremost, globalization efforts in Turkish literature can be traced back to the Ottoman Empire's Westernization attempts. These efforts have become evident through the increasing interaction with Western literature, the adoption of innovations, and the incorporation of international narrative techniques in Turkish literature, spanning from the Tanzimat period to the present day. Modernization efforts that have continued to intensify throughout the Tanzimat, Servet-i Fünun, National Literature, and Republican periods have accelerated Turkish literature's relationship with world literature and, consequently, its efforts to move into a global dimension. Each period's unique social conditions and aesthetic understandings have created different global openings in Turkish literature. With these openings, globalization has altered the orientations of literary production. Consequently,

examining the journey of globalization in literature, as a concept that represents the spirit of the times, will reveal a wealth of scientific, social, and cultural insights. Indeed, investigating what global literature is, with its advantages and disadvantages, will provide a significant contemporary panorama of literature that opens the doors to a transnational era.

In this context, this thesis examines the panorama of globalization in Turkish literature through the novels “*Tezat*” by İzzet Melih Devrim, “*Sinekli Bakkal*” by Halide Edib Adivar, “*Şeytan Melek ve Komünist*” by Nedim Gürsel, “*Kafamda Bir Tuhaflık*” by Orhan Pamuk, and “*The Island of Missing Trees*” by Elif Şafak. These works constitute significant milestones in the history of Turkish literature’s expansion into the transnational sphere. Some of these works are avant-garde, while others are contemporary, yet they all serve as tangible records that help us understand the trajectory of globalization in Turkish literature. To ensure that students of middle and high school, who have been born, grown, and whose worldviews have been inevitably shaped by this very era, are properly introduced to the literary age they are part of, these works are analyzed in a retrospective approach in this thesis. The reflection of cultural globalization in literature, what we mean by global literature, why we consider it a global novel, and the manifestations of globalization in Turkish literature—such as plot, narrator, perspective, time, space, characters, language, and style—are examined to provide a concrete panorama of globalization’s impact in Turkish literature.

Keywords: education, literature, global literature, teaching global literature, *Tezat*, *Sinekli Bakkal*, *Şeytan, Melek ve Komünist*, *Kafamda Bir Tuhaflık*, *Kayıp Ağaçlar Adası*.

Teşekkür

Çalışmalarım süresince bana yol gösteren, yapıcı yaklaşımlarıyla yardımcı olan, yönlendirme ve bilgileriyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan, yaptığımız çalışmada, düşünmeyi öğretme konusundaki hassasiyetiyle bana rehberlik eden değerli danışmanım Prof. Dr. Fethi DEMİR'e teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz.....	ii
Abstract.....	iv
Teşekkür.....	vi
Tablolar Dizini.....	ix
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	x
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	3
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
Araştırma Problemi.....	3
Varsayımlar.....	4
Sınırlılıklar.....	4
Tanımlar.....	4
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	5
Küreselleşme Nedir?.....	5
Küresel Edebiyat Nedir?.....	6
Türk Edebiyatında Küreselleşmenin Tezahürleri.....	16
Küresel Edebiyatın Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimindeki Yeri.....	20
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı Çerçevesinden Küresel Romanlar.....	36
Bölüm 3 Yöntem.....	44
Araştırmanın Modeli.....	44
Veri Toplama Süreci.....	45
Araştırma Materyalleri.....	45
Verilerin Analizi.....	45
Tezat Romanındaki Küresel Bulgular.....	46
Sinekli Bakkal Romanındaki Küresel Bulgular.....	50

Şeytan, Melek ve Komünist Romanındaki Küresel Bulgular	56
Kafamda Bir Tuhaflık Romanındaki Küresel Bulgular	64
Kayıp Ağaçlar Adası Romanındaki Küresel Bulgular	73
Sonuç	78
EK-A: Etik Beyanı	85
EK-B: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	86

Tablolar Dizini

Tablo 1	39
Tablo 2	40
Tablo 3	42

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

Çev.: çeviren

s.: sayfa

T: Tezat

SB: Sinekli Bakkal

ŞMK: Şeytan, Melek ve Komünist

KBT: Kafamda Bir Tuhaflık

KAA: Kayıp Ağaçlar Adası

Bölüm 1

Giriş

Küreselleşme kavramı en genel ifadeyle farklı ekonomiler, kültürler ve toplumlar arasında artan etkileşim ve bağımlılık sürecidir. Bu süreç teknolojik imkânların, uluslararası iletişimin ve ulaşımın gelişmesiyle hızlanır. Bilginin, malların, hizmetlerin ve insanların dünya genelinde daha kolay hareket etmesine olanak tanır. Bu yönüyle yerel kültürlerin ve pratiklerin küresel düzeyde etkileşime girmesiyle birlikte dünya üzerindeki farklı yaşam şekillerinin kaynaşmasına ve dönüşmesine vesile olur. Küreselleşme bir kavram olarak henüz net bir tanıma sahip değildir. Küreselleşme, çağımızın temel olguları ve eğilimleri hakkında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olur ve bu durum, kavramın tanımlanmasını zorlaştırır.

Öncelikle küresel edebiyat, kapitalizmin uluslararası bir hâl aldığı yakın dönemin bir eğilimi olmakla birlikte Goethe'nin ortaya attığı "weltliteratur" yani "dünya edebiyatı" kavramına uzanan bir arka plana sahiptir. Goethe, 1827 yılında, fen ve botanik gibi alanlardaki bilimsel çalışmalardan etkilenecek ulusal edebiyatların ötesinde bir dünya edebiyatı kavramından bahsetmiştir. Bu kavram, kolektif bir edebî dünyanın karşılığıdır, herhangi bir dilin veya ulusun tekelinde olmayan ideadır (Demir ve Uzunyol, 2024: 15). Yüzyıllar boyunca dil aracılığıyla ulusal kültürlerin oluşumunda önemli bir rol oynayan edebiyat, günümüzde büyük ölçüde sınırları aşmanın ve küresel bir perspektife ulaşmanın anahtarı haline gelir. Goethe'nin 19.yüzyılda ortaya attığı ulusların seçkin eserlerini bir araya getirme fikri yani "dünya edebiyatı" kavramı, onun düşündüğünden çok farklı ve ileri bir boyuta geçer. Goethe'ye göre "Ulusal edebiyat artık anlamını yitirmiş bir terimdir; dünya edebiyatı çağı kapıdadır ve herkes onun yakınlaşmasını hızlandırmak için elinden geleni yapmalıdır." (Kirsch, 2018: 8).

Günümüz küresel dünyasına baktığımızda Goethe'nin öngörüsünün çok daha hızlı bir biçimde gerçekleştiğini görürüz. Yani "Goethe'nin ortaya attığı dünya edebiyatı (weltliteratur) kavramı hem edebî hem de kültürel perspektifte farkındalığa ve modernite eğilimine ışık tutmakla birlikte (Damrosch, 2016: 1) gelinen noktada küresel bir boyut kazanmıştır." (Demir ve Uzunyol, 2025-4: 16). 20. yüzyılla beraber etkisini hissettirmeye başlayıp günümüzde varlığını çok daha

fazla belli eden küresel edebiyat olarak adlandırdığımız bu kavramı sadece belirli bir coğrafî bölgeye ya da kültüre ait olmayıp uluslararası düzeyde okuyucuları etkileyen eserlerin toplamı olarak tanımlayabiliriz. Bu tür eserler genellikle kültürel farklılıklar, göç, kimlik karmaşası, salgın, küresel sorunlar gibi konuları ele alır. Bu eserlerin mekânları dağılmış, betimlemeleri az, yüzeysel, dinamik, imgelem içermeyen, kozmopolit kişilerden oluşan bir yapısı vardır. En yerel olanın bile yukarıdan, tarafsız bir bakışla anlatıldığı bu edebiyat türü daha önceleri ulusların kendilerini inşa sürecine katkı sağlayan edebiyatın ulusal sınırlarının kalkmasına neden olur. İçinde bulunduğumuz dönemde insanı her yönden kuşatan hız kavramının neticesinde dünyanın en ücra köşesindeki olayı bile saniyeler içerisinde öğrenip sindiren ve büyük bir hızla bir diğerine geçen insanlık, bu her yerden ve her şeyden haberi olma durumunun etkisiyle perspektifini genişletir ve dünyaya kendi doğduğu topraklardan değil de tüm sınırlardan azade daha yukarıdan bakma imkânı bulur.

Her ne kadar edebiyatın ulusal bir kimliğin harcı olarak görülmesinden kaynaklı bakış açısından dolayı küresel bir edebiyatın varlığı kendine fazla bir taraftar çekemese de bugün baktığımızda teknolojik, ekonomik ve küresel anlamdaki birçok gösterge küresel edebiyatın varlığının gittikçe daha da belirgin olacağını bize gösterir. Bu anlatılar bu kadar çoğalırken küresel edebiyatı olumlu ve olumsuz yönleriyle bir bütün olarak incelemek ve böylesine eğilim hale gelen güncel bir alanın pedagojik durumun bir analizini yapmak bir zorunluluk haline gelir. Bu göstergeleri doğru okuyabilmek, zamanın edebiyat ruh ve dünyasından ayrı düşmemek adına küresel edebiyat kavramının ne olduğu bilinmelidir. Küresel edebiyat ürünlerinde kurgu, anlatıcı, bakış açısı, zaman, mekân, dil ve anlatım özelliklerinin ne şekilde ve hangi türlerde karşımıza çıktığını bilmek önemlidir. Bu nedenle küreselleşmeye daha iyi ayak uydurma özelliğinden dolayı küresel edebiyattan kastımızın küresel roman olduğu, ülkemiz edebiyatında ne gibi yansımaları olduğu meseleleri yönünden “Türk Edebiyatında Küresel Romanların Öğretim Boyutu” nu kendimize örneklem olarak seçtiğimiz *Sinekli Bakkal*, *Tezat*, *Kafamda Bir Tuhafılık*, *Kayıp Ağaçlar Adası*, *Şeytan*, *Melek* ve *Komünist* romanları üzerinden değerlendireceğiz.

Problem Durumu

Bu çalışmada günümüzde görünürlüğü daha da artan küreselleşme ve küresel edebiyat kavramlarının Türk edebiyatına nasıl yansıdığı, neleri kapsadığı, tüm bunların Türk dili ve edebiyatı dersinde öğretilmesinin neden gerekli olduğu meseleleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle araştırmanın problemi 21. yüzyılın eğilimi haline gelen güncel bir alanın pedagojik durumunun analizini yapmaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Küreselleşen dünya düzeni ile birlikte insanların uluslararası boyuttaki iletişimleri artar. Bu etkileşim beraberinde edebiyat eğitimi de şekillendirir ve bugün adına küresel edebiyat dediğimiz kavramı gündeme getirir. 21. yüzyılın egemen söylemi haline gelen bu kavram günümüzde Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda henüz kendine yer bulamamıştır. Bu nedenle bu tezin öncelikli amacı küresel edebiyat kavramını edebî çağın ruhunun yakalanabilmesi, içinde yaşanılan dönemin edebî anlamda doğru okunabilmesi açısından artıları ve eksileriyle tanıtmak ve Türk edebiyatındaki küresel roman örneklerinden hareketle küresel romanların öğretim boyutunu değerlendirmek olarak belirlenmiştir.

Araştırma Problemi

Bu tezin araştırma problemi şöyle ifade edilmiştir: Türk edebiyatındaki küresel romanların öğretimsel boyutu nedir?

Alt problemler. Araştırmanın alt problem cümleleri şu şekilde ~~belirlenmiştir~~

1. Küresel edebiyat kavramı öğretiminin Türk dili ve edebiyatı dersine katkısı nedir?
2. Küresel edebiyattan kastımızın küresel roman olmasının sebepleri nedir?
3. Küresel romanın anlatı iskeletinin özellikleri nelerdir?

4. Türk edebiyatındaki küresel roman örneklerinin küresel edebiyat kavramına uygun özellikleri nelerdir?

Varsayımlar

Bu tez sonucunda ortaya çıkacağını umduğumuz bulgular sayesinde Türk dili ve edebiyatı öğretiminde yeni ve güncel bir kavram olan küresel edebiyat kavramının yer alacağı ve yeni bir bakış açısının geliştirileceği varsayılmıştır. Küresel edebiyat kavramının ne olduğu ve küresel edebiyatın ürünü olan küresel romanların dersin müfredatı içerisinde yer bulacağı gerek öğretmenlerin gerekse öğrencilerin bu konuda donanımlı hale geleceği, özellikle edebiyatın yanı sıra kültür, sosyal yaşam ve toplumsal ilişkiler gibi konularda yaratıcı analizler ve çıkarımlar yapmaları beklenmiştir.

Sınırlılıklar

Bu çalışmada, ortaöğretim seviyesinde öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alındığı için pedagojik uygunluk açısından küresel roman özelliği gösteren yalnızca 5 eser seçilmiştir. Bu tez çalışması; “*Tezat*”, “*Sinekli Bakkal*”, “*Şeytan, Melek, Komünist*”, “*Kafamda Bir Tuhaflık*” ve “*Kayıp Ağaçlar Adası*” adlı küresel özellikler gösteren romanların 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı perspektifinden incelenmesiyle sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Küreselleşme: Uzak ile yakın mekânlar arasındaki mesafenin göz ardı edilerek ülkelerin ve insanların birbirine yakınlaşması, birbirleri ile ekonomik ve sosyal etkileşim halinde bulunmalarıdır (Kıvılcım, 2013: 219).

Edebiyat: Türkçe Sözlükte:1.Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın (II), gökçe yazın. 2. Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür (TDK, 2005: 600) olarak tanımlanmıştır.

Eğitim: Bireyde kendi yaşantısı yolu ile kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1997:17).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Küreselleşme Nedir?

Küreselleşme, üzerinde henüz genel bir tanım birliği sağlanamayan ve giderek çağın baskın bir olgusu haline gelen bir süreçtir. Küreselleşme kavramı ilk kez İngiliz İktisatçı W.Foter'in 1833'de yazdığı dünya üzerindeki kaynakların dağılımı ve kullanımı konulu bir makalede kullanılmış olup daha sonra 4 Nisan 1959 tarihinde The Economist dergisinde de yer almıştır. Küreselleşmenin günümüzdeki etkin haline gelmesi ise Garrett Hardin'in 1968 yılında yazmış olduğu kaynakların paylaşımı ve kullanımı konulu çalışmasına dayandığı şeklindedir (Karabıçak, 2002: 116). Kendi içinde yaşadığı çelişkiler nedeniyle üzerinde henüz bir tanım birliğine varılamayan küreselleşme kavramı, günümüzde dünyanın en ücra köşesinde bile kendine bir yer bulur ve giderek de varlığının yerini pekiştirir.

Küreselleşme hakkında yapılan tanımlara, açıklamalara baktığımızda Balcı'nın "Kavram olarak küreselleşme, yani Batı dillerindeki kullanımıyla globalizasyon, Soğuk Savaş Dönemi'nde kendisini göstermeye başlamış, başlangıçta bir nevi üçüncü dünya ülkelerinin liberalleşme çabası şeklinde ortaya çıkmıştır. Latince globus kökünden "küre şeklinde olan" anlamına gelen sözcük spesifik ya da lokal kelimelerinin tersine evrensel olan anlamında bir sıfat olarak kullanılmıştır." (Balcı, 2023: 201) dediğini görürüz. Dulupçu konu hakkında "Küreselleşme; dünya çapında ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel etkileşimi artırarak birçok alanda değişimi hızlandırmıştır. Bu değişim 1980'li yıllarla beraber ivmesini artırmıştır. 1980'lerin dışa açıklık politikaları ve neo-liberal düşüncesi, öngörülemez bir hızla dünyanın bütünleşmesine önayak olmuş, iki ideolojik kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması ile birlikte 20. yüzyılın ilk çeyreğinden bu yana uluslararası düzeyde süregelen tansiyon düşürülerek, teknolojinin olağanüstü desteği sayesinde dünya çaplı bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır (Dulupçu, 2001: 16-17) der. Giddens ise küreselleşmeyle birlikte "Dünyanın köklü bir değişim sürecine girdiğini, temellerinin ekonomiye dayandığı

bu değişim sürecinin yeryüzünün belirli bir bölgesiyle sınırlı olmadığını, zamanla her ülkeyi kapsayacağını” (Giddens, 2000: 21-28) ileri sürer.

Tüm bunları dikkate alıp genel kavram ile ilgili geniş bir tanım yapacak olursa küreselleşme kavramını dünyanın merkezinden en uç noktalarına kadar tüm ülkelerin gelişen teknoloji, uluslararası örgütlerin varlığı ve işlevleri, iletişim ağlarının yaygınlaşması, devletlerarası sınırların giderek daha az belirleyici hale gelmesi gibi sebeplerle politikadan ekonomiye, kültürel konulardan sosyal meselelere kadar artan bir etkileşim süreci olarak tanımlayabiliriz. Kendine saydığımız birçok alanda yer bulan ve içinde yaşadığımız 21. yüzyılın kaçınılmaz bir süreci ve sonucu olan küreselleşme kavramı bu nedenlerle de kendini ekonomik, politik ve sosyal-kültürel küreselleşme olarak gösterir. Ekonomik küreselleşmeyi, dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin ve ilişkilerin artması ve ulusal ekonomiler arasındaki sınırların giderek daha az belirleyici hale gelmesi; politik küreselleşmeyi uluslararası ilişkilerin derinleşmesi, devletler arası sınırların giderek daha az belirleyici hale gelmesi ve sorunların çözümünde uluslararası örgütlerin giderek daha çok söz sahibi olması; sosyal ve kültürel küreselleşmeyi ise insanın ve insanlığın var olduğu günden beri kendini anlatma ve bir iz bırakma kaygısından mütevellit oluşturduğu sembollerin giderek bütün bir dünyada ortaklaşması şeklinde ifade edebiliriz.

Küreselleşmenin etkilediği alanlardan biri olan ve insanlığın var olduğu günden beri kendini anlatma, kendinden bir iz bırakma kaygısından mütevellit oluşturduğu sembollerin giderek bütün bir dünyada ortaklaşması şeklinde ifade ettiğimiz kültürel küreselleşme kavramının edebiyata yansması ise küresel edebiyat kavramını ortaya çıkarır.

Küresel Edebiyat Nedir?

Küresel edebiyat; belirli bir coğrafyaya veya kültüre bağlı olmayan, uluslararası okuyucuları etkileyen eserler bütünüdür. Bu tür eserler, insanlığın ortak deneyimlerine odaklanırken aynı zamanda yerel olanı küresel bir bakışla bütün bir dünyaya da sunar. Küresel edebiyat; sınırları aşan hikâyelerin, karakterlerin ve temaların bir araya geldiği bir platformdur. “Küresel edebiyatla birlikte kanonik edebiyat, ulusal edebiyatlar yeniden sorgulanmaya başlanmış;

postkolonyalizm, postmodernizm, transnasyonalizm, çok kültürlülük gibi temel konuların yanında cinsiyet, kadın, tarih, kültür, inanç, çeviri, göç, göçmenlik, azınlık hakları gibi alt konular uluslararası, kültürler arası düzlemde ön plana çıkmıştır.” (Balcı, 2023: 214).

Küresel edebiyatın kökenleri, iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ve küreselleşme süreciyle yakından ilişkilidir. İnsanlar artık sadece kendi kültürlerine ait hikâyelere değil, dünya çapında çeşitli hikâyelere erişme imkânına sahiptir. Bu durum yazarların ve okuyucuların sınırları aşarak daha geniş bir bakış açısı kazanmasını sağlar. Dünya artık kendi penceresinden kendi sokağını kendi sokağına anlatan bir süreci geride bırakırken dünyaya yepyeni bir bakış açısı ile bakar. Daha önceleri nitelik peşinde olan edebiyat; küreselleşmesiyle birlikte nicelik sevdasına düşer, büyük ticarî yayınevlerinin kışkacına girer, derin entelektüel birikimden hızlı ve yüzeysel okumaya, çeviri dilin kısıtlılığından kaynaklı olarak alegorikten dilden açık dile, soyut ve felsefî düşünceden de daha somut bir anlatıma geçer.

Küresel edebiyat kavramının tarihsel kökenleri Johann Wolfgang von Goethe'nin "Weltliteratur" (Dünya Edebiyatı) kavramına dayanır. Goethe, 1827 yılında bir sohbet sırasında, edebiyatın ulusal sınırları aşarak tüm dünyayı kucaklayan bir olguya dönüşebileceğini dile getirir. Ona göre, bir ulusun edebî eserleri yalnızca kendi milleti için değil, tüm insanlık için önem taşır. Goethe'nin bu öngörüsü, edebî eserlerin çeviriler aracılığıyla dünyanın farklı köşelerine ulaşabileceği fikrine dayanır. Goethe'nin çağında çeviri etkinlikleri hız kazanır, klasik Batı edebiyatı ile Doğu edebiyatı arasındaki etkileşim artar. Böylelikle Goethe, bu kavramla bir diyalog ve kültürlerarası etkileşim çağrısı yapmış olur. Goethe'nin ortaya attığı bu kavramla isteği, ulusal anlamda kendini ispat etmiş eserlerin toplamından oluşan bir evrensel edebiyat yaratmaktır. Ancak bu düşüncesi, Goethe'nin de düşüncesinin sınırlarını aşarak hiç tahayyül edemeyeceği bir hızla kendini aşar ve günümüzde küresel edebiyat olarak adlandırdığımız kavramı doğurur.

Küresel edebiyata giden bu yolda 20. yüzyılın başlarından itibaren Goethe'nin dünya edebiyatı kavramı daha disiplinli bir çalışma alanı olan karşılaştırmalı edebiyat (comparative literature) şekline evrilir. 20. yüzyılın

başlarında yaşanan siyasî olaylar, patlayan dünya savaşları; ülkeleri kendi arasında ciddi bir “En üstün benim” yarışına sokar ve bu yarış edebiyata da yansıyor “En güçlü, en zengin edebiyat bende” anlayışıyla ülkeler arasında edebiyatçı devşirmeye kadar gider. 20. yüzyılın iki kutuplu dünyasında yaşanan bu rekabet de karşılaştırmalı edebiyat kavramını doğurur. “Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları, her ne kadar ulusal edebiyatların diğer edebiyatlarla girdiği bir rekabetin sonucunda geliştirse de edebiyatı; metinler arası, diller arası, tarihler arası, disiplinler arası okumanın zorunluluğunu ortaya çıkarır. Böylece edebiyat kamuoyu, dünyadaki edebiyatın iç içe örülmüş bir dinamizm taşıdığını keşfeder.” (Demir ve Uzunyol, 2024: 215). 20. yüzyıl boyunca Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi merkezlerde gelişen karşılaştırmalı edebiyat, kültürlerarası benzerlik ve farklılıkların edebiyat üzerindeki etkilerini araştırmaya odaklanır. Bu disiplin, dönemin sömürgeci bağlamından etkilenmiş olmakla birlikte zamanla Batı merkezli bakış açısından uzaklaşarak çokkültürlü bir bakışa yönelir. Bu dönemde çevirinin edebî dolaşımdaki kritik rolü de öne çıkar. Çeviri sadece bir aracılık faaliyeti değil, aynı zamanda kültürlerin özünü yeniden inşa eden bir yaratıcılık şekli olarak ele alınır.

Küresel edebiyata giden son adım ise özellikle 1970’li yıllardan itibaren dünyanın; teknolojik gelişmelerle, ülkeler arası artan iletişimle, dijital dönüşümle geldiği noktadır. Özellikle Soğuk Savaş Dönemi sonrasında şekillenen göç dalgaları, bu süreci belirgin bir şekilde etkiler. Politik baskılar, ekonomik sıkıntılar ve toplumsal ayrışmanın bir sonucu olarak kendi ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan pek çok yazar, kültürel ve edebî dünyaya yeni bir boyut kazandırır.

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte çok sayıda yazar, sınırları aşan bir varoluş deneyimi yaşamaya başlar. Bu yazarlar, genellikle sürgün kimlikleriyle kendi köklerinden koparken yeni kültürlerle uyum sağlamak zorunda kalırlar. Örneğin Salman Rushdie, Nadine Gordimer, Milan Kundera gibi isimler sadece kendi ülkelerinin değil; aynı zamanda göç ettikleri coğrafyaların da sesi haline gelir. Bu durum edebiyatı ulusal sınırlardan kurtararak küresel bir kılıfın içine oturtur.

Bu yazarların eserleri, bir yandan göçmenlik ve sürgünlük tecrübelerini yansıtırken diğer yandan kültürel çatışmaları, melez kimlikleri ve yerinden

edilmişliğin travmasını dile getirir. Örneğin, Rushdie'nin “*Geceyarısı Çocukları*” ve Kundera'nın “*Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*” gibi eserleri bireyin tarihsel ve toplumsal yapılar karşısındaki konumunu evrensel bir dil ile ele alır. Böylelikle bu eserler, sadece bir topluma ya da millete ait olmanın ötesine geçerek tüm insanlığa hitap eden bir anlam katmanı sunar.

Soğuk Savaş sonrası dönemde göçmen yazarların küresel edebiyata etkisi çeviri edebiyatının önemini de artırır. Yazarların eserleri, farklı dillere çevrilerek farklı coğrafyalarda okuyucularla buluşur. Yerel temaları evrensel meselelerle buluşturan önemli bir diyalog aracı olur.

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında küresel edebiyatı şekillendiren bir diğer unsur, bireysel hikâyelerin küresel sorunlarla buluşması olur. Yerel travmalar, savaşlar ve politik baskılar, eserlerde bireyin evrensel bir insan deneyimi olarak temsil edilmesini sağlar. Bu bağlamda, göçmen yazarların eserleri kültürler arası empatiyi güçlendirerek okuyuculara farklı yaşam deneyimlerini anlamanın kapısını açar.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş'ın bitimiyle ortaya çıkan göç hareketleri, sadece yazarların yaşamını değil; küresel edebiyatın yapısını da köklü bir şekilde değiştirir. Bu dönemde eser veren yazarlar, kendi hikâyelerini küresel bir çerçevede ele alarak edebiyatın ulusal sınırları aşan bir alan olarak yeniden tanımlanmasına katkı sağlar.

Küreselleşen dünyamızda bu gibi değişimler yaşanırken de küresel edebiyata en kolay adapte olan edebî tür olarak karşımıza roman çıkar.

Küreselleşme Goethe'nin “insanlığın evrensel mülkü” dediği şiir üzerinden değil de roman üzerinden ilerler. Çünkü roman, tarih boyunca insanın yaşadığı çağın ruhunu yakalayabilmesinin yoluken, şiir insan ruhunun çağın ruhundan sakınıldığı bir alan olarak karşımıza çıkar. Yani böylesi hızlanılan ve kültürler arası etkileşimin zirveye çıktığı bir çağda çağın ruhunu yakalayabilen edebî tür, tarih boyunca içinde bulunduğu çağın özelliklerini yansıtan roman olur. Sönmez bu konuda “Edebiyat içinde roman, küreselleşen dünyaya en kolay adapte olan edebi tür olarak yoluna devam ediyor. Doğuşundan bu yana kesintisiz bir şekilde kendini geliştirmeyi, değişimleri içinde eritip büyümeyi başarıyor. Küresel çağımızda herkesin bu kadar acelesi varken bile roman gibi diğer türlere göre

daha hacimli olan bir türün bu kadar popüler olması dikkat çekicidir. Romanın öne çıkması, modern hayatın insanlara yeterince boş zaman bırakmaması gerçeğiyle tuhaf bir biçimde çelişir. Roman, küreselleşen dünyada diğer edebi türleri hatta Goethe'nin "insanlığın evrensel mülkü" dediği şiiri bile yarışta egale etmiştir. Romanın tanımlanamayan sınırları, onun kendinden önceki her edebiyat türünü (şiiri, destanı, masalı vs.) hatta başka türleri (felsefeyi, psikanalizi, tarihi, sosyolojiyi vs.) içirme gücünü pekiştiriyor. Metinlerarasılık, türlerarasılık ve başka olanaklar roman için elverişli ve onun esneyip genişlemesine imkân sağlayan araçlar haline gelebiliyor. Her tür anlatı ve söylem, bir kara deliğe benzetilecek roman tarafından çekilip yutulmakta. Dünyanın bütün söz üretimleri romanın içine doğru akarken roman da genişleşip coğrafi ve kültürel düzlemde bütün dünyaya yayılıyor." (Sönmez, 2019: 25-25).

Roman, 17. yüzyıldan günümüze kadar uzanan bir geçmişe sahip ve doğası gereği küreselleşmeye açık bir edebî tür olarak karşımıza çıkar. Bu süre zarfında; ekonomik, toplumsal, felsefî ve sanatsal birçok değişimden etkilenir. Her dönemde toplumsal değişimlerin yansımalarını içeren roman türü farklı bakış açısı ve anlatım biçimiyle okuyuculara zengin deneyimler sunmayı başarır. Roman, bu değişimlerle birlikte hem bireysel hem de kolektif insan deneyimlerini evrensel bir çerçevede ele alma yeteneği kazanır. Bu yönüyle, edebiyatın dinamik bir parçası olarak küresel bağlamda insanlığın çeşitli yönlerini anlamamıza katkı sağlar. Romanın bu dinamik yapısının sonucu olarak Kirsch'in de dediği gibi 21. yüzyılın romancısı, yerel deneyimini uluslararası ve hatta kozmik bir arka plan içine yerleştirerek okuruna vermek durumundadır (Kirsch, 2019: 11).

Küresel romanı klasik bir romandan ayıran özellikleri ayırt etmek için bir anlatının iskeletini oluşturan ve adına anlatı formu dediğimiz kurgu, anlatıcı, bakış açısı, zaman, mekân, kişiler, dil ve anlatım açısından değerlendirmemiz gerekir. Bu değerlendirmeye romanın yapı taşı olan kurgu kavramından başlamalıyız. Çünkü roman dediğimiz edebî türün başlıca özelliği kurguya dayanmasıdır.

"Kurgu; bir romanın veya anlatı yapısının, hayal gücüne dayalı olarak oluşturulmuş, zaman, mekân, karakterler ve olaylar arasındaki ilişkiyi düzenleyen yapıdır. Bu yapı, eserin iç tutarlılığını ve bütünselliğini sağlamak amacıyla anlatıcının veya yazarın bilinçli tercihlerine dayanarak şekillendirilir. Kurgu, eserin

anlatısal evrenini oluşturur ve olayların neden-sonuç ilişkileri doğrultusunda okuyucuya sunulmasını sağlar. Aynı zamanda, karakter gelişimi ve temaların işlenişi de kurgunun içinde yer alır. Kurguda üretilmiş bir gerçeklik vardır. Aslını isterseniz bütün kurgular bir kurmaca, bütün sanat bir aldatmacadır ve bütün büyük yazarların dünyaları kendi mantığı, kendi kuralları, kendi rastlantıları ile bir düş dünyasıdır.” (Nobokov, 1988: 32). Roman kurgusunun tarihsel yolculuğu boyunca geçirdiği değişimler, bize içinde bulunduğu zamanın ruhunu vermesi bakımından önem teşkil eder. 17. yüzyıldan günümüze doğru romansal bir yolculuk yaptığımızda karşımıza çıkan ilk durak klasik/geleneksel romanlar olur. Geleneksel roman ya da diğer bir deyimle klasik roman olarak da adlandırdığımız bu roman türünde genellikle belirli bir anlatı yapısına, karakter ve diyalog biçimine rastlanır. Klasik romanlar, genellikle gerçekçi bir anlatım tarzı kullanır. Bu roman türünde yazar ön plandadır ve okuyucunun düşün dünyasına, olaylara göre yön verir. Klasik romanlar, okuyuculara sıkı bir hikâye anlatımı sunar ve karakterler genellikle net bir şekilde tanımlanıp belirgin bir karakter gelişimi yaşarlar. Klasik olarak adlandırdığımız romanlarda kurgu; giriş, gelişme, sonuç olarak isimlendirdiğimiz geleneksel bir anlatı yapısına sahiptir. Bu romanlar belirli kademelerle gelişip tamamlanan bir olay örgüsüne dayanır. Geriye dönüş (flashback) gibi teknikler nadiren kullanılır. Olaylar, ana karakter etrafında şekillenir ve ana çatışma romana yön verir (Antakyalıoğlu, 2023: 147). Örneğin klasik roman örneklerinden olan Halit Ziya Uşaklıgil’in “*Aşk-ı Memnu*” romanındaki karakterlerden biri olan Bihter’in içsel gelişimi üzerinden bu klasik kurgu yapısını gözlemlemek mümkündür. Klasik romanlarımızda kurgu meselesi bu şekilde ele alınırken küresel roman olarak adlandırdığımız romanlarda ise kurgu genellikle çok katmanlı ve karmaşık bir yapıdadır. Küresel romanda kurgu, içinde bulunduğu çağ gibi hızlı ve dinamiktir. Zaman, mekân hatta karakterler bile çeşitli ve çizgileri belirsizdir. Kurguda derinlik değil yüzeysellik vardır. Bu romanla farklı kültürlerin, coğrafyaların ve sosyal dinamiklerin bir araya gelmesiyle çok kültürlülük, çok dillilik, salgın, göç, göçmenlik, küresel ısınma, küresel sorunlara odaklanma, yerelden evrensele yolculuk gibi temalara yönelir. Küresel romanlarda yazar bu temaları işlerken kurgusunu tek bir ana olay ve tek bir ana karakter üzerinden ilerletmez. İç içe geçmiş olaylar sarmalı, birçok farklı bakış açısıyla okuyucuya verilir. Bu durum belirli bir olayın kronolojik sırayla

anlatılmasının önüne de geçmiş olur ve iç içe geçmiş olan olaylar iç içe geçmiş zamanlarla okuyucuya sunulur. Örneğin Zadie Smith'in orijinal ismi "*White Teeth*" olan ve Türkçeye "*İnci gibi Dişler*" adıyla çevrilen romanı, çoklu anlatıcılarla farklı zaman ve mekânlarda geçen bir hikâye sunarak İngiltere'nin çok kültürlü yapısını ve göçmen deneyimlerini Chalfen aileleri üzerinden anlatır. Bu tür romanlarda kurgu, bir merkezden çok birbiriyle kesişen çoklu hikâyelerden oluşan bir ağ gibi yapılandırılır. Küresel romanlarda kurgu bu şekilde karşımıza çıkarken incelememiz gereken diğer bir başlık anlatıcı ve bakış açısını unsurlarının incelenerek yazarın konumu meselesinin karşımıza nasıl çıktığıdır.

Küresel roman için öne çıkan bakış açısı; dünyayı evrensel bir gözle görmeye çalışan, çatışmadan çok diyalogu esas alan, farklılığı zenginlik gibi düşünen sentezci, uyumlu ve kozmopolit bir perspektife yaslanan daha çok liberal demokrat bir dünya görüşüne yakındır (Demir ve Süslü, 2024: 27). Bir roman okurken yazarın konumunu anlamak eserin anlaşılması için çok önemlidir. Yazarın konumu; romanın türüne, yazarın kişisel tarzına ve anlatım şekline bağlı olarak değişebilir. Bazı yazarlar, romanlarında kendilerini belirgin bir şekilde gösterirken bazı yazarlar ise arka planda kalmayı tercih ederler. Ancak her iki durumda da yazarın konumu eserin okunmasında önemli bir rol oynar. Klasik ve küresel roman üzerinden karşılaştırmasını yaparsak gerçekçi/klasik roman; gerçek hayattan alınan olayları ve karakterleri yansıtmak için kullanılan bir türdür ve bu türde yazar gerçek hayattaki olayları ve karakterleri mümkün olduğunca doğru bir şekilde yansıtmaya çalışır. Bu nedenle, gerçekçi romanlarda yazarın konumu oldukça önemlidir. Gerçekçi/klasik romanlarda yazarın konumu romanın anlatıcısı tarafından yansıtılır. Anlatıcı, romanın kahramanı değildir ancak olayları anlatan kişidir. Bu tür romanlarda okuyucuya bırakılan bir yorum yoktur, yazar bize baştan sona bir hikâye anlatır. Küresel romanlarda ise küresel roman yazarı iki temel soru ile karşı karşıya kalır: Bütün bir dünya okuruna hitap etmek isteyen yazar, kendi kimliğini ne kadar romanına ne kadar yansıtmalı ve küresel bir perspektiften eser oluştururken yerel değerlere ne kadar ve nasıl sadık kalmalı? Bu sorular önemlidir çünkü küresel okuyucuların küresel romancının anlattığı karakterlerin yaşadığı coğrafyayı, toplumsal yapılarını ve kültürel normlarını doğru bir şekilde anlaması esastır. Yani küresel yazarımız her ne kadar kendi kültürünü yansıtmakta özgür olsa da kendi kültürünün sınırlarını aşarak

yargılayıcı bir anlatımdan kaçınmak zorundadır. Bu yönüyle küresel roman yazarı çoğunlukla iki veya daha fazla kültürel bağlam arasında sıkışmış bir kişiliktir diyebiliriz. Özellikle çok kültürlü bir geçmişe sahip olan bu yazarlar, kendi kimlik ve aidiyet sorunsallarını kurgunun içine taşıyarak okuyucularla bu kimlik çatışmalarını paylaşır. Bir yandan köklerini ve ait oldukları kültürü yansıtmaya gereksinimi hissederken diğer yandan da bu yerelliği küresel okuyuculara ulaştırabilme kaygısıyla kalem oynatırlar. Yani küresel roman yazarları eserlerinde yerel temaları işlerken küresel bir bakış açısı sunma sorumluluğunu üstlenirler. Örneğin yereli küresel okuyucuya aktarma isteğinin Türk edebiyatındaki örneklerinden olan Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhaflık*" adlı romanında, boza satarak geçimini sağlayan Mevlut üzerinden yerel bir değer olan bozacılık bütün bir dünya okuruna anlatılır.

Küresel romanlarda zaman kavramını inceleyecek olursak küresel romanların ulusal sınırların ötesine geçerken romanın kurgusu gibi zaman kavramını da esnek ve çok katmanlı bir biçimde ele aldığını görürüz. Klasik/geleneksel olarak adlandırdığımız romanlarda zaman, doğrudan bir şekilde ilerlerken küresel romanlarda ise bu doğrusallık yerini geçmiş, şimdi ve geleceğin iç içe geçtiği kompleks bir yapıya bırakır. Çoğu zaman kök arayışı, kimlik arayışı gibi arayışlar içinde olan karakterler adeta bir zaman yolculuğu yaparlar. Küresel romanlar özellikle savaş, göç, kolonyalizm gibi konuları ele alırken zaman kavramını da daha parçalı ve travmatik bir biçimde işler. Bu tür romanlarda zaman bireylerin yaşadığı kültürel ve tarihsel travmalar nedeniyle akışkanlığını kaybeder. Bu karakterler geçmişte yaşanan travmaları sürekli şimdiki zamana taşırlar ve bu travmatik anılar anlatının merkezinde kendine yer bulur. Örneğin Elif Şafak'ın "*Kayıp Ağaçlar Adası*" romanının karakterlerine baktığımızda karşımıza köklerini Kıbrıs'ta salmış ancak daha sonra yurdundan edilmiş konuşan bir İncir Ağacı, Kıbrıs'ta doğup büyüüp Londra'ya göçmek zorunda kalan Kıbrıs Rum'u Kostas Kazantzakis, Kıbrıs Türk'ü Defne ve ikisinin Londra'da doğan kızları Ada Kazantzakis çıkar. Bir kök arayışı ve göç hikâyesi olan bu romanda zaman 1974-2010 gibi geniş bir aralığı kapsar. Geçmiş ve şimdi arasında gidip gelen kurgu zaman kavramını döngüsel bir şekilde okuyucusuna sunar.

Küresel romanları incelerken bakmamız gereken bir diğer kavram ise küresel romanın geniş bir aralıkta olan zaman kavramı gibi geniş bir coğrafyaya yayılma eğilimi gösteren mekân kavramıdır. Klasik/geleneksel romanlarda mekân algısı; sınırların belirsizleştiği, hareketliliğin ve çok kültürlülüğün öne çıktığı geleneksel mekân kavramının ötesine geçen bir yapıda karşımıza çıkar. Küresel romanlar; karakterlerin köklerinden kopmaları, farklı kültürler arasında gidip gelmeleri ve bu bağlamda yerel olanın küresel anlamda yeniden ele alınmasıyla dikkat çeker. Bu romanlarda mekân, yalnızca olayların geçtiği bir unsur olarak karşımıza çıkmaz. Mekân, karakterlerin kimliklerini ve aidiyetlerini sorgulamalarını sağlayan bir zemin haline gelir. Klasik/geleneksel romanlarda karakterler genellikle belli bir mekânda doğup hayatını doğduğu yerin çevresinde geçirirken küresel roman karakterleri doğdukları topraklardan çok uzak yerlere ya da birçok farklı yere giderek mekân kavramını bize geniş ve çoğul bir şekilde verir. Yine bu romanlarda göçmenliğin ve aidiyetsizliğin etkisiyle geçici mekânlar sınırı bulanık bir şekilde okuyuculara verilir.

Küresel romanlarda kişi kavramı da parçalanmış zamanın, mekânın durumuyla uygunluk gösterir. Küresel romanlarda karakter kavramı klasik/geleneksel romanlardan farklı olarak karakterlerin çok kültürlü, hareketli ve çoğu zaman kimlik krizleri yaşayan bir yapıda olmalarıyla karşımıza çıkar. Küreselleşmenin etkisiyle farklı kültürlerin kavşak noktasında varlık gösteren roman kişileri sabit bir kimlikten ziyade sürekli değişen, birden fazla kültüre uyum sağlama arayışı içinde olan ve bocalayan karakterdedirler. Bu tür romanlarda kişi; farklı kültürlerden ve ülkelerden gelmiş, farklı dünya görüşleri ve karakter özelliği taşıyan; göçmenlik, aidiyetsizlik, kimlik krizi ve yabancılaşma içerisinde var olmaya çalışan; dijital ve sanal ilişkilerin egemen olduğu çokkimlikli, çokkültürlü, sofistike ve karnavalesk bir iklimin meyvesidir (Demir ve Süslü, 2024: 27-28). Küresel romanlarda karakterler, farklı zaman ve mekânlarda varlık gösterir, köklerinden koparak sürekli hareket halindedir. Bu durum, karakterlerin hem mekânsal hem de zamansal anlamda bölünmüşlük yaşamalarına neden olur. Küresel romanların karakterleri, geçmiş ile bugün arasında gidip gelerek kimliklerinin ve aidiyetlerinin çeşitli unsurlarını sorgular. Örneğin Orhan Pamuk'un bir arayış hikâyesi olan "*Kara Kitap*" adlı romanında, İstanbul'un geçmişi ve

şimdiki zaman hâlleri arasında gidip gelirken şehirle olan bağları üzerinden asıl kendi kimliklerini arayan karakterler görürüz.

Küresel bir romanı son olarak dil ve anlatım yönünden incelediğimizde karşımıza çıkan bazı olumlu ve olumsuz yönler görürüz. Dil her şeyden önce kimlik, aidiyet ve kültürün kendini ifade edebilme aracı olarak önemli bir yere sahiptir. Klasik romanda dil ve anlatım unsuru kendi dilini, kültürünü, o dilin ve kültürün olanak sınırlarını aşmayı, söz oyunlarını, yerelliği verirken küreselleşmenin etkisiyle dilin evrenselleşmesi ve bir standartlaşma eğilimine girmesi bazı olumsuz durumları doğurabilir. Örneğin kendi kültürünü kendi ülkesine anlatmak isteyen bir klasik yazar kendine dilinin bütün imkânlarını kullanarak şiirsel, kapalı ve alegorik bir dil yaratır. Buna karşın bütün dünya okuyucularına seslenmek isteyen küresel yazar ise romanının başka dillere çevrilmesi meselesinde sıkıntı yaşanmaması ve rahatlıkla anlaşılabilmesi için mecazlı söyleyişlere, anlam kapalılığına, yerel ağızlara, şiirsel bir anlatıma kolaylıkla yer veremeyecektir. Bu durum da yazarların evrensel bir izleyici okuyucu kitlesine hitap etmek adına kendi kültürlerine özgü anlatım tarzlarını bırakmalarını, kimlik erozyonunu ve yabancılaşmayı artıracak ve bu kimlik erozyonu; karakterlerin ve anlatıların yüzeysel hale gelmesine, özünden kopmasına neden olabilecektir. Diğer taraftan romanlarda İngilizce gibi baskın bir dilin yaygınlaşması diğer dillerin ve kültürlerin edebi temsiline zarar görmesine ve yerel dillerin ve kültürel kimliklerin zayıflamasına neden olabilecektir. Bu durum, farklı dillerin ve kültürel çeşitliliğin ileriki yıllarda edebî dünyada temsili için bir tehdit oluşturabilecektir. Öte yandan küreselliğin dil üzerinde oluşturabileceği olumsuz durumların yanında küresel romanlarda dil, yalnızca anlatımı sağlayan bir araç olmaktan çıkabilecek ve farklı kültürel kimliklerin kendini ifadesi için dinamik bir araç haline gelebilecektir. Küresel romancı romanını yazarken çok dilli bir yapıyı ve farklı kültürel kodları birlikte kullanarak anlatılarını zenginleştirebilecek ve karakterler kendilerini farklı dillerde ifade imkânı bulurken bu da romanlara kültürel bir katman ekleyebilecektir. Bunun dışında dünyaya yukarıdan bir bakışla taraf tutmadan bakan küresel romancı Doğu'nun destansı anlatı tarzları, Batı'nın klasik anlatım tarzı gibi farklı kültürel anlatı tekniklerinden yararlanarak metnini zenginleştirebilecektir.

Sonuç olarak küresel bir romanı küresel yapan özellikleri kurgu, anlatıcı, bakış açısı, zaman, mekân, kişiler, dil ve anlatım açısından değerlendirdiğimizde karşımıza bütün bu anlattığımız unsurlar çıkarken yazarın hayatının küresel yaşayışa uygunluğu da yazarın tüm bu unsurları bir potada eritmesine ve bize küresel bir roman olarak eser vermesine olanak sağlar.

Türk Edebiyatında Küreselleşmenin Tezahürleri

Türk edebiyatının küresel edebiyatla olan ilişkisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile kurduğu bağlardan itibaren yoğun bir etkileşim süreciyle gelişir. Bu etkileşim Tanzimat Dönemi'nden günümüze kadar uzanan geniş bir yelpazede Batı edebiyatıyla temasın, yeniliklerin ve uluslararası anlatı tekniklerinin Türk edebiyatında kendine yer bulmasıyla belirginleşir. Geçmişten günümüze kadar olan Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Âtî, Cumhuriyet Dönemi ve sonraki modernleşme süreci, Türk edebiyatının dünya edebiyatı ile kurduğu köklü ilişkiye katkı sağlayan dönüm noktaları olarak karşımıza çıkar. Her dönemin kendi toplumsal koşulları, estetik anlayışları ve küresel edebiyatla etkileşimleri Türk edebiyatında farklı farklı açılımlar yaratır.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu için siyasî, sosyal ve kültürel yönden bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, Osmanlı aydınları Batı medeniyetini yakından tanımaya başlar, bunun bir yansıması olarak edebiyatta da Batı tarzı anlatı biçimleri ve temalar öne çıkar. Tanzimat Fermanı ile başlayan Batılılaşma hareketleri, özellikle edebiyat alanında belirgin bir şekilde kendini gösterir. Bu dönemde başlayan Batı'ya yöneliş, Osmanlı toplumunun modernleşme ihtiyacı ve Batı kültürüyle tanışma arzusuyla şekillenir. Öncelikle Fransız edebiyatı etkisiyle Türk edebiyatında tiyatro, roman, gazete, makale ve eleştiri gibi yeni türler görülmeye başlanır. Tanzimat devri sanatçıları, halkı eğitmek ve toplumu bilinçlendirmek amacıyla bu yeni türlerde eserler kaleme alır. Bu yöneliş, Osmanlı edebiyatını köklü bir değişim sürecine sokar ve günümüz çağdaş Türk edebiyatının temel taşlarını oluşturur.

Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî yazarları Türk edebiyatında Batı ile yoğun bir etkileşim süreci başlatarak bu dönemlerin Türk edebiyatının küreselleşmesine ilk defa kapı araladığı dönemler olarak karşımıza çıkmasını

sağlar. Bu dönemler Osmanlı Devleti'nin Batı'ya açılma süreciyle birlikte yerel edebiyatın dünya edebiyatıyla tanışması, etkileşim kurması ve küresel bir çizgiye yönelmesiyle karakterize edilir. Tanzimat'tan Fecr-i Âtî'ye kadar uzanan bu ilk süreç Türk edebiyatının geleneksel yapıdan çıkarak dünya edebiyatı ile entegre olmaya çalıştığı önemli bir dönemi temsil eder. Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketi Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî yazarlarında bireysel ve estetik arayışlarla zenginleşir ve Türk edebiyatının küresel edebiyata açılmasını sağlar. Her ne kadar bu dönemlerdeki eserler yerel bir dilde ve kültürel kodlarla yazılmış olsa da bu dönem romanlarında bireyin iç dünyasına yönelen bir bakışla şekillenen bireyin yalnızlığı ve toplumla uyumsuzluğu, modern insanın yabancılaşma deneyimiyle örtüşür. Hayatın anlamı, ölüm ve melankoli gibi varoluşsal sorgulamalar ise bireysel deneyimden yola çıkarak insanlığın ortak meselelerine temas eder. Batılılaşma arzusu ve teknik gelişmelere duyulan ilgi, dönemin zihniyet evreninde belirgindir. Uygarlık, ilerleme ve evrensel değerler arayışı bu dönem edebiyatının düşünsel yönünü şekillendirir. Aynı zamanda bu dönemdeki edebî akımların etkisi ve kullanılan Batılı anlatı teknikleri Türk edebiyatının dünya ile daha çok temas kurmasına olanak tanır. Bu üç dönem, Türk edebiyatının küreselleşme sürecinde köprü işlevi görür ve modern Türk edebiyatının temellerini atar. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan Tanzimat Dönemi Osmanlı'nın Batı medeniyetini tanıma çabasıyla birlikte edebiyatta geniş bir değişim sürecini tetikler. Tanzimat Dönemi, Batı'dan yapılan çeviriler ve Batılı temaların Türk edebiyatına eklenmesiyle Osmanlı edebiyatının küresel edebiyata ilk adımlarını attığı bir dönem olarak öne çıkar. Bu dönemde Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydınlar Batı edebiyatının yapı ve fikirlerini Osmanlı toplumuna tanıtmak amacıyla yeni türler (roman, tiyatro, makale vb.) ve yeni ifade biçimleri getirirler. Örneğin Şinasi'nin "*Tercüme-i Manzume*" adlı çeviri eseri Batı'nın şiir anlayışını Osmanlı'ya tanıtırken Namık Kemal'in tiyatro eserleri ve romanları ise özgürlük ve adalet gibi evrensel konularla dünya edebiyatına bir kapı açar.

1896'da Recaizade Mahmut Ekrem'in öncülüğünde başlayan Servet-i Fünûn Dönemi, Tanzimat edebiyatının toplumsal temalarından uzaklaşıp bireysel konulara yönelir ve "sanat için sanat" anlayışını benimser. Halit Ziya Uşaklıgil, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf gibi yazarlar Fransız sembolizmi ve realizm gibi Batı

edebiyatının önde gelen akımlarını Türk edebiyatına taşıyarak bu dönemi dünya edebiyatıyla daha fazla uyumlu hale getirir. Örneğin bu dönemde Halit Ziya'nın "*Aşk-ı Memnû*" ve "*Mai ve Siyah*" gibi romanları Batılı anlatı tekniklerini Osmanlı toplumuna adapte ederek Türk romanının dünya edebiyatındaki standartlara yaklaşmasına önemli bir katkı sunar. Eser içerikleri konusunda da Servet-i Fünûn yazarları dünya edebiyatında gündeme gelen bireyselleşme, içsel çatışmalar ve psikolojik çözümlemeler gibi temaları ele alarak Türk edebiyatını uluslararası edebiyata daha da yakınlaştırır.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn yazarlarının açtığı Batılılaşma yolunda ilerleyen Fecr-i Âtî yazarları ise "Sanat şahsi ve muhteremdir." ilkesini benimseyerek edebiyatı bireysel bir ifade alanı olarak gören bir anlayışı savunur. Batı'daki modern edebiyat akımlarını daha bilinçli bir şekilde Türk edebiyatına taşır. Bu dönemin sanatçıları, Batı'da özellikle Fransız sembolizmi ve empresyonizmden etkilenir. Örneğin bu dönemde Ahmet Haşim'in şiirlerinde doğrudan gözlenen sembolizm etkisi, bireyin iç dünyasını ve duygu hallerini yansıtan bir anlatım tarzına yönelir. "*Merdiven*" ve "*O Belde*" gibi şiirlerinde Haşim, sembolik imgeler kullanarak bireyin ruh dünyasını evrensel bir boyutta işlemeye çalışır. Bu da Fecr-i Âtî yazarlarının küresel edebiyata katkı sağlayan yönlerinden biri olur. Yine Fecr-i Âtî sanatçılarının bireysel ve estetik temalara yönelmeleri de o dönemde dünya edebiyatında öne çıkan kişisel ve psikolojik temalarla paralellik gösterir. Topluluğun Batı'daki sanat ve edebiyat akımlarını, temalarını bu şekilde yakından takip etmesi Türk edebiyatını küresel gelişmelerle uyumlu hale getirmeye yönelik bir çaba olarak karşımıza çıkar.

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk edebiyatının Batı edebiyatıyla olan ilişkisi daha da derinleşir ve dünya edebiyatına açılma çabaları hız kazanır. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan bu yeni dönemde toplumsal, kültürel ve siyasal alanda yaşanan köklü değişimler edebiyatın yönünü de belirler. Bu değişimlerin etkisiyle Türk edebiyatında geleneksel anlatıdan modern anlatıya geçiş yaşanır. Yazarlar hem bireysel hem de toplumsal konuları işlerken Batı'nın edebiyat akımlarından ve anlatı tekniklerinden ilham alır. Cumhuriyet'in Batılılaşma ideali, sanat ve edebiyat alanında da kendini gösterir. Bu dönemin yazarları roman, hikâye, şiir ve tiyatro gibi türlerde Batılı teknikleri benimseyerek

evrensel temaları Türk kültürünün ve toplumunun gerçekliğiyle birleştirmeyi hedefler. Örneğin bu dönemde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edib Adıvar, Peyami Safa gibi yazarlar modern Türk toplumunu ve bireyin iç dünyasını konu alırken dünya edebiyatında popüler olan konuları ve teknikleri kullanır. 1950'lerin başlarına geldiğimizde çok partili döneme geçişle birlikte toplumsal değişimlerin edebiyatı da etkisi altına aldığı görülür. Bu dönemde toplumcu gerçekçi yazarlar köy romanları, işçi hayatı ve sınıf çatışmaları gibi konuları işlerken yeni bir anlatım tarzıyla gelen bireysel ve toplumsal gerçekleri daha cesur bir şekilde ele alırlar. Örneğin Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Kemal Tahir gibi yazarlar Türkiye'nin kırsal yaşamını ve işçi sınıfını merkezine alan eserler vererek küresel anlamda toplumsal gerçekçiliğin bir parçası olurlar. 1960'lı yıllara baktığımızda Türk edebiyatında bireyin iç dünyasını ve toplumsal yabancılaşmayı konu alan modernist eserlerin öne çıkmaya başladığını görürüz. Örneğin bu dönemde Yusuf Atılgan'ın "*Anayurt Oteli*" ve Bilge Karasu'nun "*Gece*" romanları, bireysel yalnızlık ve varoluşsal sorunları ele alan, yoğun psikolojik tahliller içeren eserler olarak Türk edebiyatına yeni bir boyut kazandırır. Modernizmin etkisiyle yazarlar, bireyi toplumdaki bağımsız bir varlık olarak ele almaya başlar ve karakterlerin içsel çatışmalarını derinlemesine işlemeye yönelir. Bu eserler dünya edebiyatındaki modernist yazarlarla paralel bir şekilde bireyin varoluş sorunlarına odaklanarak evrensel bir boyut kazandırır. 1970'ler ve sonrasında ise dünya edebiyatında yaygınlaşan postmodernizm, Türk edebiyatında da etkisini gösterir. Oğuz Atay'ın "*Tutunamayanlar*" romanı, postmodern Türk edebiyatının öncülerinden biri olarak kabul edilir. Bu eser parçalı yapı, oyunbaz dil kullanımı ve toplumla uyumsuz karakterleriyle Türk romanında yenilikçi bir yaklaşım sunar. Aynı zamanda Türkiye'de bireyin modern toplumdaki konumunu sorgulayan bu tür eserler, evrensel anlamda postmodern romanın izlerini taşır. İlerleyen yıllarda Latife Tekin, Hasan Ali Toptaş ve Orhan Pamuk gibi yazarlar da postmodernist teknikleri kullanarak eserler verir ve Türk edebiyatının dünya edebiyatındaki yerini pekiştirir. Postmodernizmden söz ederken Orhan Pamuk'u özel olarak vurgulamak gerekir. Çünkü Orhan Pamuk, 1980'lerden itibaren eserleriyle Türk edebiyatını uluslararası platformda tanınır hale getirir. Pamuk'un romanları Doğu-Batı çatışması, kimlik arayışı ve modernleşme gibi evrensel temaları işler; Batılı anlatı tekniklerini Türk kültürüyle harmanlayarak dünya okuruna sunar. "*Kara*

Kitap”, “*Benim Adım Kırmızı*” ve “*Kar*” gibi eserlerinde Pamuk, Türkiye’nin tarihsel ve kültürel yapısını küresel boyutta ele alır ve 2006’da Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanarak Türk edebiyatının dünya çapında tanınmasına katkıda bulunur. Pamuk’un başarısı, Türk yazarlarına uluslararası düzeyde daha fazla tanınırlık kazandırır ve Türk edebiyatının küresel edebiyatta daha fazla yer edinmesini sağlar.

Küresel Edebiyatın Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimindeki Yeri

Türk dili ve edebiyatı dersi küreselleşmenin etkilediği alanların başında gelir. Çünkü hem edebiyat hem de eğitim küreselleşmenin etkilerini yoğun biçimde hisseder. O halde dersin dil ve edebiyat boyutunu olduğu kadar eğitim boyutunu da etkileyen küreselleşmenin izlerini sürmek anlamlı bir uğraş olur.

Küreselleşme günümüzde insanlığı çok farklı kültürlerle daha fazla etkileşime sokar. Bu etkileşim beraberinde edebiyat öğretimi de şekillendirir ve bugün adına küresel edebiyat öğretimi dediğimiz kavramı gündeme getirir. Fakat bu kavram günümüzde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda henüz kendine yer bulamamıştır. Yaşadığımızın çağın bir gerçekliği olarak karşımıza çıkan bu kavramı olumlu ve olumsuz yönleriyle bir bütün olarak değerlendirmek, ortaöğretim çağındaki öğrencilerimize tanıtmak, öğrencilerin edebî çağın ruhunu yakalayabilmesi ve gelecekteki dönemleri doğru okuyabilmesi açısından önem arz eder. Küresel edebiyat öğretiminin öğrenciler açısından faydalarını tek tek analiz edecek olursak karşımıza şunlar çıkar: Küresel edebiyat, öğrencilere farklı coğrafyalardan, zaman dilimlerinden ve toplumsal yapıların içinden gelen insanların deneyimlerini sunar. Bu eserler, öğrencilerin kültürel çeşitliliği anlamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olur. Farklı toplumların değerleri, inançları, gelenekleri ve tarihleri hakkında bilgi edinmelerini ve öğrencilerin kendi bakış açılarını genişletmelerini sağlar. Aynı zamanda küresel edebiyat, genellikle farklı dillerde yazılmış eserleri içerir. Öğrenciler, bu eserlerle çalışarak yeni dillerde okuma ve anlama becerileri kazanırlar. Dil öğrenimi sadece iletişim aracı olmanın ötesinde kültürler arası köprüler kurmayı sağlar. Ayrıca, çeviri becerilerinin geliştirilmesi, öğrencilerin dilin inceliklerini anlamalarına ve kültürel etkileşimi artırmalarına yardımcı olur. İşlediği temalar bakımından tüm insanlığı ilgilendiren göçmenlik ve göçmenliğin getirdiği sorunlar, çok dillilik, çok

kültürlülük, tarihin yeniden kurgulanması, salgın, cinsel kimlik sorunu, ekolojik dengenin bozulması, savaş gibi kavramlar karşımıza çıkar. Öğrenciler, bu temaları inceleyerek insan doğasının ortak yönlerini keşfeder. Bu da öğrencilerin küresel vatandaşlık bilincini artırır ve kültürel hoşgörüyü teşvik eder. Farklılıkları kabul etme, hoşgörü ve empati gibi değerler öğrencilerin küresel dünya içinde daha etkili bir şekilde iletişim kurmalarına ve iş birliği yapmalarına olanak tanır. Küresel edebiyat kavramını öğrenen öğrenciler küreselleşmenin getirdiği tek tipleşmenin, dilin yozlaşma tehlikesinin, edebî eserlerin yüzeyselleşme tehlikesinin de farkına varır.

Kısacası küresel edebiyat eğitimi öğrencilerin çok yönlü düşünme becerilerini geliştirmeye, kültürel çeşitliliği değerlendirmeye, dil becerilerini artırmaya ve küresel vatandaşlar olarak kendilerini dünya üzerinde görebilmelerine yardımcı olurken aynı zamanda küresel bir edebiyatın getirebileceği olası tehlikeleri de görebilmelerine olanak tanır. Bu da onların daha bilgili, içinde bulundukları edebî dünyayı okumakta daha başarılı, duyarlı ve kültürel olarak zengin bireyler olmalarını sağlar.

Küreselleşme ve küresel edebiyat kavramının Türk dili ve edebiyatı öğretiminde bir yer edinebilmesi ve yaşanılan bu çağda kaçınamayacağımız bu durumun örneklerinin iyi şekilde analiz edilerek doğru şekilde seçilmesi önem arz eder. Bu düşünceden hareketle Türk edebiyatında küresel roman bulguları taşıyan ilk örneklerden biri olarak İzzet Melih Devrim'in *Tezat* romanını örneklem olarak alabiliriz. Çünkü söz konusu roman, yayımlanmadan önceki ilk halinde mekân olarak yabancı bir coğrafyada geçer. Bunun dışında yazar, romanda bir Türk subayını Rus bir kadınla evlendirerek roman kurgusunu iki farklı millet üzerinden oluşturmanın yolunu açar. İzzet Melih, böylece bir nevi kendini ulusal bağlamdan çıkararak küresel bir dünyanın içine atan ilk yazarlardan olarak karşımıza çıkar.

1887 yılında doğan ve 2. Meşrutiyet döneminde verdiği eserlerle adını duyuran İzzet Melih Devrim, Fecr-i Âtî yazar topluluğunun önde gelen temsilcilerinden biridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde doğan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında eser vermeye devam eden İzzet Melih Devrim yaşadığı bu geçiş dönemini, toplumda gözlemlediği değişimleri ve bireyin

içsel çatışmalarını eserlerine yansıtır. İzzet Melih Devrim'in 1905 yazında ilk olarak "*Maziye Rağmen*" adıyla yazdığı "*Tezat*" romanı, dönemin siyasî koşulları nedeniyle 3 seneden fazla yazarın neşredilemeyen evrakı arasında bekler. Yazar, Meşrutiyet'in ilanı sonrası eserin ismini ve gelen tepkiler üzerine içeriğini değiştirerek eseri 1909-1911 yılları arasında "*Resimli Kitap*" mecmuasında tefrika eder ve sonrasında da 1915 yılında "*Tezat*" adıyla kitap hâlinde yayımlar.

1915 yılında kitap olarak yayınlanan haliyle roman; Naşit adındaki genç bir Türk subayının, kendi kültüründen olan nişanlısı Behire ile Batum'a gittikten sonra orada kendisine âşık olduğu Miliça adındaki Rus kızı arasında yaşadığı kararsızlıklar etrafında gelişen bir aşk hikayesi üzerine kurgulanır. Romanın 1915 basımlı halinde, namuslu ve kibar bir Türk ailesinin kızı olan Behire, yine kendileri gibi kibar bir Türk ailesinin oğlu olan çocukluğunu beraber geçirdiği ve aile dostları olan Suat Paşa'nın oğlu Naşit'i sever. Naşit, kendi yaşıtı olan paşazadelere pek benzemeyen Fransızca'yı iyi öğrenmiş, Garp'ın şairlerini, yazarlarını, filozoflarını okuyan gerek ecnebi ailelerinde gerekse elçiliklerde verilen balolara katılıp serbest yaşayan genç bir Türk subayıdır. Naşit'e göre hayattan mümkün derecede istifade etmek için hiçbir fırsatı kaçırmamak gereklidir. Bu serbest fikirlerine rağmen gayet tedbirli bir yaşayışa da sahip olan Naşit yaşları eriştiğinde Behire ile nişanlanır. Naşit, bir Türk subayı olduğu halde katıldığı bir baloda giydiği frakın rahatsızlık vermesi ve baloda bir sefaret müsteşarıyla uzun ve gizli bir konuşma yaptığı iddiasıyla II. Abdülhamit yönetimi tarafından tepki çeker ve Nazır Paşa tarafından uyarılır. Böylesi bir uyarıyı kabullenemeyen Naşit, ülkesinden biraz uzaklaşması gerektiğini düşünür ve birkaç zaman için ecnebi bir memlekette yaşamaya karar verir. Bu düşünceyle Behire'ye kendisine sonuna kadar sadık kalacağına, kendisine tekrar döneceğinin ve evleneceklerinin sözünü veren Naşit, Behire'yi İstanbul'da bırakır ve Batum'da yaşayan amcasının yanına yerleşir. Asıl maksadı ise Batum'dan Paris'e gidebilmektir. Batum'a hızlı bir şekilde alışan Naşit, Rus yönetimi altındaki şehrin canlı eğlence hayatına adım atar ve bu balolardan birinde Rus bir zabitanın kızı olan Miliça Nelidovna ile tanışır ve ona âşık olur. Bir Türk subayı olarak aşkının ve kültürünün, milli duygularının, geleneklerinin arasında bocalamalar yaşayan Naşit en nihayetinde Miliça'ya olan aşkını kalbine gömmesi gerektiğini ve kendisini büyük bir muhabbetle İstanbul'da bekleyen Behire'ye geri dönmesi gerektiğine karar verir ve roman biter. Ancak

roman, basit bir aşk hikâyesiyle kalmaz. Roman, milliyetçilik ve dinî değerler gibi değerlendirmelerin yanı sıra dönemin sosyal ve kültürel koşullarına da ışık tutar. Yazar, bu dönüşümü Batı'ya yönelmiş bir Türk'ün başından geçenler aracılığıyla ele alarak modernleşme sürecinin birey üzerindeki etkilerini anlatır. Bu bakış açısıyla toplumun Batılılaşmaya yönelik değişimlerini ve bu süreçte yaşanan bireysel çatışmaları gözler önüne serer. Bir tezi olan bu eser, bir Türk'ün karşılaştığı medeniyet farklılıkları ve aşkın yıkıcı etkisi karşısında sarsılmasına rağmen hiçbir zaman yenilmeyeceğini ve ulusal değerlerine bağlı kalacağını vurgular. Yazar, karakterin millî kimliğini koruma mücadelesini ön plana çıkararak toplumun değişim sürecinde bile kendi özüne sahip çıkacağını savunur.

Yazarın 1915 yılında kitap olarak yayımladığı halinde bu şekilde bir kurguya sahip olan romanın ilk hali olan 1905 yılında yazdığı "*Maziye Rağmen*" hikâyesinde ise içerik farklıdır. Romanın ilk yazılmış halinde Behire karakteri hiç yoktur ve Naşit, Rus kızı Miliça ile evlenir. Yine romanın ilk hali olan "*Maziye Rağmen*" hikâyesinde Naşit'in Doğu'yu savunduğu, millî kimliğini savunduğu amcası veya Potyamkin ile olan münakaşaları yoktur. Müslüman bir Türk'ü yabancı bir Rus kızı ile evlendiren ve romanı yabancı bir coğrafyada geçiren İzzet Melih, tüm bunlarla kendini ulusal bağlamdan uzaklaştırıp küresel bir dünyaya açar. Bu açılım "*Tezat*" romanının mukaddime kısmında yer alan "*Birkaç Hatıra*" bölümünde Devrim'in kendi ifadeleriyle "Halit Ziya'nın '*Maziye Rağmen*' hakkında yazmış olduğu takrîz, *Tezat*'ın başında neşrolunana benziyordu. Ancak mesâili ictimaiyede ve bâ-husus Naşit ile Miliça'nın izdivacı noktasında benden ayrıldığını söylüyordu. Zaten bu meseleleri müfret bir hürriyet- fikriye ile halletmek isteyişim Halit Ziya neslinin hemen umumi itirazına hedef olmuştu." (Kul, 2016: 14). ifadelerinden de anlaşılacağı üzere devrinde tepkilere neden olup yazarın hikâyesini ulusal bir bağlama çekerek revize etmesine neden olsa da o adımlar bir kere atılır. Bu durum da Türk edebiyatında küresel bir dünyaya adım atılmasının ilk belirtileri olarak sayılabilir.

"*Maziye Rağmen*" iken "*Tezat*" romanı haline gelen eser, bu dönüşüm yolculuğuyla Türk edebiyatında küresel bir romanın ilk örneklerinden sayılabilecek bir metindir. Ancak dönemin sosyal, kültürel ve ideolojik baskıları nedeniyle bu potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştiremez. Romanın ilk hali olan

“*Maziye Rağmen*” kozmopolit bir bakış açısıyla bireyin aşkı ve özgürlüğü üzerinden ilerlerken daha sonra “*Tezat*” adıyla yayımlanan baskısında millî kimlik, geleneksel değerler ve kültürel aidiyet gibi konulara daha fazla vurgu yapılır. Bu değişim, sadece romanın kurgusunda değil; aynı zamanda taşıdığı ideolojik mesajlarda da radikal bir dönüşüm yaratır.

1905 yılında kaleme alınan “*Maziye Rağmen*” Batılılaşma sürecinin birey üzerinde yarattığı etkileri cesur bir şekilde ele alır ve İstanbul’dan Batum’a uzanan, millî sınırların ötesine geçen bir aşk hikâyesi sunar. Naşit’in Rus kızı Miliça ile evlenmesi ve bu ilişki üzerinden bireysel mutluluğun öncelikli hale gelmesi dönemin geleneksel ve milliyetçi hassasiyetleriyle uyuşmaz. Romanın bu hali evrensel değerler, kültürlerarası diyalog ve kozmopolitizme yönelik bir vurgu yaparken bu unsurlar Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında hâkim olan ideolojik havayla çelişir.

Dönemin entelektüellerinden gelen tepkiler, romanın yazarını bu metni yeniden gözden geçirmeye zorlar. Hüseyin Cahit ve Ahmet Samim gibi yazarlar Rus kızı Miliça ile Türk subayı Naşit’in ilişkisini millî kimliğin ve değerlerin zedelenmesi olarak değerlendirir. Bir Türk subayının ecnebi bir kadınla evlenmesini toplumsal ahlâk ve kültürel bağlamda kabul edilemez bulur. Örneğin Hüseyin Cahit, İzzet Melih’e göndermiş olduğu 17 Şubat 1906 tarihli mektubunda “ ...’Tez’inizde kabul edemeyeceğim nokta başka: Ecnebi bir kadın ile izdivaç. Bunu taassubuma hamletmemek lütfunda bulunursunuz ümidindeyim. İtiraf edeyim ki yirmi yaşında bir genç iken, ecnebi bir kadınla izdivaç bence gaye-i emel idi. Kadınlığı onlarda görüyordum. Fakat tecrübe beni bu fikirden döndürdü. Asırlardan beri terâküm eden ayrılıkları din ve millet kayıtlarından âzâde fikir sahipleri istihfâf edebilirler. Lakin bu, akıl ve muhakeme vasıtasıyla hissiyatı icbâr demektir. Buhran-ı hissiyat ‘akl’ı iskât ettiği zaman aradaki uçurum kemal-i dehşetle hiss olunur. İki ruhun kaynaşması için aynı esastan inbiâs lazımdır. Terbiye-i fikriye ileride, asırlardan sonra, bu mucizeyi gösterebilecektir. Fakat şimdilik dostlarıma ben böyle izdivaçları tavsiye edemem.” (Kul, 2016: 15) gibi ifadelerde bulunur. Yine devrin gazeteci/yazarlarından Ahmet Samim ise İzzet Melih’e yazdığı mektupta: “‘Kozmopolitizm’ ilk ‘tez’iniz: Medeniyetin asil bir gayesi... Miliça’nın irâe ettiği vazâif-i vataniyeyi Naşit muhabbetiyle mukayese

etmiyor. Faraza çocuklarının terbiyesi; bunlar da düşünülür müydü? Teemmüle layık mıydı? Bunlar ne ibtidâî düşüncelerdi ya Rabbi! Hep o edvâr-ı zulmetin bakayâ-yı vahşeti... Çocukları Rus, Fransız, İspanyol, ne olursa olsun Miliça'ya mâlik olmamak mahrumiyetine feda edemezdi. Vüs'at ve ulviyetine rağmen bu fikirlere vatan sevgilerinin feda edilmesini tecvîz edemem. Zavallı ninemiz henüz bu kadar marîz ve muhtac-ı tedavi iken onu yalnız bırakmayalım. Genç ve kavî çocuklar böyle fena şarkılar dinlemek için ondan ayrılmasın. İstiyoruz ki Naşit gibi çocuğuna bakarken 'Bu oldukça biz karanlıkta kalmayız.' diyen babalar, beşiklerin kenarında bu yalancı ninnileri söylemesin." (Kul, 2016: 15-16) gibi tavsiyeler verir. Sonuç olarak gelen bu tepkiler dolayısıyla "*Maziye Rağmen*" hikâyesinin revize edilerek 1915 yılında yayımlanmış hali olan "*Tezat*", bu eleştirilerin gölgesinde şekillenir. Romanın ikinci halinde Naşit ile Miliça arasındaki ilişki bir çıkmaza sürüklenir. Naşit millî değerlerine sadık kalmayı tercih ederek Behire'ye döner. Bu değişim romanın merkezine bireysel arzular yerine kolektif kimlik ve ahlâk anlayışını yerleştirir. Naşit'in millî kimliğini koruma uğruna Miliça'ya olan aşkıdan vazgeçmesi bir yandan Batılılaşma sürecinin birey üzerindeki etkilerini eleştirirken diğer yandan dönemin ulusalcı söylemine hizmet eder.

İzzet Melih romanının bu dönüşümüyle bireyin modernleşme sürecinde karşılaştığı kültürel çatışmaları ve aidiyet krizlerini derinlemesine işler. Ancak bu değişim eserin evrensel bir hikâye sunma iddiasını büyük ölçüde sınırlar ve küresel bir roman olma potansiyelini zayıflatır. "*Maziye Rağmen*" küresel edebiyatın birey ve kültürlerarası ilişkilere odaklanan anlatılarına bir örnek olabilecekken "*Tezat*" yerel değerlerin önceliklendirildiği ve bireysel arzuların bu değerler uğruna feda edildiği bir eser olarak Türk edebiyatındaki yerini alır. Bu dönüşüm Türk edebiyatında modernleşme sürecinin sancılı etkilerini ve birey üzerindeki baskılarını gözler önüne sermesi bakımından son derece anlamlıdır. Ancak aynı zamanda küresel bir bakış açısının yerel tepkiler karşısında nasıl şekillendiğini ve sınırlandırıldığını da ortaya koyar. "*Tezat*" bu bağlamda yalnızca bir roman olarak değil, aynı zamanda bir dönemin zihniyet yapısını edebiyata yansıtan bir ayna olarak da karşımıza çıkar.

Sonuç olarak “*Tezat*” romanı gerek devrinde İstanbul’dan Batum’a uzanan bir aşk hikâyesi sunarak gerek kozmopolit bir karakter dünyası barındırarak gerekse de Batılı ve Doğulu değerler arasında bocalayan karakterler işleyerek küresel roman mantığına uygun bir yapı sergiler. Devrine göre cesur bir hikâye işleyen yazar, romanın ilk haliyle küresel romanın mantığına uygun bir eser meydana getirir. Ancak her değişimin sancılı olması gibi bu yenilik de tepkilerle karşılaşınca küresel bir bakışın ilk tezahürleri olan söz konusu hikâye revize edilerek sınırlandırılır. İşte hikâyenin başından geçen bu olaylar ve küresel romanın ilk tezahürlerinin çektiği tepkiler bakımından “*Tezat*” romanı Türk edebiyatındaki küresel roman yolculuğunda iyi bir ilk durak olacaktır.

Türk edebiyatındaki küresel roman yolculuğunda “*Tezat*” ın kitap olarak yayımlanmasından 20 sene sonra karşımıza Halide Edib tarafından 1935’te Londra’da “*The Clown and His Daughter*” yani “*Soytarının Kızı*” adıyla yayımlanan romanı çıkar. Bu roman, Türk edebiyatının küreselleşmeye açılma yolunda “*Tezat*” ın yaşadığı sancıları yaşamaz, geri adım atılıp dönüşmek zorunda kalmaz.

1882’de İstanbul’da dünyaya gelen Halide Edib Adıvar, annesinin erken yaşta vefatı üzerine çocukluk yıllarını büyükannesinin evinde geçirir. İlk eğitimi de burada alır. Babası yeniden evlenince onun yanına dönen Halide Edib, Amerikan Kolejinde eğitim almaya başlar. Çocukluğundan itibaren dönemin ünlü isimlerinden olan Rıza Tevfik’ten Türk edebiyatı ve felsefe, Salih Zeki’den matematik ve Şükrü Efendi’den Arapça dersleri alan Halide Edib Adıvar; Rıza Tevfik’in öğretileriyle mistik eğilimlerini güçlendirirken Salih Zeki’nin öğrettikleriyle de bilimsel düşüncesini güçlendirir. Türk edebiyatının geçiş dönemi olarak bilinen imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinde öne çıkan isimlerden olan Halide Edib Adıvar, edebiyat dünyasına etkili bir giriş yapar. Yalnızca edebî kimliğiyle değil, aynı zamanda kültür ve siyaset tarihi açısından da önemli bir isim haline gelir. Adıvar döneminin en çok okunan yazarlarından olarak roman, hikâye, anı gibi birçok edebî türde eser meydana getirir. Ancak en dikkat çekici kimliği romancı kimliğidir. Romancı kimliği açısından en çok ses getiren romanlarından biri olan Doğu ve Batı’nın çelişkisi ekseninde yazdığı “*Sinekli Bakkal*” romanı, ilk olarak 1935 yılında Londra’da “*The Clown and His Daughter*” yani “*Soytarının*

Kızı” adıyla yayımlanır. Aynı yıl 11 Ekim 1935 ile 24 Şubat 1936 tarihleri arasında *Haber* gazetesinde tefrika edilen eser 1936’da İstanbul’da “*Sinekli Bakkal*” adıyla kitap olarak basılır. 1967’de sinemaya uyarlanan eser Sırpça, Portekizce, Fince ve Fransızca gibi çeşitli dillere de çevrilerek uluslararası bir kitleye ulaşır. “Yazar, bu romanda Türk-Osmanlı ile Batı kültür ve medeniyeti arasında mukayeseler yapmış ve asırlardır mücadele eden unsurların bir araya gelebileceğini göstermek istemiştir. Doğu ve Batı’ya mensup iki insanın evlenmesiyle roman bu iki dünyanın birleşebileceğini ortaya koyması bakımından önemli bulunmuştur.” (TDV, 2009: 248-249).

Romandaki olayların mekânı İstanbul Aksaray’da yer alan Sinekli Bakkal Mahallesi’dir. Mahallesiyle aynı adı taşıyan Sinekli Bakkal ise mahallenin tam kalbinde yer alan bir bakkaldır. Mahalle imamı Hacı İlhami’nin kızı Emine, çocukluk arkadaşı Kız Tevfik ile derin bir sevgi bağına sahiptir. Emine evlenme çağına geldiğinde Tevfik ile birlikte kaçmaya karar verir ve başka bir mahalledeki imamın nikahını kıymasıyla evlenirler. Ancak Emine’nin dini yoğun bir şekilde yaşayan bir ailede yetiştirilmiş olması onun için bazı kısıtlamalar getirir. Emine, Tevfik’in eğlence dünyasındaki işlerinden yani ortaoyunu ve zennelik gibi faaliyetlerden vazgeçmesini talep eder. Tevfik, ailesinden kalan bakkalı işletmeyi üstlenerek geçimini sağlama sözü verir ve bu süreçte yeni bir hayata adım atar. Bu dinamik; romanın ana temasını oluşturan aşk, gelenek ve modern yaşam arasındaki çatışmayı yansıtır. Evini terk eden Emine, babası tarafından mahallelinin gözü önünde evlatlıktan reddedilir. Kocasını Tevfik bakkallık yapma sözü vermesine rağmen işin sorumluluklarından hızla sıkılmaya başlar. Bu durum bakkalı ihmal etmesine yol açar. Sonuç olarak dükkândaki ürünler bayatlamaya, bakkalın içi de temizlenmediği için pis bir hale gelmeye başlar. Zamanla, Tevfik’in müşteri sayısı giderek azalır. Emine, durumun farkına varınca bakkala el koyar ve işleri kendi kontrolü altına alır. Böylece Tevfik, bakkalda çırağın rolünü üstlenmek zorunda kalır. Emine’nin yönetiminde bakkal yeniden düzenlenir ve müşterilerin ilgisi tekrar artar. Bu gelişme çiftin rollerinin değişmesini ve evliliklerindeki güç dinamiklerini de gözler önüne serer. Emine bakkalı yönetirken Tevfik’in sorumsuz davranışlarına daha fazla dayanamaz ve onu işten, evden, hayatından çıkarır. Emine tarafından kovulan Tevfik sarhoş bir şekilde mahallede rahatsızlık vermeye başlar. Emine ve mahalle sakinleri Tevfik’in bu davranışlarını

şikâyet eder ve sonuç olarak Tevfik tutuklanarak Gelibolu'ya sürgün edilir. Ama bu sırada Emine hamiledir ve Tevfik'ten ayrılmasına rağmen karnında onun çocuğunu taşır. Bu hamilelik sonucunda bir kız çocuğu dünyaya getirir ve ona Rabia adını verir. Tevfik ile yolları ayrıldığı için Emine'nin, babası İmam İlhami ile ilişkisi düzelir ve Emine babasının evine geri döner. İmam İlhami, Rabia'nın büyüdükçe güzelleşen sesini fark eder ve onu hafız olarak yetiştirmeye karar verir. İlhamî Efendi güzel sesli torununu da kızı Emine gibi sıkı bir dinî terbiye altında hâfız olarak yetiştirir. Rabia'nın güzel sesi kısa sürede İstanbul'da duyulmaya başlar. Birçok Kur'an dinletisine katılır ve dinleyiciler camilere ve mukabele yerlerine akın eder. Rabia'nın ünü Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın eşi Sabiha Hanım tarafından da duyulur. Sabiha Hanım, Rabia'yı konağına davet ederek onun Kur'an okumasını ister. Bu olay Rabia'nın hayatında yeni bir dönemin başlangıcını simgeler. Selim Paşa ve eşi Sabiha Hanım, Rabia'nın sesinden oldukça etkilenirler. Sabiha Hanım Rabia'nın eğitimini konakta almasını önerir ve bu teklifi dedesi İmam İlhami hemen kabul eder. Böylece Rabia gündüzleri Selim Paşa'nın konağında Vehbi Dede'den müzik dersleri alırken akşamları ise Peregrini'den Batı müziği dersleri alır. Rabia'nın babası Tevfik bir gün sürgünden döner ve bakkal dükkânını yeniden işletmeye başlar. Rabia, annesi ve dedesinin türlü engellemelerine rağmen babasını aramaktan vazgeçmez. Babasıyla karşılaştığında ona karşı derin bir sevgi besler ve dedesinin evini terk ederek babasıyla birlikte yaşamaya karar verir. Alaturka müziğinde yeni bir soluk getiren Rabia'nın sesi, Vehbi Dede ile Peregrini'yi Tevfik'in dükkânına yönlendirir. Böylece sıkça oraya gidip gelmeye başlarlar. Ancak dedesi Rabia'dan vazgeçmez çünkü onun kazandığı tüm gelir İmam İlhami'ye aittir. Rabia'nın yetenekleri, ailesi arasındaki güç dinamiklerini daha da karmaşık hale getirirken onun müzik yolculuğu devam eder. Babası ile yaşamaya başlayan Rabia'nın hayatı, babasının siyasi bir nedenden dolayı Şam'a sürgüne gönderilmesiyle tekrardan değişir. Rabia'nın hocalarından Peregrini, annesinin vefatı nedeniyle ülkesine dönmek zorunda kalır. İstanbul'a döndüğünde Vehbi Dede'ye Rabia'ya âşık olduğunu açıklar. Rabia'nın olgun kişiliği ve güzelliği Peregrini üzerinde derin bir etki bırakır. Rabia'ya olan aşkı, onun İslamiyet'e olan ilgisini de artırır. Rabia'nın da Peregrini'ye karşı hisleri vardır. Vehbi Dede'nin aracılığıyla iletişim kurarak anlaşmaya varırlar. Peregrini İslam dinini kabul eder

ve Osman adını alarak Rabia ile evlenir. Ancak Osman ve Rabia'nın mutluluğu uzun sürmez. Aralarındaki kültürel farklılıklar huzursuzluk yaratmaya başlar. Yine de bu sorun sevgileri sayesinde aşılar. Osman ve Rabia, ölen İmam İlham dedenin evine taşınırlar. Riskli bir doğum sonrası Rabia ve Peregrini'nin erkek çocukları dünyaya gelir. Rabia doğumdan sağ kurtulurken İstanbul'da ünü gün geçtikçe artar. 1908 yılına gelindiğinde Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ülke genelinde birçok şey değişir. Padişah yanlısı olan herkes yeni düzende kendilerine yer bulabilmek için çabalamaya başlar. II. Abdülhamit döneminde sürgün edilen tüm kişiler geri döner. Dönerler arasında Tefik de bulunur.

Tüm bunlar göz önüne alındığında "*Sinekli Bakka*" romanı yazarının hayatının küresel yaşayışa uygunluğu, Doğu ve Batı'yı temsil eden kozmopolit karakter dünyası, Müslüman bir kadın ile gayrimüslim bir erkeği evlendirmesi ve ortak paydalarda birleştirmeye çalışmasıyla küresel romanın özelliklerine uygun bir yapı sergiler. Bu durum da Türk edebiyatındaki küresel roman yolculuğunda 2. örnek olarak "*Sinekli Bakka*" ı seçmemizi sağlar.

Türk edebiyatındaki küresel roman örnekleri arayışımızda yıl 2011'i gösterirken karşımıza bir roman daha çıkar: "*Şeytan, Melek ve Komünist*". 1951 yılında Gaziantep'te dünyaya gelen Nedim Gürsel, lise öğrenimini Galatasaray Lisesinde tamamladıktan sonra kendisi henüz ilkokul yıllarındayken o sıralarda Paris'te bulunan babasının gönderdiği kartpostal sayesinde "Sorbonne imgesi" (Seval, 2006: 28) ile tanışır. 1971 yılından itibaren Paris günleri başlar. Paris Sorbonne Üniversitesinde Modern Fransız Edebiyatı bölümünü bitirir. Edebiyat öğrenimini tamamladıktan sonra Nazım Hikmet ve Aragon üzerine karşılaştırmalı edebiyat doktorası yapar. Her ne kadar yaşamını ülkesinde sürdürme isteğinden dolayı Türkiye'ye dönse de dönemin siyasî koşulları nedeniyle Türkiye'de kalamaz ve Fransa'ya geri dönmek durumunda kalır. Günümüzde de Fransa'daki öğretim kurumlarında Türk edebiyatı dersleri verir. Sanatın özünde evrensellik olduğunu düşünen Gürsel, eserleriyle geniş kitlelere seslenmeyi amaçlar. Bu amacında başarılı olduğunu da hikâyeden denemeye, gezi yazısından inceleme yazılarına, şiirden romana edebiyatın birçok türünde verdiği eserlerinin Fransızca başta olmak üzere birçok farklı dile çevrilmiş olmasında ve yaklaşık 20 ülkede yayımlanmasında bulabiliriz. Yazarın 2011 yılında yayımladığı "*Şeytan, Melek ve*

Komünist” adını taşıyan tarihî/politik romanında bütün bir dünya okuruna seslenme isteğini romanın kurgu, dil ve anlatım, zaman, mekân gibi öğelerinde bulmak mümkündür.

“*Şeytan, Melek ve Komünist*” başlığını taşıyan ve 2011 yılında Nedim Gürsel tarafından kaleme alınan roman “Göremediğimiz güzel günlerin habercisi Nâzım Hikmet’e (Gürsel, 2011: 7) cümlesiyle Nazım Hikmet’e adanmıştır. Romanın ismi olan “*Şeytan, Melek ve Komünist*” teki Melek ve Şeytan, bu raporları tutan Ali Albayrak’ın kod adlarıdır. Komünist ise Nazım Hikmet’in kendisidir. Roman; “Berlin”, “Şair ile Şeytan”, “Ali Albayrak” ve “Melek ile İpek” başlıklarını taşıyan 4 ana bölümden oluşur. Roman; Berlin, Paris, İstanbul, Moskova gibi birçok farklı şehirde geçer.

Romanın ilk kısmı olan Berlin, bölümü kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatımıyla başlar. Romanın kahramanına isimsiz bir telefon gelir. Roman kahramanını arayan kişi, elinde Nazım Hikmet ve TKP hakkında önemli belgeler olduğunu ve dürüstlüğüne güvendiği için bu belgeleri kahramanın kendisiyle paylaşmak istediğini söyler. Bunun üzerine roman kahramanı İstanbul’dan Berlin’e gider. Bu bölümde anlatıcı-yazarımız olan roman kahramanı, Nazım Hikmet üzerinden hem Türkiye’nin hem de Sovyetler Birliği ve Almanya’nın siyasî yapısına dair tarihsel bilgiler sunup değerlendirmeler yaparken Berlin’e önceki ziyaretlerinde yaşadığı olaylara da değinir.

İkinci bölüm olan *Şair ve Şeytan*’ın anlatıcısı ise yazar olan roman kahramanına isimsiz bir şekilde telefon ederek elindeki Nazım Hikmet ve Türkiye Komünist Partisi ile ilgili raporları teslim edeceğini söyleyen ve aynı zamanda bu raporların kaleme alıcısı olan Ali Albayrak’tır. Bu bölümde Nazım Hikmet’in Türkiye’den ayrılmasının ardından gelişen olaylar Ali Albayrak’ın Nazım Hikmet hakkında tuttuğu raporlar üzerinden aktarılır. Romanın *Ali Albayrak ve Melek ile İpek* başlıklı son iki bölümünde ise anlatıcı net bir şekilde belirlenmemiştir. Bu bölümlerde Ali Albayrak’ın belgeleri teslim etmesinden öldürülüşüne kadar geçen sürede meydana gelen olaylar anlatılır.

Romanda Nazım Hikmet’in yaşam öyküsünü yazmayı deneyen bir anlatıcı-yazar söz konusudur. Bu anlatıcı/yazar Berlin’de bulunduğu, yaşadığı daha önceki yıllarda İpek adındaki bir şarkıcı ile tutkulu ancak bir o kadar da sağlıksız

bir ilişki yaşamıştır. İpek, önceleri kabarelerde şarkı söylerken zamanla fuhuşa sürüklenmiş bir kadın karakterdir. “*Şeytan, Melek ve Komünist*” romanının önemli diğer bir kahramanı ise hayatı boyunca Nazım Hikmet ve Türkiye Komünist Partisi hakkında raporlar tutan ve bunları bağlı olduğu STASI’ye ulaştıran Ali Albayrak’tır. Ali Albayrak, babasını yıllarca bir şehit olarak bilen ancak daha sonraki yıllarda babasının bir şehit değil tam tersi bir Fransız deniz subayı olduğunu öğrenen bir karakterdir. Nazım Hikmet’in şiirlerini sevdiği için harp okulundan atılmış ve Nazım Hikmet ile hapis yatmış birisidir. “Ali Albayrak, eşcinseldir ve Nazım Hikmet’e hayran, hatta aşıktır. Ancak bu aşk karşılıksızdır. Nazım Hikmet romanda, Ali Albayrak’ın bakış açısıyla okura sunulur. Komünizme olan inancını yitirmiş olan Ali Albayrak, Doğu Alman istihbarat teşkilatı STASI’ye Nazım Hikmet’le ilgili gizli bildirimlerde bulunur. Bu iletilerde, Nazım Hikmet’in kadınlarla ilişkisi, özel yaşamı ve sürgün yaşamı öykülenir.” (Tilbe ve Turğut, 2024: 43-56).

“*Şeytan, Melek ve Komünist*” romanı gösterdiği tüm bu özelliklerle küresel roman mantığına uygun bir yapı sergiler ve kendisini küresel roman örneği olarak incelememize fırsat sunar.

Bu çalışmaya konu olan, küresel roman olarak değerlendirilen bir diğer eser Orhan Pamuk’un “*Kafamda Bir Tuhaflık*” romanıdır.

Orhan Pamuk’un romanlarında kimlik arayışı, bireyin toplumsal yapılarla mücadelesi, dünyanın genelini ilgilendiren salgın, göç ve Kaygusuz’un ifadesine göre kültürün yerelden çıkarak küreselleşmenin etkisiyle harmanlanmasını ifade eden kültürel melezlik (Kaygusuz, 2024: 25) gibi evrensel temalar dikkat çeker. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görülen Pamuk’un eserleri günümüzde 60’tan fazla dile çevrilir ve yazını, kültürel sınırları aşarak evrensel temaları yerel dokularla buluşturur. Bu durum da onu yalnızca bir Türk yazarı değil, küresel bir edebiyat figürü haline getirir. Orhan Pamuk, romanlarında kültürel kimlikleri tek bir çerçevede tanımlamaktan uzak durmayı tercih eden bir yazardır. Doğu ve Batı arasındaki etkileşimleri derinlemesine inceleyen Pamuk, kendisini bu iki kutuptan birine ait hissetmek yerine her iki kültürün de birikimlerinden beslenen çok yönlü bir yaklaşım benimser. Onun eserlerinde kültürel sınırların ötesine geçen bir bakış açısıyla bireylerin ve toplumların hem

yerel hem de evrensel bağlamdaki kimlik arayışları ele alınır. Bu yüzden Pamuk'un yazını ne yalnızca Doğu'nun ne de Batı'nın temsili olarak görülebilir. Pamuk bu iki dünyanın buluşma noktalarını zengin bir hikâye evrenine dönüştüren bir yazardır. Pamuk'un bu küresel damarını temsil eden romanlarından biri de *"Kafamda Bir Tuhafılık"* adlı romanıdır. Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandıktan sonra sadece Türk edebiyatının değil, dünya edebiyatının da önemli yazarlarından biri haline gelen Pamuk'un 2014 yılında yayımladığı *"Kafamda Bir Tuhafılık"* adlı romanı, Pamuk'un geçmişteki eserlerine kıyasla daha çok bireysel ve toplumsal kimlik, aidiyet, modernleşme, yabancılaşma ve İstanbul'un kültürel yapısı gibi temalar etrafında gelişirken küresel roman anlayışı çerçevesinde de ilgi çekici bir örnek olarak karşımıza çıkar.

Orhan Pamuk'un 2014 yılında yayımladığı *"Kafamda Bir Tuhafılık"* adlı romanı boza satıcısı Mevlut Karataş'ın hayatını, hayallerini ve İstanbul'un toplumsal dönüşümünü ayrıntılı bir şekilde anlatır. Roman 1969'dan 2012'ye kadar uzanan bir zaman diliminde bireysel hikâyelerle birlikte İstanbul'un sosyo-kültürel yapısını gözler önüne serer. Ana karakter Mevlut'un yaşamı ve çevresindeki insanlar romanın ana eksenini oluşturur.

Mevlut, 1957 yılında Orta Anadolu'nun Beyşehir ilçesine bağlı Cennetpınar köyünde doğar. Babası Mustafa Efendi ile birlikte 12 yaşında İstanbul'a gelir. Genç yaşlarından itibaren içine kapanık ve hayalperest bir yapıya sahiptir. Babasıyla birlikte yoğurt satıcılığı yaparak geçimlerini sağlamaya çalışır. İstanbul o yıllarda hızla büyüyen, göçmenlerle dolan ve gecekondulaşmanın arttığı bir şehir olarak resmedilir. Mevlut, bu büyük şehrin sokaklarında dolaşırken İstanbul'un değişen dokusunu da keşfeder.

Roman, Mevlut'un aşk hikâyesiyle derinleşir. Mevlut, 1978 yılında amcası Korkut'un oğlunun düğününde Rayiha'yı görür ve ona âşık olur. Üç yıl boyunca Rayiha'ya aşk dolu mektuplar yazar. Ancak Rayiha'nın yanıt vermemesine rağmen Mevlut, amcasının diğer oğlu Süleyman'ın teşvikiyle Rayiha'yı kaçırmaya karar verir. Fakat kaçırma gecesi beklenmedik bir şey olur: Kaçırıldığı kişi Rayiha değil, onun ablası Samiha'dır. Bu durum Süleyman'ın oyununa gelen Mevlut'un hayatını tamamen değiştirir. Mevlut bunu kendisinin yaptığı bir hata olarak görür, hatasını kabullenir ve Samiha'yla evlenerek yeni bir hayat kurar. Evlenmelerinin

ardından Mevlut ve Samiha İstanbul'un farklı mahallelerinde yaşamaya başlar. Mevlut geçimini boza satıcılığı yaparak sağlamaya devam eder. Ancak zamanla başka işler de dener: pilavcılık, dondurmacılık, garsonluk ve kısa bir süreliğine bir büfede müdürlük yapar. Ancak bu işler Mevlut'un hayallerini gerçekleştirmesine yetmez ve hep sokaklarda boza satmaya geri döner. Boza satıcılığı Mevlut için sadece bir meslek değil, aynı zamanda şehri tanıma ve insanlarla bağlantı kurma aracıdır. Roman boyunca İstanbul'un dönüşümüne tanıklık ederiz. Gecekonduların yerini apartmanlar alır, geniş bahçeli evler yıkılır ve kentsel dönüşüm mahallelerin dokusunu değiştirir. Mevlut'un hayatı İstanbul'un modernleşmesi ve geleneksel yaşamın erozyona uğramasıyla paralel ilerler. Şehir, büyürken yalnızlaşır; sokaklar ve mahalleler giderek ruhsuz hale gelir. Ancak Mevlut bu hızlı değişime rağmen şehri her zaman sevmeye devam eder. Mevlut'un hayatı aynı zamanda ailesi ve akrabalarıyla olan ilişkileri üzerinden şekillenir. Amcası Korkut ve diğer amcaoğlu Süleyman kendisinden daha zengin ve başarılı olsalar da Mevlut her zaman kendi doğrularıyla hareket etmeyi tercih eder. Süleyman'ın geçmişte Rayiha'ya göz koyduğu için Mevlut'u kandırdığı gerçeği, aralarındaki ilişkinin temel bir çatışma noktası olur. Mevlut, bu kişilerle rekabet etmek yerine kendi dürüstlüğüne ve sadeliğine bağlı kalmayı seçer. Mevlut ve Samiha'nın evlilikleri, iki kız çocuğuyla birlikte mutlu bir aile hayatına dönüşür. Ancak Samiha'nın hastalanarak ölmesi Mevlut için zor bir dönemin başlangıcı olur. Onun ölümünden sonra Mevlut yalnızlıkla mücadele eder ve hayatını anlamlandırmaya çalışır. Kızlarıyla olan ilişkisi hayatta kalma mücadelesinin bir parçası haline gelir. Roman, Mevlut'un hayatını farklı karakterlerin gözünden de anlatır. Mevlut'un çevresindeki insanlar İstanbul'un farklı sınıflarını ve toplumsal yapılarını temsil eder. Akrabalar, komşular ve müşteriler üzerinden şehirdeki insanların hayatlarına dair geniş bir panorama sunulur. Romanın anlatımı çoklu bakış açılarıyla zenginleşir ve Mevlut'un hikâyesi daha geniş bir bağlama oturur.

Romanın sonunda Mevlut hâlâ boza satmaya devam eder. Mevlut hayatı boyunca şehrin sokaklarını adımlar, İstanbul'un modernleşen yüzüne tanıklık eder ve kendini bu dönüşümün bir parçası olarak görür. Ancak bu dönüşümlerle kişiliğini değiştirmez. Her zaman dürüst, iyimser ve hayalperest biri olarak kalır.

Tez çalışmamızda Türk edebiyatındaki küresel roman örneği olarak inceleyeceğimiz son roman da günümüze yakın bir tarihte yayımlanan “*Kayıp Ağaçlar Adası*” romanıdır. “*Kayıp Ağaçlar Adası*” adlı romanın yazarı olan Elif Şafak, 25 Ekim 1971 Strasbourg’da dünyaya gelir. Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Nuri Bilgin ile emekli diplomat Şafak Akayman’ın tek kızı olan Şafak, yaşamını uzun süre Fransa’da sürdürür. Ailesinin boşanması üzerine annesi ile birlikte Türkiye’ye döner. Türkiye’de, birbirinden oldukça farklı İslamî görüşlere sahip babaanne ve anneannenin yanında kalır ve iki kadın arasında yaşadığı bu ikilik hayatının önemli bir bölümünü oluşturur. İlkokulu Ankara’da tamamladıktan sonra eğitim hayatını Madrid’de sürdürerek diplomasını alır. Annesinin iş durumundan ve kendi eğitim durumlarından dolayı çocukluğu ve gençliği Ankara, Madrid, Amman, Köln, İstanbul, Boston, Michigan ve Arizona gibi çok farklı yerde geçer. Yazarın son romanlarından olan “*Kayıp Ağaçlar Adası*” ilk olarak 2021 yılında İngiltere’de İngilizce olarak “*The Island of Missing Trees*” adıyla yayımlanır. 2023 yılında ise “*Kayıp Ağaçlar Adası*” ismiyle Türkçeye çevrilir. Roman küresel edebiyatın en önemli temalarından olan göç olgusu üzerine kurgulanır.

“*Kayıp Ağaçlar Adası*” romanı bir göç hikâyesi ve nesiller boyu devam eden bir travmanın hikâyesini işler. Roman 1974-2010 arası Kıbrıs ve Londra’da geçer. Roman, Londra’da yaşayan 16 yaşındaki Ada Kazancakis’in okulda verilen bir tarih ödeviyle hiç tanımadığı bir dünyaya adım atmasıyla başlar. Genç kız, ailesi ve geçmişiyle ilgili aklında birçok cevapsız soruyla bu soruların yanıtlarını ararken kendini 1974 yılında Kıbrıs’ın başkenti Lefkoşa’da bulur. Arka planında Kıbrıs meselesine yer verilen romanda adanın iki ayrı kesiminden olan Kostas ve Defne’nin dönemin koşullarından dolayı zor olan aşkı anlatılır. Roman, romanın önemli karakterlerinden biri olan İncir Ağacı’nın gözünden kendi yaşadıkları ve Kostas, Defne ve kızları Ada’nın yaşadıklarının ilahi bakış açısıyla anlatılması şeklinde iki anlatıcılı olarak ilerler. Romanın karakterlerine baktığımızda karşımıza köklerini Kıbrıs’ta salmış ancak daha sonra yurdundan edilmiş konuşan bir İncir Ağacı, Kıbrıs’ta doğup büyüüp Londra’ya göçmek zorunda kalan Kıbrıs Rum’u Kostas Kazantzakis, Kıbrıs Türk’ü Defne ve ikisinin Londra’da doğan kızları Ada Kazantzakis çıkar. İngiltere’de dünyaya gelen 16 yaşındaki Ada Kazantzakis ne babasının Rumcasını ne de annesinin Türkçesini konuşabilen,

adından da anlaşılacağı gibi küreselleşen dünyanın kalıpları olmayan, melez çocuğudur. Romanın bir diğer başkahramanı olan İncir Ağacı ise kendi ağzından kendi hayat hikâyesini bizlere anlatan kanlı canlı bir karakterdir.

1970'li yılların Kıbrıs'ında birbirine âşık olan Kıbrıs Rum'u Kostas ve Kıbrıs Türk'ü Defne Mutlu İncir denen bir tavernada gizli gizli buluşur. Bu tavernanın tam ortasında bir incir ağacı vardır. Yusuf ve Yiorgos adlı eşcinsel bir çiftin işlettiği bu taverna, adını işte tam da mekânın ortasında bütün görkemiyle duran bu incir ağacından alır. Kostas ve Defne, buluşmalarının ve aşklarının şahidi olan incir ağacının gölgesinde aşklarını büyütürken etnik çatışmaların yoğunlaştığı Kıbrıs adeta iç savaşa sürüklenir. Yani ada halkı için mutlu günler yerini köklerinden koparılmalara, göç etmeye, ayrılıklara ve ölümlere bırakır. Olayların ve ölümlerin arttığı bu günlerde yine tavernada gizlice buluşan Defne ile Kostas'ın hayatı, o gün tavernaya atılan bomba sonrası tamamen değişir. Yaşanan bu olaylar neticesinde annesinin de zorlamasıyla Londra'ya dayısı Hristos'un yanına göç etmek durumunda kalan Kostas, Defne'ye bıraktığı mektubunda 2 hafta sonra Kıbrıs'a döneceğini söylese de adada yaşanan siyasî olaylar ve kanlı çatışmalar nedeniyle geri dönemez. Belli bir süre Defne ile olan aşklarını mektuplaşmalar üzerinden sürdürse de zamanla mektuplar kesilir ve ayrılırlar. Ancak Kostas'ın Defne'yi ardında bırakıp Londra'ya gittiği o zamanlarda Defne hamiledir. Defne tek başına doğurmak zorunda kaldığı bebeği Yusuf Yiorgos Robinson'u İngiliz bir çifte vermek zorunda kalır. Kostas'ın, varlığını yıllar sonra öğrendiği bu ilk bebekleri sıtmadan ölmüştür. Yıllar sonra 2000'lerin başında Kıbrıs'a dönen Kostas, Defne'yi aramaya başlar. Defne o yıllarda Kıbrıs'ın iç savaş yıllarında kaybolmuş insanları arama işini yürüten Kayıp Şahıslar Komitesi'nde gönüllü olarak çalışmaktadır. Yıllar sonra tekrar kavuşan aşıklar evlenme kararı alır ve yanlarına aşklarının şahidi olan, şimdilerde hastalanmış ve ölmek üzere olan incir ağacının sağlıklı bir kökünü de alarak Kostas'ın yaşadığı Londra'ya giderler. Londra'da Ada adını verdikleri bir kızları olan çift, Ada henüz 15 yaşındayken annesi Defne'nin ölmesinin sonucu yine ve bu sefer ebedî bir ayrılık yaşar.

Tüm bu özellikleri dikkate aldığımızda roman yazarının yaşamının küresel mantığa uygunluğu, romanın yapı özelliklerinin küresel romanın tipik özelliklerine

uygunluğu gibi yönlerden “*Kayıp Ağaçlar Adası*” tez çalışmamızda Türk dili ve edebiyatı dersinde küresel edebiyatın öğretimi sırasında örnek olarak incelenmesi uygun görülen bir roman olarak seçilmiştir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı Çerçevesinden Küresel Romanlar

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında 2024-2025 eğitim-öğretim yılı itibariyle ilk olarak 9. sınıf ve daha sonraki eğitim-öğretim yıllarında da kademeli olarak 10,11 ve 12. sınıflar olmak üzere bütün ortaöğretim kademelerinde geçerli olacak olan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda küresel edebiyat kavramının ve küresel romanların öğretim materyali olarak kullanılabilirliğiyle ilgili programda ilgi kurulabilecek ifadeler şöyledir:

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı aracılığıyla öğrencilerin edebiyatla tanışmaları, Türk dilinin inceliklerini keşfetmeleri, dil becerilerini etkin kullanmaları, metinlerden hareketle olay ve olgulara eleştirel bir bakış açısıyla bakmaları ve estetik zevk edinmeleri amaçlanmaktadır. Öğrencilerin sadece edebî metinler açısından değil kültürel, toplumsal, tarihî ve felsefi açılardan da donanımlı bireyler olmaları öngörülmektedir. Bu nedenle Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nda tematik yaklaşım benimsenerek öğrencilerin edebiyata karşı daha bütüncül bir bakış açısı kazanmaları hedeflenmektedir.” (MEB, 2024: 4).

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nın Temel Yaklaşımı ve Özel Amaçları” başlığı altında yer alan bu ifade ile ilgili şu yorumlar yapılabilir:

1-Küresel edebiyat kavramını öğrenmek, öğrencilerin edebiyata daha bütüncül bir bakış açısıyla bakabilmeleri meselesinde önemli bir rol oynayabilir. Küresel edebiyat, yalnızca ulusal sınırlar içinde üretilen edebî eserlerle değil, dünya genelindeki farklı kültürlerin ve coğrafyaların edebî ürünleriyle ilgilenmeyi içerir. Bu tür bir bakış açısı, öğrencilerin edebiyatın evrensel temalarını, insan deneyimlerinin ortak yönlerini ve kültürel çeşitliliği kavramasına yardımcı olur.

2-Küresel roman örnekleri gören öğrenciler; edebiyatın ortak değerler, duygular ve meseleler üzerinden tüm insanlığa nasıl hitap ettiğini görürler. Örneğin; salgın, göç, kimlik arayışı, savaşın getirdiği yıkımlar veya aşk gibi

temaların farklı toplumlarda nasıl ele alındığını görmek öğrencilerin edebi eserleri daha bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmelerine olanak tanır.

3-Öğrenciler küresel edebiyat ürünlerini tanıyarak aslında edebiyatın sınırlardan bağımsız bir iletişim aracı olduğunu, kültürel önyargıları aşmada ve empati geliştirmede güçlü bir araç olduğunu görürler. Bu da yukarıdaki maddede geçen “Olay ve olgulara eleştirel bir bakış açısıyla bakmaları amaçlanmaktadır.” ifadesine uygun bir özellik olur.

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin edebiyat alanındaki bilgi birikimlerini yapılandırma sürecine odaklanmaktadır. Bu süreç; öğrencilerin yeni metinlerle karşılaşmaları, bu metinler üzerinden düşünme yeteneklerini geliştirmeleri ve edebî kavramları bir araya getirerek bilgiyi inşa etmeleri üzerine kurulmuştur.” (MEB, 2024: 4).

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nın Temel Yaklaşımı ve Özel Amaçları” başlığı altında yer alan bu ifade ile ilgili şu yorum yapılabilir:

Öğrencilerin yeni metinlerle karşılaşmaları ve bu metinlerden hareketle düşünme yeteneklerini geliştirip edebî kavramları bir araya getirerek bilgiyi inşa edebilmeleri için Program’da henüz kendine yer bulamayan Türk edebiyatındaki küresel roman örnekleri, öğrencilerin karşısına çıkması gereken yeni metin türü olarak uygun birer örnek olacaktır.

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nda dilin evrensel ve yerel boyutları ele alınarak öğrencilerin edebî eserler aracılığıyla düşünce ve duygu zenginliği kazanmaları hedeflenmektedir. (...) Ayrıca dersin içeriğinde son dönemdeki yenilikler takip edilerek öğrencilerin çağdaş edebî eserlerle etkileşime girmeleri, çağın dil ve edebiyat anlayışını fark etmeleri amaçlanmıştır.” (MEB, 2024: 5).

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nın Temel Yaklaşımı ve Özel Amaçları” başlığı altında yer alan bu ifade ile ilgili şu yorum yapılabilir:

1-Bu ifadenin işaret ettiği Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı, dili hem evrensel hem de yerel ayrıntılarla kavrayarak edebî eserler aracılığıyla düşünce ve duygu dünyalarını zenginleştirmelerini hedefliyor. Dilin evrensel ve yerel boyutlarını bir arada değerlendirmeyi amaçlayan bu program açısından

küresel edebiyat, dil ve kültürlerin kavşak noktasında olması bakımından, geniş kapsamlı anlama becerisi kazandırma bakımından ve edebî zenginlik kazandırma bakımından öğrencilere önemli bir kaynak olacaktır.

2-Bu maddenin 2. kısmında yer alan dersin içeriğinde son dönemdeki yeniliklerin takip edilmesi ve bu vesileyle öğrencilerin çağdaş edebî eserlerle etkileşime girip çağın dil ve edebiyat anlayışını fark etmeleri amacına en uygun olan tür, içinde yaşadığımız 21. yüzyılın edebî anlayışını en iyi yansıtan ve çağın en güncel kavramlarından olan küresel edebiyat ve bu edebiyatın ürünü olan küresel romandır. Öğrencilerin çağdaş edebî eserlerle etkileşime girmesi amacına en iyi hizmet edecek tür, çağın en güncel ürünü olan küresel roman olacaktır.

“1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programıyla öğrencilerin;

-Türk ve dünya edebiyatından metin örnekleri inceleyerek evrensel farkındalığını geliştirmeleri,

-Türk kültürü ve diğer kültürler arasında ilişki kurarak kültürel duyarlılık geliştirmeleri amaçlanmaktadır.” (MEB, 2024: 5).

Küresel romanlar yapısı itibarıyla, programda geçen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Temel İlkeleri” başlıklı bu maddelerini sağlayabilecek bir metin türüdür.

“Öğrencilerin bilişsel, duygusal, ahlaki, kültürel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla okuryazarlık, sadece bilgi kazandırma odaklı değil aynı zamanda beceriler, değerler, kültürel unsurlar ve disiplinler arası etkinlikleri içeren zengin içeriklerle desteklenmelidir. Bu bağlamda okuryazarlık; öğrencilerin yeni durumlara uyum sağlayabilme, değişimi fark edebilme, öğrenme yeteneklerini keşfedebilme ve teknolojideki gelişmeleri uygulayabilme becerilerini geliştirmek amacıyla tasarlanmış bütüncül bir modelin temel hedeflerinden birini oluşturur.” (MEB, 2024: 9).

2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda "okuryazarlık becerisi" nin vurgulandığı görülmektedir. "Okuryazarlık Bağlamında Öğrenme Süreçleri"

başlığı altında, okuryazarlık becerisinin nasıl olması gerektiği hakkında detaylı açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamalara göre öğrencilere kazandırılmak istenen yeni durumlara uyum sağlayabilme, değişimi fark edebilme gibi özellikler; öğrencilerin içinde bulundukları zamanın edebî ruhunu yakalayabilmeleri, geçmiş ve şimdi arasındaki edebî anlayış değişimlerini fark edebilmeleri açısından geleneksel anlayışta bir roman ve küresel bir roman örneğinin karşılaştırmalı şekilde öğretim programında yer alması faydalı olacaktır.

“Türk dili ve edebiyatı dersinde değerlerin vurgulanması metin seçimiyle başlar, öğrenme yaşantılarında doğal seyrinde devam eder. Değerler öğrencilere pozitif örneklerle sunulur; karakterlerin, olayların ve temaların değerlerle uyumlu olduğu eserler tercih edilir. Metin tahlilinde öğrenciler, değer odaklı düşünmeye teşvik edilir ve metindeki karakterlerin değerlere uygun davranışlarını anlamaları için empati kurar. Atölye çalışmaları, öğrencilerin kendi eserlerini oluşturarak değerleri içselleştirmelerini sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Öğretmenler, tüm değerlerin kazandırılması konusunda rol modeli olmalı; öğrencilerin farklı kültürleri ve değerleri anlamalarına olanak tanınmalıdır. Öğrenciler, evrenselliği ve farklılıkların zenginliğini keşfedebilmelidir. Böylelikle öğrencilerin edebiyat aracılığıyla değerleri daha derinlemesine anlamalarına, kişisel gelişimlerinde bunları rehber edinmelerine ve günlük hayatta bu değerleri kullanmalarına katkı sağlanmalıdır.” (MEB, 2024: 9).

“Değerler” başlığı altında ifade edilen bu maddede, öğrencilerin farklı kültürleri ve değerleri anlamalarına olanak sağlanması gerektiği ve öğrencilerin evrenselliği, farklılıkların zenginliğini keşfedebilmesi gerektiğine dair ifadelerin gerçekleştirilmesi için küresel romanlar içerdiği özelliklerden dolayı doğru birer metin örneği olacaktır.

Tablo 1

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ TEMA DAĞILIMI (9. SINIF)				
Temaların Doğası Edebiyat ile Tanışma	1. TEMA	2. TEMA	3. TEMA	4. TEMA
	Sözün İnceliği	Anlam Arayışı	Anlamların Yapı Taşları	Dilin Zenginliği
Metin Tahlili	Okuma • Tema içeriğine uygun bir şiir • Tema içeriğine uygun bir deneme	Okuma • Tema içeriğine uygun bir hikâye • Tema içeriğine uygun bir anı	Okuma • Tema içeriğine uygun bir hikâye • Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir şiir • Tema içeriğine uygun bir gezi yazısı	Okuma • Tema içeriğine uygun bir roman • Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir tiyatro • Tema içeriğine uygun bir eleştiri
	Dinleme/İzleme • Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Mülakat)	Dinleme/İzleme • Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Şiir)	Dinleme/İzleme • Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Belgesel)	Dinleme/İzleme • Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Otobiyografi)
Edebiyat Atölyesi	Konuşma • Deneme türünde yazılmış metinlerden hareketle fikir geliştirme tekniklerini kullanarak bir konuşma yapabilmek	Konuşma • Hikâyedeki bir karakteri tanıtan sunum hazırlayabilmek	Konuşma • Okuduğu metinlerdeki mekânları kendi çevresindeki mekânlarla karşılaştırdığı bir konuşma yapabilmek	Konuşma • Sosyal medya dilini edebî dilin özellikleri açısından eleştirdiği bir sunum hazırlayabilmek
	Yazma • Okuduğu şiiri bir betimleme paragrafı olarak yazabilmek	Yazma • Temaya uygun bir şiir yazabilmek	Yazma • Belgesel infografik metne dönüştürebilmek	Yazma • Otobiyografisini yazabilmek

(MEB, 2024:12).

Tabloda (Tablo 1) gösterildiği üzere 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda 3. tema olarak "Anlamların Yapı Taşları" teması belirlenmiştir. Bu başlık altında şu ifadeler yer almaktadır:

"Bu temada edebî inceleme ve değerlendirme sürecinin önemli unsurlarından olan metinde yapı konusu üzerinde durulur. Öğrencilerin metinleri olay, kişi, mekân, zaman gibi yapı unsurları bakımından tahlil edebilmeleri amaçlanmaktadır. Yapı unsurlarının metne ve anlama katkısı değerlendirilirken öğrencilere edebî eserleri kapsamlı bir bakış açısıyla inceleyebilme imkânı sunulur. Bu temada, metinlerin hangi ölçütlere göre sınıflandırıldığının somut bir şekilde görülebilmesi için farklı metin türleri (edebî, öğretici, çok modlu) tercih edilmiştir." (MEB, 2024: 80).

Bu açıklama doğrultusunda; bir anlatının iskeletini oluşturan ve adına anlatı formu ya da metinde yapı dediğimiz olay, kişi, mekân, zaman, anlatıcı, bakış açısı, dil ve anlatım gibi unsurların edebiyat tarihinde roman üzerinden nasıl bir değişim geçirdiğini klasik roman, modern roman ve günümüzün edebî anlayışını yansıtan küresel roman örnekleri üzerinden vermek öğrencilerin unsurların nasıl bir anlayışla değiştiğini takip edebilmeleri için uygun bir örnek olacaktır.

Tablo 2

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ TEMA DAĞILIMI (10. SINIF)

Temaların Doğası Türk Dili ve Edebiyatında Değişim ve Dönüşüm	1. TEMA	2. TEMA	3. TEMA	4. TEMA
	Sözün Ezgisi	Kelimelerin Ritmi	Dünden Bugüne	Nesillerin Mirası
Metin Tahlili	Okuma - Tema içeriğine uygun bir koşuk - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir koşma - Tema içeriğine uygun bir türkü - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir ninni	Okuma - Tema içeriğine uygun bir gazel - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir kaside - Tema içeriğine uygun bir şiir (Saf şiir)	Okuma - Tema içeriğine uygun bir destan - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir halk hikâyesi - Tema içeriğine uygun bir mesnevi	Okuma - Dede Korkut hikâyeleri - Tema içeriğine uygun bir şiir (Tanzimat Dönemi'nden) - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir roman (Servetifünun Dönemi'nden) - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir şiir (Fecriyatı Dönemi'nde)
	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Masal)	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Söyleşi)	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Fabl)	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Hikâye-Millî Edebiyat Dönemi'nden)
Edebiyat Atölyesi	Konuşma Bir şiir dinletisi hazırlayıp sunabilme	Konuşma İz bırakmış şahsiyetlerin edebî yönünü tanıttığı bir podcast hazırlayabilme	Konuşma Türk destanlarıyla ilgili bir sunum yapabilme	Konuşma Dede Korkut hikâyelerinden birini seçip canlandırabilme
	Yazma Dinlediği masalı film şeridi hâline getirebilme	Yazma Bilgilendirici bir metni edebî metne dönüştürebilme	Yazma Temaya uygun bir fabl yazabilme	Yazma Dinlediği hikâyeyi şiir hâline getirebilme

(MEB, 2024: 12).

Tabloda (Tablo 2) gösterildiği üzere 10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda 3. tema olarak "Dünden Bugüne" teması belirlenmiştir. Bu başlık altında şu ifadeler yer almaktadır:

"Bu temada Türk dili ve edebiyatında dünden bugüne meydana gelen değişim ve dönüşümün incelenen edebî metinler aracılığıyla gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, edebî metinlerin tarihî süreçte içerik, yapı, üslup vb. konularda nasıl bir değişime uğradığı ve nasıl farklılaştığı ele alınmaktadır." (MEB, 2024: 116).

Bu açıklama doğrultusunda, Türk dili ve edebiyatının dünden bugüne kadar olan değişimlerini inceleyebilmek üzere her dönemden bir metin örneği öğrencilere verilmelidir. Bunu yaparken Türk edebiyatının tarihî dönemlerinden seçilen metinlerin haricinde günümüzü yansıtan ve çağın giderek hakîm bir söyleyişi haline gelen küresel edebiyatın Türk edebiyatındaki örneklerinin de öğrencilere sunulması ve incelenmesi, içinde bulunduğumuz bu çağda edebiyatımızın nasıl bir değişimin içinde olduğunu göstermek açısından uygun ve önemli olacaktır.

Yine tabloda (Tablo 2) gösterildiği üzere 10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda 4. tema olarak "Nesillerin Mirası" teması belirlenmiştir. Bu başlık altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Bu temada edebiyatın sosyolojik değişimlere ve bu değişimlerle çağlar boyu kazanılan kültürel birikimin ortaya çıkmasına zemin hazırlaması üzerinde durulmakta ve Türk dili ve edebiyatı tarihinde din, sosyoloji, felsefe, dil ve kültür alanlarında yaşanan değişimlerin edebî türlere yansıması ele alınmaktadır. Öğrencilere nesilden nesle aktarılarak bugüne miras kalan edebî birikimimizle ilgili farkındalık kazandırılması hedeflenmektedir.” (MEB, 2024: 125).

Bu açıklama doğrultusunda; edebiyatın toplumla, dinle, sosyolojiyle, felsefe ile karşılıklı bir etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşim sonucunda süreç içinde birçok değişim yaşadığı bir gerçektir. Edebiyatın, geçmişte olduğu gibi şu anda da içinde yaşadığı toplumun ve çağın özelliklerini barındıran bir yapıda olmasından dolayı 21. yüzyılın küresel mantığından ve yaşayışından beslenen bu özelliklerini edebî türlere nasıl yansıttığı meselesi de küresel edebiyat örneklerinden öğrencilere verilebilir.

Tablo 3

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ TEMA DAĞILIMI (11. SINIF)				
Temaların Doğası Türk Dili ve Edebiyatında Dil Farkındalığı	1. TEMA	2. TEMA	3. TEMA	4. TEMA
	Bir Diyeceğim Var!	Kültür Yolculuğu	Yaşamın İzinde	Hayatın Aynası
Metin Tahlili	Okuma - Tema içeriğine uygun bir Karagöz oyunu - Tema içeriğine uygun bir mektup - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir dilekçe	Okuma - Tema içeriğine uygun bir hikâye (Türk dünyası) - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir anı - Orhun Abideleri - Ara Metin: Divânü Lügâtü't-Türk	Okuma - Tema içeriğine uygun bir roman - Tema içeriğine uygun bir biyografi - Ara Metin: Tema içeriğine uygun bir tezkire	Okuma - Tema içeriğine uygun bir tiyatro - Küçürek hikâye
	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Aşık atışması)	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Radyo tiyatrosu)	Dinleme/İzleme Tema içeriğine uygun çok modlu metin (Belgesel)
Edebiyat Atölyesi	Konuşma Sözlü iletişim engellerini konu alan bir drama sergileyebilme	Konuşma Türk dünyasına ait görsellerden hareketle Türk kültürünün özelliklerini yansıtan bir konuşma yapabilme	Konuşma Mülakat yapabilme (Okunan romandaki bir karakterle)	Konuşma Okuduğu tiyatroyu dramatize edebilme
	Yazma e-posta yazabilme	Yazma Çevrim içi müze gezisi yapıp izlenimlerini yazabilme	Yazma Metinde etkilendiği bir diyalogu yeniden yazabilme	Yazma Dinlenen/izlenen belgeye afiş hazırlayabilme

(MEB, 2024: 13).

Tabloda (Tablo 3) gösterildiği üzere 11. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda 3. tema olarak “Yaşamın İzinde” teması belirlenmiştir. Bu başlık altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Her edebî eser; kendisini oluşturan sanatçının yaşamından, duygu durumundan, dünya görüşünden ve kişilik özelliklerinden izler taşır. Sanatçı; eserini oluştururken duygu, düşünce ve hayal dünyasını şekillendiren unsurlara odaklanmaktadır. Sanatçının dünya görüşü, sanat anlayışı, sosyal etkileşimleri, deneyim ve izlenimlerinin yanı sıra eserini oluşturma motivasyonunu sağlayan etmenler belirlenmekte; sanatsal anlatımlarının kaynağıyla ilgili temada çıkarımlar yapılmaktadır. “Yaşamın İzinde” temasında edebiyat sanatçısı ile ortaya koyduğu eser arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır. Böylece sanatçının yaşamından hareketle edebî eserine yansıyan söz varlığıyla, dil ve anlatım özellikleriyle ve üslubu oluşturan unsurlarla ilgili farkındalık kazandırılması amaçlanmaktadır.” (MEB, 2024: 51).

Bu açıklama doğrultusunda, bir edebî eseri incelerken eseri meydana getiren sanatçısının yaşamı bize eser hakkında önemli yorumlama olanakları sağlayacaktır. Örneğin küresel bir edebiyat ürününü yazarının yaşamından bağımsız düşünmek epeyi güçtür. Bu doğrultuda küresel roman örnekleri veren yazarların yaşamını incelediğimizde karşımıza sıklıkla çok dilli olma, yaşamında dünyanın birçok farklı yerinde bulunma, dünyanın birçok farklı yerinde yaşama gibi özelliklerin olduğunu görmekteyiz. Bu çok dilli olma, dünyanın farklı farklı yerlerinde yaşama özellikleri de küresel romanlarda kendini olaylar, mekânlar, karakterler üzerinden bariz şekilde göstermektedir. İşte bu noktada yazarı ile romanı arasında böylesi sıkı bir ilişki ağı bulunan küresel roman örnekleri 11. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nın 3. teması olan “Yaşamın İzinde” ye uygun örnekler olacaktır.

Bölüm 3

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve verilerin analizine yönelik bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın temel amacı Türk edebiyatının küresel özellikler gösteren roman örneklerini Türk dili ve edebiyatı öğretim boyutuyla incelemektir. Bu amaç kapsamında, çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Türk edebiyatında küresel roman özellikleri gösteren İzzet Melih Devrim'in "*Tezat*", Halide Edib Adıvar'ın "*Sinekli Bakkal*", Nedim Gürsel'in "*Şeytan, Melek ve Komünist*", Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhafılık*" ve Elif Şafak'ın "*Kayıp Ağaçlar Adası*" adlı romanları Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı çerçevesinde küresel roman örneği olarak kullanılabilme özelliklerine göre incelenmiştir. Bu araştırmanın veri kaynaklarının belirlenmesi, veri toplama araçlarının oluşturulması, veri toplama ve verilerin analiz edilmesi süreçlerinde nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi kullanılmıştır. Tarihsel olarak nitel araştırmaya, doğal olguları belirleme uğraşından hareketle 'doğal araştırma', probleme ilişkin araştırmacının öznel görüşlerini barındırması sebebiyle 'yorumlayıcı araştırma' ve bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine incelemesinden dolayı 'alan araştırması' gibi farklı isimler verilmiştir (Baltacı, 2017: 2). Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, doküman ve söylev analizi gibi nitel veri toplama tekniklerin kullanılır (Baltacı, 2019: 370). Çalışmada, doküman inceleme yöntemi ile Türk edebiyatının geçmişten günümüze küresel özellikler gösteren 5 romanının barındırdığı küresel bulguları saptamaya yönelik nitel bir çalışma ortaya konmuştur. Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Yapılan bu çalışmanın hazırlık aşamasında öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması yapıp analiz edildikten sonra çalışma için Türk edebiyatından 5 roman belirlenmiştir. Bu 5 roman ve 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı, çalışmanın ana materyalleridir. Araştırmada, Türk Dili ve Edebiyatı dersinde küresel edebiyat ve küresel roman kavramlarının hem teorik olarak öğrenciye verilmesi meselesi hem de bu doğrultuda küresel roman örneklerinin ders işleyişinde öğretim programına katılması meselesinin gerekliliğini açıklamak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma verilerinin toplanmasında konuyla ilgili dokümanlar destekleyici veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Araştırma Materyalleri

Çalışmaya rehberlik eden veriler, literatür taraması aracılığıyla elde edilmiştir. Çalışmada yer alan İzzet Melih Devrim'in "*Tezat*", Halide Edib Adıvar'ın "*Sinekli Bakkal*", Nedim Gürsel'in "*Şeytan, Melek ve Komünist*", Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhafılık*" ve Elif Şafak'ın "*Kayıp Ağaçlar Adası*" adlı romanları; küresel roman örneği olma durumlarına göre irdelenmiş ve 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı çerçevesinde kullanılabilirliği incelenmiştir. Ayrıca, küresel edebiyat ve küresel roman kavramlarına ilişkin kaynaklar için kütüphane ve internet olanaklarından faydalanılmıştır. Konuya doğrudan veya dolaylı bağlantısı olan tezlere ise Yükseköğretim Kurulu'nun elektronik tez arşivi üzerinden erişilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde kullanılan temel işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Karataş, 2015: 74). İlk olarak İzzet Melih Devrim'in "*Tezat*", Halide Edib Adıvar'ın "*Sinekli Bakkal*", Nedim Gürsel'in "*Şeytan, Melek ve Komünist*", Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhafılık*" ve Elif Şafak'ın "*Kayıp Ağaçlar Adası*" adlı romanları

okunmuş ve içerik analizi yöntemiyle bu romanlardaki küresel edebiyat bulguları tespit edilmiştir. Daha sonra bu eserlerin 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı çerçevesinde bir öğretim materyali olarak kullanılabilirliği analiz edilmiştir.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde olan İzzet Melih Devrim'in "*Tezat*", Halide Edib Adıvar'ın "*Sinekli Bakkal*", Nedim Gürsel'in "*Şeytan, Melek ve Komünist*", Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhafılık*" ve Elif Şafak'ın "*Kayıp Ağaçlar Adası*" adlı romanlarındaki küresel edebiyat bulgularına yer verilmiştir.

Tezat Romanındaki Küresel Bulgular

Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrası dünyanın kendi penceresinden görüldüğü kadar olmadığı düşüncesiyle hareket eden aydın ve yazarlar, Doğu'dan Batı'ya doğru olan yönelişi başlatırlar. 20. yüzyılın başlarına baktığımızda 1915 yılında "*Tezat*" ismiyle bir roman yayımlayan İzzet Melih Devrim'in bu romanı, Türk toplumunun Batı'yla olan ilişkisini bireyler üzerinden sorgulayan bir eser olarak Türk edebiyatının küresel edebiyatla etkileşim kurduğu ilk örneklerden biri olarak karşımıza çıkar. İzzet Melih Devrim'in 1905 yazında ilk olarak "*Maziye Rağmen*" adıyla yazdığı bu roman, dönemin siyasî koşulları nedeniyle 3 seneden fazla yazarın neşredilemeyen evrakı arasında uyur. Yazar, Meşrutiyet'in ilanı sonrası eserin ismini ve gelen tepkiler üzerine içeriğini değiştirerek eseri 1909-1911 yılları arasında "*Resimli Kitap*" mecmuasında tefrika eder. Sonrasında da 1915 yılında *Tezat* adıyla kitap hâlinde yayımlar.

Söz konusu roman yazılan ilk halinde yabancı bir coğrafyada geçer. Bunun dışında bir Türk subayını Rus bir kadın olan Miliça ile evlendirir. Böylelikle romanın yazarı İzzet Melih, bu yaptıklarıyla bir nevi kendini ulusal bağlamdan çıkararak küresel bir dünyanın içine atar.

Eserin bir aşk hikâyesi üzerinden sunduğu Batı ve Doğu arasındaki içsel çatışma, Batılılaşma sürecinde evrensel boyutta yaşanan kimlik bunalımlarını anlatırken Türk edebiyatını küresel bir perspektifin parçası haline getirir. “*Tezat*”, modernleşme ve Batılılaşma çabalarının bireyler üzerindeki etkilerini sergilerken aynı zamanda millî değerlere bağlı kalmanın ve geleneksel Türk kimliğini korumanın önemini de ele alır. Eserde Batı’nın cazibesine kapılan karakterlerin yaşadığı içsel çatışmalar, “Doğu-Batı” ikileminde sıkışmış bireylerin toplumsal ve psikolojik açmazlarına ayna tutar. Bu yönüyle İzzet Melih’in romanı, Osmanlı toplumunda tartışmalı bir mesele olan Batı medeniyetine yönelişin getirdiği kimlik sorunlarına değinerek Türk modernleşme tarihine katkıda bulunur.

Bir romanı küresel edebiyat anlayışı açısından değerlendirmek istiyorsak bakmamız gereken yerlerden biri de yazarın yaşamıdır. Bu nedenle İzzet Melih Devrim’in yaşamına baktığımızda 1887 yılında Kudüs’te doğan Devrim’in çocukluğunu babasının görevi nedeniyle birçok farklı yerde geçirdiğini görürüz. 1906 yılında Galatasaray Lisesinden mezun olan yazar, 1909 yılında ise Fecr-i Âtî topluluğuna katılır. Türk edebiyatında adını ilk olarak Fransızca yazdığı eserlerle duyurur. Fransızcadan İngilizceye, Almancadan İtalyanca ve Rumcaya kadar birçok farklı dil bilen İzzet Melih’e Fransız diline dair yaptığı çalışmalar sebebiyle 1938 yılında Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından “edebiyat doktoru” ünvanı verilir. 1957’de ise Fransız Yazarlar Birliği daimî üyeliğine seçilir. Bu doğrultuda yazarın çocukluğunun birçok farklı yerde geçmesi ve eserlerini çok dilli bir yapıda sunması küresellik kavramına uygun bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Tezat romanının temasını küresel edebiyat açısından değerlendirdiğimizde ise Doğu ile Batı arasındaki çatışmanın 19. yüzyıldan itibaren birçok toplumun edebiyatında önemli bir tema olarak karşımıza çıktığını görürüz. Tezat romanı, bu temayı Türk edebiyatına taşıırken Batı’nın “modern” yaşam tarzı ile Osmanlı’nın geleneksel değerleri arasında kalan bireyin içsel çatışmasını işler. Romanın ana karakteri olan Naşit, Batılı yaşam tarzının çekiciliğine kapılırken kendi kimliği ile toplumun beklentileri arasında sıkışır. Bu ikilem, Batılılaşma sürecinde birçok Doğu toplumunun edebiyatında da ele alınan bir tema olup küresel edebiyatın ortak bir konusu haline gelir. Bu şekilde İzzet

Melih, Türk edebiyatında bu evrensel temayı işleyerek yerel bir hikâyeyi küresel bir bağlama taşır.

Tezat romanını mekân ve karakterler olarak incelediğimizde ise romanın mekânının İstanbul'dan Batum'a uzanan geniş bir coğrafyada yer almasının küresel romanın geniş mekân algısına uyduğunu görürüz. Karakterlerin farklı milletlerden olmasının da küresel romanın çeşitli milletlerden oluşan karakter dünyasına uygun bir özellik olduğunu fark ederiz. Romanın ana karakterlerinden olan Naşit, kendi yaşıtı olan paşazadelere pek benzemeyen Fransızca'yı iyi öğrenmiş, Garp'ın şairlerini, yazarlarını, filozoflarını okuyan, gerek ecnebi ailelerinde gerekse elçiliklerde verilen balolara katılıp serbest yaşayan genç bir Türk subayıdır. Naşit'e göre hayattan mümkün derecede istifade etmek için hiçbir fırsatı kaçırmamak gereklidir. Bir aşk üçgeni üzerinden Doğu ve Batı arasında bocalamalar, ikilemler yaşayan Naşit kitapta şu sözlerle tanıtılır:

“Bilirsiniz ki Naşit Bey eskiden beri serbest yaşar, gerek ecnebi ailelerinde gerek sefaretlerde verilen müsamerelere devam eder ve buna kimse itiraz etmezdi.” (Devrim, 2016: 28).

“Naşit, kendi sınıfında bulunan paşazadelere pek benzemezdi: Büyük bir hâhişle derslerine çalıştıktan sonra, hususi muallimlerle Fransızca'yı iyi öğrenmiş, hatta Garp'ın şairlerini, hikâyenuvislerini, münekkitletlerini, feylesoflarını merak ve muhabbetle okumuştı. Tezyîn-i zihn etmeye daima pek harîs idi.” (Devrim, 2016: 30).

“Naşit öyle kimselerden idi ki onları uzaktan görmek mümtaziyet-i hilkatlerine kalben emin olmaya kâfidir. Mütenâsib uzun vücudunun tekmil harekâtında bir serbes-i vakur, giyinişinde kibar bir sadelik vardı. Bir reng-i ciyâdetle pembeleşen beyaz simasından, büyükçe gözlerinin mebzûl kirpikleri altında parlayan zeki bakışından hoş bir cazibe intişâr ederdi. Ve Naşit ile görüşmek, zevâhiriyle verdiği hüsnüzannı tekzîb etmezdi, bilakis... Fıtraten rakîk bir ruha, münevver bir zekâyâ mâlik olan bu genç ve şık kolağasını hemen herkes severdi.” (Devrim, 2016: 39).

Naşit, bir Türk subayı olduğu halde katıldığı bir baloda giydiği frakın rahatsızlık vermesi ve baloda bir sefaret müsteşarıyla uzun ve gizli bir konuşma

yaptığı iddiasıyla II. Abdülhamit yönetimi tarafından tepki çeker ve Nazır Paşa tarafından uyarılır. Bu konudaki rahatsızlığı Naşit'in ağzından şu şekilde aktarılır:

“Behire, rica ederim, söyle; bu şerâit dâhilinde nasıl yaşanır? Bu, ömür değil, bir kâbus... Müthiş bir karîhası olan bir efsane-nüvisin bile tahayyül edemeyeceği korkunç ve müstekreh bir rüya! Ben bu kâbustan artık kurtulmak, kaçmak istiyorum ve kaçacağım. Zulüm ve hakaret, tecessüs ve hıyanet mikroplarından temizlenmiş saf bir hava teneffüs etmezsem ciğerlerim zehirlenecek, parçalanacak zannediyorum...” (Devrim, 2016: 42).

Doğup büyüdüğü toprakların siyasî ortamının kendisini artık bunalttığını ve bu nedenle belli bir süreliğine Batum'da yaşamak istediğini söyleyen Naşit bunu şu sözlerle ifade eder:

“Birkaç zaman için ecnebi bir memlekette yaşamaya artık karar verdim. Bu küçük vaka, ağzına kadar dolu bir bardak suyun taşmasına sebep olan tek damlaya benzedi ve içinde yaşadığım mütemadî tehlikeyi bana tamamen anlattı. Evet, Behire, yarın beni sürmeyecekleri, öldürmeyecekleri ne malum? Kaçmalıyım, mutlaka kaçmalıyım.” (Devrim, 2016: 43).

Naşit'in Batum'a gitmekteki asıl maksadı ise kitapta şu sözlerle aktarılır:

“Naşit'in asıl maksadı 'Amcamın nezdine gitmem lazım.' Diyerek, kim bilir ne kadar güçlkle bir irade çıkartmak ve Batum'dan Paris' geçmekti. Böylece, hem İstanbul'un cehalet ve zulüm ile tefessüh etmiş ağır havasından kurtulacak hem de gaye-i âmalı dıecek kadar tefekkürlerinde mühim bir mevki tutan hülyasına kavuşacaktı.” (Devrim, 2016: 43).

Naşit'in namuslu ve kibar bir Türk ailesinin kızı olan nişanlısı Behire, kitapta şu sözlerle tanıtılır:

“Behire ne kadar zamandır Naşit'e kalben merbût idi. Ondan başkasını zaten sevmemiş, tekmil his ve fikrini, ihtiyac-ı ruhunu münhasıran ona tevcih eylemişti.” (Devrim, 2016: 29).

Romanda Doğu ve Batı toplumunun kadınları, Notre Dame de Sion'dan Fransız mektep arkadaşı Nicolette'yle ettiği bir sohbet sırasında Behire'nin ağzından şu şekilde karşılaştırılır:

“Mübalağa etme. Sizin şık madamlarınız, hatta genç kızlarınız cazibe ve işve hususunda şüphesiz pek mahirdirler. Onlara mukavemet etmek fevkalade güç olur. Hele bizler, kûşe-i inzivalarında yaşayan İslam kadınları sizlere nasıl rekabet edebiliriz.?!” (Devrim, 2016: 33).

Romanı anlatı teknikleri yönünden incelediğimizde “*Tezat*” romanının dönemin küresel edebî akımlarından olan realizm ve natüralizmden etkilendiğini görürüz. Roman karakterlerin ruhsal çözümlemeleri, toplumla olan çatışmaları ve içsel gerilimleriyle psikolojik tahliller yaparak Batılı romanların anlatım tekniklerini Türk edebiyatına uyarlamıştır. Özellikle bireyin içsel bunalımını ve psikolojik çözümlemeleri merkeze alan bu tür bir anlatım, dönemin Fransız edebiyatının etkilerini taşımakta ve romanı anlatım olarak küresel özelliğe uygun hale getirir.

Sinekli Bakkal Romanındaki Küresel Bulgular

Halide Edib Adivar tarafından 1935 yılında Londra’da “*The Clown and His Daughter*” yani “*Soytarının Kızı*” adıyla yayımlanıp aynı yıl 11 Ekim 1935 ile 24 Şubat 1936 tarihleri arasında Haber gazetesinde tefrika edilen ve 1936 yılında İstanbul’da “*Sinekli Bakkal*” adıyla kitap olarak basılan roman; Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemindeki toplumsal, kültürel ve siyasi dönüşümleri Rabia ve Peregrini karakterleri üzerinden ele alırken insan doğasına, ahlaka ve kimlik arayışına dair küresel nitelikteki soruları da tartışmaya açar. Bu yönüyle “*Sinekli Bakkal*” yalnızca Türk toplumuna özgü bir değişim hikâyesi anlatmakla kalmaz aynı zamanda küresel edebiyatın ortak meselelerine katkıda bulunur. Romanı incelediğimizde romanın merkezinde farklı değerler ve yaşam tarzları arasında kalan bireylerin kimlik arayışlarının ve toplumsal dönüşümler karşısındaki duruşlarının yer aldığını görürüz. Örneğin romanın başkişilerinden olan Rabia karakteri, geleneksel Osmanlı değerlerini temsil ederken roman boyunca Batılılaşma sürecindeki toplumun farklı yüzleriyle karşılaşır. Bunun yanında babasının tiyatrocı kimliği ve çevresindeki karakterlerin modernleşme ile gelenek arasında gidip gelen hayatları ise bireyin toplumsal dönüşüm sürecindeki çatışmalarını gözler önüne serer. Bu yalnızca Osmanlı toplumuna özgü bir mesele değil, aynı zamanda modernleşme sürecindeki her toplumun yaşadığı evrensel bir gerilimdir. Roman, Batılılaşmayı yalnızca bir toplumsal değişim süreci olarak değil, bireylerin iç dünyalarında ve ilişkilerinde de derin izler

bırakan bir dönüşüm olarak ele alır. Böylece eser, Batı'nın modern değerleriyle Doğu'nun geleneksel yaşam biçimi arasında sıkışan bireylerin hikâyesi üzerinden küresel edebiyatın Doğu-Batı temalı eserleriyle paralellik kurar. Romanın arka planında yer alan Batılı anlatı teknikleri, karakter tahlilleri ve olay örgüsündeki dramatik unsurlar ise Halide Edib'in küresel edebiyatla olan etkileşimini açıkça ortaya koyar. Rabia'nın sanatsal ve entelektüel gelişimi, insan ruhunun özgürlüğe olan özlemini işlerken aynı zamanda toplumun birey üzerindeki baskısını tartışır. Bu, özellikle 20. yüzyılın başlarında küresel edebiyatın birey-toplum ilişkisine dair işlediği temalarla örtüşür.

Küresel romancıların hayatlarını incelediğimizde ilk olarak gözümüze çarpan ve edebî hayatlarını da etkileyen durumun hayatlarını birden çok ülkede, birden çok dil arasında geçirmeleri olduğunu görürüz. Bu durumda Halide Edib Adivar'da da küresel bir damar arayışımızda ilk olarak göz atmamız gereken yer yazarın hayatı olur. Halide Edib Adivar, 1882 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Babası Ceyb-i Hümayun başkâtibi Selânikli Mehmet Edib Bey iken annesi ise Bedrifâm Hanım'dır. Annesini çok küçük yaşta kaybeden Halide Edib, çocukluğunu daha çok anneannesinin evinde geçirir. İlk dinî terbiyesini de orada alır. Babasının evlenmesi üzerine onun yanına taşınan Halide Edib'in babasının kültürlü ve dönemin önemli simalarından biri oluşu ve yine o yıllarda Amerikan Kolejinde eğitim almaya başlaması sanatçının edebî kimliğini kazanmasında önemli etkiler yaratır. Ayrıca dönemin tanınan kişiliklerinden olan Rıza Tevfik'ten Türk edebiyatı ve felsefe, Salih Zeki'den matematik, Şükrü Efendi'den de Arapça dersleri alır. Rıza Tevfik onun mistik tarafını geliştirirken Salih Zeki de ona pozitif ilim düşüncesini aşılar. Henüz çocukluk ve gençlik yıllarında görmüş olduğu bu iki ayrı tarzdaki eğitim kendi edebî kişiliğini oluşturmada beslendiği kaynak olur.. 1901 yılında Koleji bitiren ve aynı yıl hocası Salih Zeki ile evlenen Halide Edib, eşi Salih Zeki'nin ikinci defa evlenmek istemesi üzerine ondan ayrılır ve Halide Salih imzasıyla yayımladığı yazılarını artık Halide Edib olarak yayımlamaya başlar. Öğretmenlik ve müfettişlik çalışmaları için Cemal Paşa'nın kendisini davet ettiği Suriye'de görev alan Halide Edib, 1917'de Suriye'deyken daha önce okuldan tanıdığı ve aile doktorluklarını da yapmış olan Doktor Adnan Adivar ile evlenir. 1918'de ise Darülfünûn Edebiyat Fakültesinde Garp Edebiyatı Hocası olarak görev alır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesinin ardından

düzenlenen Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet Mitingleri'nde coşkulu konuşmalar yapan Halide Edib'in bu mitingler içerisinde Millî Mücadele açısından en önemli mitingi Sultanahmet Mitingi'dir. Sultanahmet Mitingi'ndeki konuşmasıyla Halide Edib, adeta efsaneleşir. 16 Mayıs 1919'da Anadolu'ya hareket eden Mustafa Kemal, Amasya Tamimi'ni yayımladıktan sonra bazı aydınlara artık İstanbul'un Ankara'ya tabi olmasının gerektiğini bildiren ve yapılması gerekenleri anlatan bir mektup gönderir. Mustafa Kemal'in mektup yazdığı kişilerden biri de Halide Edib'dir. Daha sonra Millî Mücadele sırasında ordudaki çalışmalarından dolayı kendisine önce onbaşılık sonrada çavuşluk rütbeleri verilir. Millî Mücadele'den sonra bazı siyasî nedenlerden dolayı 1924 yılı sonlarında Halide Edib, eşi ile birlikte Türkiye'den ayrılır. Halide Edib, 1924'ten 1939'a kadar -1935'teki kısa ziyareti dışında- yurt dışında kalır. Yurt dışında geçirdiği 15 yılın ardından Atatürk'ün ölümü üzerine 1939 yılında yurda dönen Halide Edib, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne İngiliz Edebiyatı Profesörü olarak tayin edilir. 1950 yılında, İzmir'den milletvekili seçilinceye kadar bu görevi sürdürür (Aktaş, 1992: 62). 1950'ye kadar bu kürsüde profesörlük yapar. Sonuç olarak küçük yaşlardan itibaren aldığı Batılı eğitim ve dinî eğitim hem Doğulu hem de Batılı eserlere olan ilgisi, yurt dışında geçirdiği 15 yıl, Halide Edib'in edebî hayatındaki o küresel damarı bize hissettirir. Şahin'in ifadesiyle "Türkiye'nin yirminci yüzyılın başında geçirdiği değişim ve dönüşümleri bizzat kendi gözlemlerine dayanarak eserlerine taşıyan Halide Edib Adivar; yaşam biçimi, kişiliği ve eserlerinde Doğu ve Batı'nın değerlerini sentezleyen aydın yönüyle toplumun geçiş süreçleri ve aksayan yönlerini romanlarında gerçekçi bir şekilde irdeler. Kendisinden önce Fransız edebiyatının etkisi ile gelişen Türk romanına farklı bir yaklaşımla İngiliz romanının realist anlatımını ekleyip zenginleştiren Adivar, romanlarına kendi ruhu ve yaşam biçiminden çok şey katar." (Şahin, 2018: 5). Bu sayede de küresel romancılığın çok sesli, çok mekânlı ve farklı kültürlerden yararlanma özelliğini bize yansıtır. Halide Edib'in yaşam öyküsüne baktığımızda, yurtdışına çıkıp çok farklı kültürlerle temas kurduğunu görürüz. Bu temasların da birikimiyle ortaya çıkmış romanlarından olan "*Sinekli Bakka*" ise ilk kez 1935 yılında Londra'da "*The Clown and His Daughter*" adıyla İngilizce olarak yayımlanır. Paris'te kaleme alınan bu eser, küresel açıdan günümüzdeki romanlara bir öngörü niteliği taşır. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus birçok küresel yazarın

doğduğu ülkeyi terk ederek başka bir ülkede yaşamayı ve farklı bir dilde yazmayı tercih etmesidir. Halide Edib de bu çizgide bir yol izler ve “*Sinekli Bakkal*” önce İngilizce yazılır ardından da Türkçe olarak yayımlanır. Bu yönüyle roman, Türk edebiyatının küresel bir boyuta taşınmasında önemli bir dönüm noktası olur.

“*Sinekli Bakkal*” romanının temasını küresel edebiyat açısından değerlendirdiğimizde ise küresel edebiyatta Doğu ile Batı arasındaki çatışmanın 19. yüzyıldan itibaren birçok toplumun edebiyatında önemli bir tema olarak karşımıza çıktığını görürüz. Bu roman da hem Osmanlı toplumunun geleneksel yapısını derinlemesine ele alan yerel bir hikâye hem de birey, kimlik, din ve toplumsal dönüşümler gibi evrensel temaları içeren bir küresel roman olarak okunabilir. Bu eser, bir yandan 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Doğu-Batı çatışmasını okuyucuya verirken diğer yandan bireyin toplumsal yapılarla ilişkisini sorgulayan daha geniş bir bağlam sunar. Örneğin romanın ana kahramanlarından olan Rabia, dindar ve geleneksel bir çevreden gelmesine rağmen bireysel kimliğini oluştururken sınır çizgilerinin dışına çıkar. Bu bireysel yolculuk, küresel romanda modern bireyin toplumsal yapılarla çatışması temasıyla ortak bir noktada buluşur. Küresele açılan bir bağlamda Rabia, din, aile ve sanat ekseninde bir bireysel kimlik inşa ederken gelenekle moderniteyi bir araya getirme arayışındadır. Bu da bireyin çok katmanlı kimliğini sorgulayan modern, küresel romanlarla önemli bir paralellik taşır. Halide Edib, romanda Doğu ve Batı çatışmasını Rabia ve Peregrini karakterleri üzerinden verir. Bu çatışma, bireyler üzerinden Osmanlı toplumunun şark ile garp arasındaki gerilimini temsil eder. Rabia’nın Batı’yı temsil eden Peregrini ile girdiği ılımlı ilişki, Doğu-Batı söyleminin keskin karşıtlıklar yerine bir senteze varabileceğini gösterir ve küresel roman geleneğindeki “yerel ile küresel arasındaki gerilim” temasına doğrudan bağlanır. Yani bireysel düzlemde başlayan bir ilişki, farklı kültürlerin bir arada var olma potansiyeline dair daha geniş bir mesaj taşır. Bu nedenle Rabia ile Peregrini arasındaki ilişki sadece bir hikâye unsuru değil, aynı zamanda edebî bir köprü görevi görerek küresel edebiyata katkı sağlar. Öte yandan küresel edebiyatın sınırları kaldıran ve herkese hitap eden yapısına uygun olarak Rabia’nın geleneksel Osmanlı musikisine olan yatkınlığı ve bunu Batı tarzı ile harmanlaması, sanatın evrensel bir köprü olarak kullanılmasını temsil eder. Bu

bağlamda, roman kültürler arası diyalogun mümkün olduğunu ve sanatın sınırları aşabileceğini gösterir.

Küresel bir romanın karakter dünyası ve o karakterlerin temsil ettiği unsurlar bize kozmopolit bir ortam sunar. Bu yönden “*Sinekli Bakkal*” romanını incelediğimizde romanın geçtiği Sinekli Bakkal Mahallesi’nin farklı sosyal sınıflardan ve yaşam tarzlarından gelen insanların bir arada bulunduğu bir mikrokozmos olarak kurgulandığını görürüz. Romanın karakterleri hem yerel kimliklerin hem de evrensel temaların taşıyıcısıdır. Mahallen sakinleri, Osmanlı toplumunun tüm çeşitliliğini yansıtarak romanın kültürel ve toplumsal dokusunu zenginleştirir. Mahalledeki karakterler, Rabia’nın hikâyesi etrafında şekillenerek toplumsal dönüşümün daha geniş bir perspektiften anlaşılmasını sağlar. Romanda geleneklerin sesi olan Rabia, romanın merkezindeki karakter olarak geleneksel Osmanlı değerlerinin bir temsilcisi rolündedir. Rabia, geleneksel bir Osmanlı mahallesinde yetişmesine rağmen bireysel kimliğini geliştirme çabasıyla evrensel bir karakter olarak öne çıkar. Dinî ve manevî değerlerine bağlı bir kadın olan Rabia, bireysel özgürlüğe olan ilgisiyle Batı modernitesinin etkilerini de yansıtır. Rabia’nın sanata olan ilgisi ise onun kimlik arayışında bir köprü görevi üstlenir. Bu özellikler Rabia’yı yalnızca yerel bir figür olmaktan çıkarıp küresel romanlarda sıkça karşılaşılan “kimlik arayışındaki birey” temasıyla ilişkilendirir. Romanda Batılı değerlerin temsilcisi olan Peregrini ise Batılı bir müzisyendir. Kendisi romanda Batı modernitesinin ve sanatının temsilcisidir. Peregrini’nin Osmanlı toplumu içindeki mevcudiyeti, kültürler arası etkileşimin hem zorluklarını hem de potansiyel olanaklarını göstermesi açısından önemli bir rol taşır. Peregrini’nin Rabia ile kurduğu ilişki, Doğu ile Batı’nın bir çatışma alanı olduğu kadar bir birleşim alanı olabileceğini de gösterir. Bu bağlamda Peregrini karakteri, küresel romanlarda görülen kültürel arabulucu figürüne bir örnek teşkil eder. Romanın diğer bir çatışma unsurunu oluşturan karakterlerden olan Rabia’nın annesi Emine ve babası Tevfik ise gelenek ile modernlik arasındaki çatışmayı bireysel yaşamlarında tecrübe eden karakterlerdir. Emine, geleneksel bir Osmanlı kadını olarak toplumsal normlara bağlıdır. Buna karşılık Tevfik, sanatçı kimliği ve tiyatroya olan tutkusu nedeniyle daha modern bir çizgide yer alır. Bu çiftin ayrılığı sadece bireysel bir hikâye değil, aynı zamanda toplumun o dönemdeki kültürel bölünmüşlüğü’nün bir yansıması olarak okuyuculara verilir.

Rabia'nın babası olan Tefvik ise toplumumuzdaki geleneksel erkek tanımına uymaz. Bu karakterin daha çok günümüzün küresel cinsiyet rolüne uygun olduğunu görürüz. Çünkü Tefvik toplumumuzun geleneksel kabulü evin büyüğü olan, eve parayı getiren ve toplum içindeki erkek olma vasfını gururla taşıyan kişi olma rolünden uzaktır. Evini geçindiremeyen, gözüne sürme çekip oyunlar oynayan, Karagöz ve Orta Oyununda zenne rolüne girip kadına özgü hareketler yapan Tefvik 'Kız Tefvik' olarak anılır ve bu özellikler küresel çağın toplumsal cinsiyet rollerinin insan özelliklerini bize yansıtır. Tüm bunları değerlendirdiğimizde "*Sinekli Bakkal*" romanının karakter dünyasıyla bize Osmanlı toplumunun bir panoramasını sunduğunu görürüz. Geleneğin sesi olan Rabia'nın, Batılı bakışın temsilcisi Peregrini'nin ve diğer yan karakterlerin toplumsal rollerinin; romanı hem yerel hem de evrensel bir hikâye haline getirdiği aşikârdır. Bu yönüyle "*Sinekli Bakka*" karşımıza sadece bir dönemin değil, aynı zamanda insanlığın evrensel meselelerini yansıtan bir eser olarak çıkar.

Romanın anlatıcısını küresel romana uygunluk çerçevesinde incelediğimizde ise "*Sinekli Bakkal*" romanının her şeyi bilen bir anlatıcı tarafından yapılandırıldığını gözlemliyoruz. Bu anlatıcı, olayları dışarıdan gözlemleyen bir perspektifle, ana karakter ve çevresindekilerin duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarır. Üçüncü tekil şahıs ağzından sunulan olaylar sayesinde ise okur, hikâyenin merkezinde yer alan Rabia'nın iç dünyasını detaylı bir şekilde keşfetme imkânı bulur. Romanda anlatıcı, Sinekli Bakkal'da yaşayan karakterleri ayrıntılı bir şekilde tanır ve geçmişteki deneyimlerini tüm yönleriyle bilir. Bu nedenle de özellikle Sinekli Bakkal Sokağı'nın hayatı, objektif bir bakış açısıyla ve tarafsız bir üslupla okuyucuya aktarılır. Bütün kahramanlara ve olaylara tarafsız bir bakış açısıyla bakmak ve bunları yine tarafsız bir şekilde aktarmak ise küresel romancıların her şeyi yukarıdan, tarafsız bir bakış açısıyla dünya okuruna sunma özelliklerine uygundur.

"*Sinekli Bakkal*" romanının mekânlarını küresel romanın özelliklerine uygunluğu yönünden incelediğimizde "*Sinekli Bakkal*" romanında mekânların Doğu ve Batı'nın karşıtlıklarını somutlaştıran semboller olarak karşımıza çıktığını görürüz. Romanda mekânlar yalnızca birer arka plan olmanın ötesinde romanın ana temalarının taşıyıcısı ve çatışmaların sahnesi olarak işlev görür. Romandaki

Sinekli Bakkal Mahallesi romanın en önemli mekânlarından biri olarak Osmanlı'nın geleneksel yapısını temsil eder. Mahalle; dar sokakları, komşuluk ilişkileri ve geleneksel yaşam tarzıyla Doğu'ya özgü bir toplumsal düzenin sembolüdür. Buradaki insanlar, dinî ve ahlâkî değerlere sıkı sıkıya bağlıdır. Rabia'nın da çocukluğu burada şekillenir ve bu mekân onun dinî ve manevi değerlerini oluşturduğu bir alan olarak öne çıkar. Ancak bu mekân aynı zamanda durağanlığı ve modernleşmeye karşı direnci temsil eder. Buna karşılık roman boyunca Batı'yı çağrıştıran modern ve ayrıcalıklı mekânlar olarak konak ve saray karşımıza çıkar. Bunlar Doğu'nun geleneksel değerlerine zıt bir yaşam tarzını temsil eder. Bu mekânlar bireysel özgürlük, sanat ve modern düşüncenin simgeleridir. Rabia'nın romanda gördüğümüz bu mekânlara olan mesafesi ve temkinli yaklaşımı ise Doğu'nun kendi kimliğini koruma çabasını yansıtır. Sonuç olarak "*Sinekli Bakkal*" romanı, mekânları üzerinden Osmanlı toplumunun geleneksel değerleri ile Batılı modernleşme arasında bir diyalog kurar. Roman, bu mekânları çatışma ve sentez alanları olarak kullanarak yerel ve küresel temaların kesiştiği bir anlatı sunar. Bu nedenle Halide Edib'in mekân kullanımı, küresel roman bağlamında incelendiğinde derin bir tematik ve sembolik katman açığa çıkarır ve roman mekânları aracılığıyla Doğu ve Batı arasında bir denge arayışını dramatize ederken aynı zamanda küresel roman geleneğine katkıda bulunan çok yönlü bir anlatı örneği sunar.

Şeytan, Melek ve Komünist Romanındaki Küresel Bulgular

Sanatın özünde evrensellik olduğunu düşünen Nedim Gürsel'in 2011 yılında yayımladığı "*Şeytan, Melek ve Komünist*" adını taşıyan tarihî/politik romanında bütün bir dünya okuruna seslenme isteğini romanın kurgu, dil ve anlatım, zaman, mekân gibi öğelerinde bulmak mümkündür. Nedim Gürsel'in bu romanı modern edebiyatın önemli bir örneği olarak birey ve tarih arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Roman, tarihsel gerçeklik ile kurmaca arasında bir köprü kurarak komünizm, totalitarizm ve bireyin kendi içindeki etik çatışmaları gibi derin temalarla okuyucuyu baş başa bırakır.

"*Şeytan, Melek ve Komünist*" romanındaki küresel bulguları incelerken bakacağımız ilk yer yazarın yaşamı olacaktır. Çünkü küresel roman olarak adlandırdığımız türde eser veren yazarların yaşamlarının da bu küreselliğe uygun

bir doğrultuda ilerlediğini gözlemleriz. Bu yönüyle incelediğimizde Nedim Gürsel'in kişisel yaşamı ile edebî eserlerinin arasında güçlü ve çok katmanlı bağlar bulunduğunu görürüz. 1951 yılında Gaziantep'te doğan yazar lise öğrenimini İstanbul Galatasaray Lisesinde tamamlar. Ardından da Fransa'ya giderek Paris Sorbonne Üniversitesinde "Modern Fransız Edebiyatı" alanında lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamlar. Ardından aynı üniversitede Nazım Hikmet ve Aragon üzerine karşılaştırmalı edebiyat doktorası yapar. Bu çalışması, Gürsel'in hem Türk hem de dünya edebiyatına olan ilgisini gösteren önemli bir akademik katkı olarak karşımıza çıkar. Bir dönem Türkiye'ye dönen Gürsel yaşamını burada sürdürmek istese de dönemin siyasi ortamından dolayı Fransa'ya geri dönmek zorunda kalır ve hayatını hala orada devam ettirir. Fransa'da kariyerine akademisyen olarak devam eden Gürsel, Paris'te CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique – Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi) bünyesinde araştırma görevlisi olarak çalışır. Ayrıca INALCO'da (Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü) Türk edebiyatı dersleri verir. Edebî yaşamına baktığımızda 1976 yılında yayımladığı ilk kitabı "*Uzun Sürmüş Bir Yaz*" ile dikkat çeken yazar, bu eseriyle Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü'ne layık görülür ve edebiyat dünyasında büyük bir yankı uyandırır. Ancak bu yankı sadece Türkiye ile sınırlı kalmaz. Daha sonraki eserleriyle Türkiye dışında da büyük ilgi görür ve eserleri birçok dile çevrilir. Bunların sonucunda Gürsel'e edebiyat alanında birçok ödül verilir. Örneğin hem Batı hem de Türk edebiyatının kültürel mirasına katkıda bulunması nedeniyle uluslararası alanda önemli bir yere sahip olan yazarımıza 2004 yılında Fransa Hükümeti tarafından "Sanat ve Edebiyat Şövalyesi" nişanı layık görülür. Türkiye'de doğup büyüyen ve sonrasında yaşamına Fransa'da devam eden yaşamı ile edebî hayatı arasındaki ilişkiyi bu şekilde incelediğimizde Nedim Gürsel'in birden çok ülkede geçen kişisel yaşamının onun edebî eserlerine derinlemesine nüfuz eden temaların kaynağı olduğunu görürüz. Özellikle sürgün, kimlik arayışı, Doğu-Batı karşıtlığı ve bireyin tarihsel olaylar karşısındaki konumu gibi temalar, yazarın hayatındaki önemli dönüm noktalarıyla doğrudan ilişkili ve eserlerinde kişisel deneyimlerinden yola çıkarak evrensel temaları işlemesi ise onun edebî gücünü ve kalıcılığını artıran bir unsur olur. Ayrıca kişisel olarak Türkiye'den uzakta olmanın getirdiği sürgün ve yurtsuzluk duygusunu yoğun bir şekilde hissederek ve bu duyguyu eserlerinde sıkça işler. Sonuç olarak Gürsel,

kendi yaşam hikâyesinden hareketle, okuyucularını insanlık durumuna dair daha geniş sorularla yüzleşmeye davet eder ve bu özelliği onu hem Türk hem de dünya edebiyatında özel bir yere koyar.

“*Şeytan, Melek ve Komünist*” romanının temasını küresel edebiyat açısından değerlendirdiğimizde ise romanın bireysel ve toplumsal hafızayı tarihsel gerçekliklerle harmanlayarak küresel roman türüne ait birçok özellik taşıdığını görürüz. Küresel romanlar, genellikle ulusal sınırların ötesine geçen, birden fazla kültürel bağlamda anlam kazanan eserlerdir. Bu tür romanlar, bireysel hikâyeler aracılığıyla geniş tarihsel ve toplumsal sorunları ele alır. Gürsel’in bu romanı; Berlin, Moskova ve İstanbul gibi farklı coğrafyalarda geçen çok katmanlı bir anlatı ile ulusal sınırları aşarak uluslararası bir bağlam oluşturur. Özellikle komünist ideoloji üzerinden yapılan tartışmalar, bir ideolojinin ulusal ve küresel düzeydeki etkilerini sorgular. Roman; yalnızca Türkiye’nin yakın tarihindeki politik olayları değil, aynı zamanda bu olayların bireysel kimlikler ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini de ele alır. Gürsel romanda; ideolojileri, tarihsel travmaları ve bireyin içsel yolculuğunu evrensel bir bağlama yerleştirerek okura küresel bir bakış açısı sunar. Roman, Nazım Hikmet gibi bir figürü ve onun temsil ettiği ideolojiyi ele alırken bireysel ve toplumsal belleğin kesişim noktalarını sorgular. Komünizm, yalnızca bir ideoloji olarak değil, aynı zamanda bireylerin hayatını şekillendiren bir güç olarak sunulur. Gürsel, bu tarihsel temayı bireylerin gözünden işler ve ideolojilerin küresel ölçekteki etkilerini anlatır. Romanın Berlin Duvarı, Soğuk Savaş ve Nazım Hikmet’in sürgün yılları gibi unsurlara yer vermesi, bir dönemin küresel politik yapısını anlatması açısından önemlidir. Gürsel, bu unsurlar aracılığıyla hem bireysel hikâyeleri hem de ideolojik mücadelelerin uluslararası etkilerini bir araya getirir.

Küresel romanlar; genellikle sınırları aşan, birden fazla kültür veya tarihsel bağlamda anlam kazanan karakterler içerir. Bu tür romanların karakterleri, modern dünyanın karmaşıklığını ve bireyin bu karmaşıklık karşısındaki mücadelesini temsil eder. Küresel roman karakterleri çoğunlukla çok kültürlü ve çok katmanlı geçmişlere sahiptir. Tarihsel bağlamların birey üzerindeki etkilerini taşırlar. Büyük ideolojik sistemlerle çatışır veya bu sistemlere eklenirler. Küresel çatışmaların veya değişimlerin bireysel düzeydeki izdüşümünü

yansıtırlar. Gürsel'in karakterleri, bu özellikleri taşıyarak küresel roman bağlamında incelenmeyi hak eder. "*Şeytan, Melek ve Komünist*" romanının karakterlerini küresel romanın karakter özelliklerine uygunluğu açısından değerlendirirsek romanın; bireyin tarihsel, ideolojik ve ahlaki çatışmalarını derinlemesine ele aldığını ve küresel romanın temel özelliklerini yansıtan karakterler sunduğunu görürüz. Bu romanın karakterleri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde evrensel temaları taşıırken aynı zamanda farklı kültürel ve coğrafî bağlamlarda anlam kazanan çok yönlü figürlerdir. Gürsel; bireylerin ideolojilerle olan ilişkilerini, içsel çatışmalarını ve küresel sistem içerisindeki konumlarını detaylı bir şekilde işleyerek küresel romanın çok katmanlı karakter yapılarını yansıtır. Örneğin romanın ana karakterlerinden biri olan Ali Albayrak, komünist ideolojiye olan bağlılığı ve bu bağlılığın hayatında yarattığı ahlaki çatışmalarla dikkat çeker. Ali, küresel roman karakterlerinin bir prototipi olarak görülebilir; çünkü onun hikâyesi, bireysel kimlik arayışını ideolojik bir bağlama oturtur. Ali'nin komünizme olan inancı, sadece Türkiye'deki toplumsal ve politik mücadelelere değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin küresel etkisine de bağlanır. Onun ideolojiye olan bağlılığı, bireysel ahlak ve sorumlulukla sürekli bir çatışma içindedir. Bu, küresel roman karakterlerinin sıklıkla içinde bulunduğu bir ikilemi yansıtır: bireyin kendi inançları ile toplumsal sistemlerin baskısı arasında sıkışıp kalması. Böylelikle Ali'nin içsel çatışmaları, küresel düzeyde evrensel insanlık durumunu simgeler hale gelir. Romanın en dikkat çekici figürlerinden biri olan "*Şeytan*", Ali'nin ideolojik ve ahlaki hesaplaşmalarının somut bir yansımasıdır. Şeytan, küresel romanlarda sıkça görülen metaforik karakterlerin bir örneğidir. Bu tür karakterler, bireyin içsel dünyasındaki karmaşıklığı ve büyük sistemlerle olan çatışmasını temsil eder. Şeytan, Ali'nin içindeki kuşkuları, korkuları ve ideolojinin getirdiği etik problemleri açığa çıkarır. Gürsel, bu karakter aracılığıyla komünist ideolojinin birey üzerindeki baskısını ve bu ideolojinin bireyin içsel huzurunu nasıl bozduğunu gösterir. Böylelikle Şeytan, Ali için bir vicdan muhasebesi yapma aracı olduğu kadar bireyin büyük ideolojiler karşısındaki çaresizliğinin bir sembolü olarak karşımıza çıkar. Melek karakteri, romanın ahlakî eksenini oluşturur. Melek, masumiyetin ve insan doğasındaki iyiliğin temsilcisi olarak Ali'nin karanlık ve karmaşık dünyasıyla tezat oluşturur. Gürsel, Melek karakteri ile bireylerin ideolojiler karşısında insanî yönlerini

kaybetmemeleri gerektiğini vurgular. Melek, Ali'nin vicdanını ve ideolojik sorgulamalarını tetikleyen bir figürdür. Aynı zamanda küresel roman karakterlerinin çoğunlukla taşıdığı insani değerlerin sembolü olarak öne çıkar. Böylelikle Melek'in varlığı, bireyin toplumsal sistemler karşısında sahip olduğu ahlakî sorumluluğu hatırlatır. Romanın diğer bir karakteri olarak karşımıza çıkan Nazım Hikmet, romanın tarihsel bağlamını ve küresel boyutunu güçlendiren önemli bir karakterdir. Nazım; yalnızca Türkiye'nin değil, aynı zamanda dünya edebiyatının ve komünist hareketin de bir simgesidir. Nazım Hikmet'in sürgün yılları ve ideolojik mücadelesi, onun evrensel bir figür olarak kabul edilmesine yol açar. Gürsel'in romanında Nazım, bireysel hikâyesiyle küresel politik mücadeleler arasında bir köprü kurar. Bu özellik, küresel romanların tarihsel figürleri kullanma eğilimiyle uyumludur. Nazım'ın hikâyesi, Ali'nin bireysel çatışmalarıyla paralel bir çizgide ilerler ve küresel bir bağlamda insanlık trajedisini yansıtır. Gürsel; bu karakter aracılığıyla, bireylerin tarihsel olaylar karşısındaki duruşunu ve ideolojik bağlılıkların insanî maliyetlerini incelemiş olur.

Küresel romanlarda mekânlar ulusal sınırların ötesine geçerek evrensel bir bağlam oluşturur. Nedim Gürsel'in "*Şeytan, Melek ve Komünist*" romanını küresel romanda mekân bağlamında değerlendirdiğimizde mekânlar romanda bireylerin içsel çatışmalarını, tarihsel bağlamları ve ideolojik mücadeleleri derinleştiren önemli bir işlev görür. Roman; Berlin, Moskova ve Türkiye gibi farklı coğrafi bağlamlarda geçerken küresel romanların mekân özelliklerini yansıtan çok katmanlı bir yapı sunar. Gürsel, mekânları yalnızca fiziksel yerler olarak değil, aynı zamanda ideolojilerin ve bireylerin kimlik arayışlarının sahnesi olarak kurgular. Roman Doğu ve Batı arasında sürekli bir gerilim yaşanan bir dönemde geçer. Bu gerilim hem coğrafi hem de ideolojik düzlemde ele alınır. Nazım Hikmet'in hayatına yapılan göndermelerle komünist bir Doğu idealine duyulan bağlılık anlatılırken Batı'nın modernizmi ve kapitalizmi eleştirilir. Roman, bu iki dünya arasında sıkışan bireylerin içsel çatışmalarını aktarırken, küreselleşmenin kültürel ve politik etkilerini tartışır. Bu bağlamda, Berlin, Türkiye ve Moskova gibi şehirler sadece fiziksel mekânlar olarak değil, aynı zamanda ideolojik bir çatışmanın sahnesi olarak da kullanılır. Gürsel, romanda söz konusu şehirleri birer küresel sembol haline getirerek bireylerin bu büyük çatışma içerisindeki yalnızlığını vurgular. Berlin, romanın en önemli mekânlarından biri olarak Soğuk

Savaş Dönemi dünyasının bölünmüşlüğü simgeler. Berlin Duvarı; yalnızca fiziksel bir ayırım noktası değil, aynı zamanda ideolojik bir sınırın sembolü olarak romanın mekân anlayışını şekillendirir. Gürsel, Berlin'i hem bir siyasî çatışmanın hem de bireylerin ideolojik tercihlerinin somut bir yansıması olarak kurgular. Roman boyunca Berlin, Ali Albayrak'ın kendi ideolojisiyle olan çatışmalarını açığa çıkarır. Şehir, komünizmin ve kapitalizmin çarpıştığı bir alan olarak bireylerin bu büyük ideolojiler karşısındaki çaresizliğini gözler önüne serer. Berlin'in atmosferi, karakterlerin içsel gerilimlerini artırırken bireysel hikâyeleri küresel bir bağlama taşır. Gürsel, Berlin'in karmaşık tarihini ve politik yapısını, bireylerin hikâyeleriyle ustaca birleştirir. Berlin'in mekânsal özellikleri, küresel romanlarda sıkça görülen "geçiş" ve "karşılaşma" mekânlarının bir örneği olarak da değerlendirilebilir. Şehir, Doğu ve Batı'nın sınırında yer alarak kültürel ve politik çatışmaların bir sahnesi haline gelir. Gürsel, Berlin'i yalnızca bir mekân olarak değil, ideolojik mücadelelerin ve bireylerin yabancılaşma duygularının somut bir temsilcisi olarak işler. Romanın bir diğer önemli mekânı olan Moskova, küresel romanlarda sıkça görülen "ideolojik merkez" mekânlarına bir örnek teşkil eder. Gürsel, bu şehir aracılığıyla, bir ideolojinin ulusal sınırları aşan etkilerini ve bireylerin bu etkiler karşısındaki tutumlarını sorgular. Gürsel Moskova'yı fiziksel bir mekândan çok, ideolojik bir anlatının taşıyıcısı olarak kurgular. Şehir, karakterlerin komünizme olan inançlarını ve bu inançların yarattığı hayal kırıklıklarını açığa çıkaran bir sahne gibidir. Ali Albayrak'ın Moskova'ya olan ilgisi, onun komünist ideallere olan bağlılığını ve bu ideallerin bireysel hayatındaki etkilerini yansıtır. Moskova, karakterler için geleceğe dair bir umut kaynağı olduğu kadar ideolojik hayallerin çöktüğü bir yer olarak da betimlenir. Gürsel, Moskova'yı hem tarihsel hem de kişisel bir bağlamda ele alarak bireylerin ideolojilere olan bağlılığını ve bu bağlılığın yarattığı içsel çelişkileri irdeler. Romanın bir diğer merkez mekânı Türkiye'dir. Türkiye, Ali Albayrak'ın köklerinin bulunduğu yerdir ve bireysel hafızanın ve tarihsel bağlamın kesiştiği bir alanı temsil eder. Gürsel Türkiye'yi bir yandan geçmişe duyulan özlemin diğer yandan tarihsel ve politik travmaların mekânı olarak işler. Ali'nin Türkiye'ye olan bağı, onun ideolojik kimliğiyle olan çatışmasını da açığa çıkarır. Türkiye, bireysel hikâyelerin ulusal bir bağlama oturtulduğu bir sahne olarak kullanılır. Gürsel, bu mekân aracılığıyla, bireylerin geçmişle hesaplaşma sürecini ve bu sürecin küresel tarih bağlamındaki

yansımalarını ele alır. Sonuç olarak “*Şeytan, Melek ve Komünist*” romanındaki Berlin, Moskova ve Türkiye mekânları, küresel romanların mekânsal anlayışına uygun olarak çok yönlü bir işlev görür. Bu mekânlar; bireylerin içsel çatışmalarını, toplumsal dönüşümleri ve ideolojik mücadeleleri yansıtarak, romanın çok katmanlı yapısını derinleştirir. Gürsel, mekânları bireysel hikâyelerle evrensel temaları birleştiren araçlar olarak kullanarak romanın küresel roman türüne özgü özelliklerini başarıyla ortaya koyar. Roman, mekânların bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisini evrensel bir bağlamda sorgulayan güçlü bir anlatı sunar.

Romanın küresel boyutunu güçlendiren bir diğer unsur da anlatım özellikleridir. Küresel romanlar, genellikle çok katmanlı ve çok sesli bir anlatım tarzına sahiptir. Bu tür romanlar; bireysel hikâyeleri geniş tarihsel, coğrafi ve kültürel bağlamlara oturtarak farklı bakış açılarından hikâyeyi işler. Küresel romanlarda kullanılan anlatım özelliklerine baktığımızda olayların farklı karakterlerin gözünden aktarıldığını ve bunun çok sesliliği sağladığını, farklı zaman dilimleri arasında geçiş yapıp bu geçişin hikâyeleri daha evrensel bir bağlama taşıdığını, Anlatımın hem bireysel hem toplumsal meselelere eleştirel bir yaklaşımla sunulduğunu görürüz. Nedim Gürsel’in “*Şeytan, Melek ve Komünist*” adlı romanını küresel romanın anlatım özellikleri bakımından incelediğimizde de bireysel hikâyeleri tarihsel olaylarla ustaca harmanlayan anlatım özellikleri ve çok katmanlı bakış açısı ile küresel roman türünün karakteristik niteliklerini yansıttığını görürüz. Gürsel, farklı mekânlarda ve zaman dilimlerinde geçen olayları bir araya getirerek anlatım özellikleri ve çoklu bakış açısıyla küresel romanın temel ilkelerine uygun bir yapı sergiler. Gürsel, olayları farklı karakterlerin gözünden anlatır ve bu da eserin çok sesliliğini artırır. Berlin, Moskova ve Türkiye’deki olaylar farklı perspektiflerden ele alınarak okuyucunun bir ideolojiyi yalnızca bir açıdan değil, birden fazla açıdan görmesini sağlar. Gürsel’in anlatım tarzı, yerel hikâyeleri evrensel bir bağlama oturtmayı başarır ve böylelikle romanın tarihsel bağlamı yalnızca Türk okuyuculara değil, küresel bir kitleye hitap edecek şekilde ele alınır. Roman hem Ali Albayrak’ın içsel dünyasını hem de çevresindeki olayları farklı karakterlerin gözünden aktarır. Ali’nin komünist ideolojiyle olan çatışması hem onun bakış açısından hem de diğer karakterlerin yorumlarıyla şekillenir. Bu çoklu bakış açısı, küresel roman türünün çok seslilik özelliğini yansıtarak okuyucunun olaylara farklı perspektiflerden

yaklaşmasını sağlar. Anlatıcı; olayları yalnızca Ali'nin deneyimlerinden aktarmakla kalmaz, Nazım Hikmet gibi tarihsel figürlerin hikâyelerine de yer verir. Bu durum, bireysel anlatıyı geniş bir tarihsel bağlama yerleştirir ve küresel romanın çok boyutluluğunu güçlendirir. Romanın anlatımı, bireysel hikâyeler ile tarihsel olayları birleştiren bir yapıya sahiptir. Berlin Duvarı, Sovyetler Birliği'nin ideolojik etkisi ve Türkiye'deki siyasi atmosfer, Ali'nin içsel çatışmalarıyla paralel bir şekilde ele alınır. Gürsel, tarihsel olayları yalnızca bir arka plan olarak kullanmakla kalmaz; bu olaylar, karakterlerin psikolojilerini ve ahlakî ikilemlerini şekillendiren birer anlatı ögesi haline gelir. Tarihsel ve kişisel anlatıların bu şekilde iç içe geçmesi küresel roman türünün temel özelliklerinden biridir. Gürsel, bu şekilde bireysel hikâyeleri tarihsel bağlama oturtarak romanın yerel ve evrensel düzeyde anlam kazanmasını sağlar. Küresel romancının her şeye tarafsız bir gözle bakma özelliğini ise romanda anlatıcının tarafsız bir gözlemci gibi davranarak okuyucuyu olaylar ve karakterler üzerinde düşünmeye teşvik etmesiyle görürüz. Gürsel, romanda ideolojik sistemleri ve bireysel hikâyeleri ele alırken herhangi bir dogmatik yargıda bulunmaktan kaçınır ve okuyucunun anlatılanları farklı bakış açılarından değerlendirmesine olanak tanır.

Romanı zaman yönünden değerlendirdiğimizde ise romanın farklı zaman dilimlerinde geçerek geçmiş ve şimdiki zaman arasında sürekli bir bağlantı kurduğunu görürüz. Romanda Ali Albayrak'ın Türkiye'de geçen gençlik yılları ve ideolojik bağlılıkları, Moskova'daki politik deneyimlerine ve Berlin'deki içsel sorgulamalarına bağlanır. Bu zamansal katmanlar, bireylerin kendi tarihlerini uluslararası bağlamda yeniden değerlendirmelerine olanak tanır. Gürsel, bu yöntemiyle zamansal geçişlerin bireysel hikâyelere derinlik katmasını sağlar ve bu durum küresel romanların zamansal katmanlılık özelliğini güçlü bir şekilde yansıtan bir özellik olarak karşımıza çıkar. Roman, bir yandan da farklı coğrafyalarda geçen hikâyeleri birleştirerek farklı zaman dilimlerini de bir araya getirir. Türkiye'nin 1970'lerdeki politik atmosferi, Moskova'daki ideolojik hareketler ve Berlin'in Soğuk Savaş sonrası geçirdiği dönüşüm, romanın zamansal yapısında bir araya gelir. Gürsel, bu zaman dilimlerini birleştirerek, bireysel hikâyelerin küresel olaylarla nasıl kesiştiğini okuyucuya göstermiş olur.

Kafamda Bir Tuhaflık Romanındaki Küresel Bulgular

Orhan Pamuk eserlerinde işlediği evrensel temalar, yereli küresel için anlatma, çok katmanlı anlatım teknikleri ve Doğu-Batı kültürlerini birleştiren yaklaşımıyla küresel bir romancı olarak kabul edilir. Pamuk'un eserleri, Türk edebiyatına özgü unsurları evrensel bir dile dönüştürmesiyle dikkat çeker. Romanlarında Doğu ve Batı'nın kültürel ve tarihi dinamiklerini işleyerek bireysel hikâyeleri geniş bir tarihsel ve toplumsal bağlama yerleştirir. 2014 yılında yayımladığı "*Kafamda Bir Tuhaflık*" adlı romanı da bireysel bir hikâye üzerinden modernleşen İstanbul'un toplumsal ve kültürel değişimlerini ele alırken küresel roman türünün karakteristik özelliklerini yansıtan bir eser olarak değerlendirilebilir. Roman, sıradan bir insanın, boza satıcısı Mevlut Karataş'ın hayatı ve hayalleri ekseninde geniş bir şehir panoraması sunar. 1969 ile 2012 yılları arasında geçen olaylar, bir bireyin yaşamından yola çıkarak toplumsal dönüşümleri ve insanlığın evrensel duygularını işlemesiyle küresel roman bağlamında derinlik kazanır.

Romanı küresel roman özelliklerine uygunluğu açısından değerlendirirken ilk durağımız yazarın yaşamının küresel yazar olma durumuna uygunluğu olur. Bu doğrultuda yaşamını incelediğimizde Orhan Pamuk'un 1952 yılında İstanbul'da doğup Türk ve dünya edebiyatının en önemli yazarlarından biri haline geldiğini görürüz. İstanbul'un Nişantaşı semtinde Batılı değerlere açık, modern bir ailenin çocuğu olarak büyüyen Pamuk; çocukluğunu ve gençliğini bu kozmopolit çevrede geçirir. Aile içinde Fransız edebiyatı, Batı müziği ve modern dünya görüşüyle tanışması onun ileride yazacağı romanların temel taşlarını oluşturur. Pamuk'un yaşamı kültürel çeşitliliği deneyimlediği bir ortamda şekillenir ve bu çeşitlilik eserlerine hem Doğu hem Batı arasında bir köprü kurma işlevi kazandırır. Orhan Pamuk, ilk eğitimini İstanbul'daki Amerikan Robert Kolejinde tamamladıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesinde mimarlık okumaya başlar. Ancak bu meslekten vazgeçerek yazarlık kariyerine odaklanır. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsünden mezun olan Pamuk, eğitim hayatı boyunca farklı alanlara ilgi gösterir. Farklı alanlara karşı olan bu ilgisi kendini romanlarında gösterir. Örneğin mimarlık eğitimi sırasında edindiği perspektif, eserlerinde detaylı mekân tasvirleri olarak kendini gösterir. 1980'lerin başında

edebiyat dünyasına adım atan Pamuk, 1982 yılında yayımlanan ilk romanı “*Cevdet Bey ve Oğulları*” ile yazın dünyasının dikkatini çeker. Roman, bir Osmanlı ailesinin modernleşme sürecini konu alarak hem Türk hem de Batı modernleşmesinin dinamiklerini ele alır. Bu temalar, Pamuk’un daha sonraki eserlerinde de sıkça işleyeceği Doğu-Batı meselesinin habercisi olur. “*Cevdet Bey ve Oğulları*”, yerel bir hikâyeyi evrensel bir boyuta taşımakla Pamuk’un küresel bir yazar olma yolundaki ilk adımlarından biri olarak kabul edilir. Pamuk, 1985’te yayımlanan “*Beyaz Kale*” adlı romanı ile de uluslararası arenada tanınmaya başlanır. 17. yüzyılda Venedikli bir köle ile Osmanlı bilim insanı arasındaki ilişkiyi anlatan bu eser, Doğu ile Batı’nın entelektüel karşılaşmasını bir metafor olarak kullanır. Eser sadece Türk okuyucularını değil, Batı’daki entelektüel çevreleri de etkileyerek Pamuk’un adını dünya edebiyatına taşır. Pamuk’un en önemli eserlerinden biri olan “*Benim Adım Kırmızı*” ise 1998 yılında yayımlanır. Osmanlı minyatür sanatını merkeze alan bu roman sadece bir tarih romanı değil; aynı zamanda sanat, aşk ve inanç üzerine çok katmanlı bir hikâyeye sunar. Pamuk, bu eserinde kendi kültürel mirasını dünyaya tanıtırken diğer yandan evrensel bir hikâyeye anlatır. Romanın çok dilli yapısı ve sanatsal tartışmaları onun küresel bir okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlar. Orhan Pamuk’un yaşamı yazarlık kariyeriyle olduğu kadar seyahatleri ve uluslararası etkileşimleriyle de küresel bir karakter taşır. 1985 yılından itibaren Amerika ve Avrupa’daki birçok üniversitede misafir akademisyen olarak bulunur. Bu süreçte edebiyat çevreleriyle daha yoğun bir ilişki kurar. Columbia Üniversitesinde verdiği dersler sırasında Batı düşüncesiyle daha derin bir bağ kuran Pamuk, bu deneyimlerini eserlerine yansıtarak yerel ve evrensel arasındaki dengeyi korur. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanması Orhan Pamuk’un uluslararası alanda edebi bir figür olarak kabul edilmesini sağlar. Pamuk’un eserlerinde evrensel temalar kadar yerel unsurlar da güçlü bir şekilde yer alır. Örneğin Nobel Edebiyat Ödülü alan “*Kar*” romanı, Kars şehrinde geçen bir hikâyeye anlatırken modern Türkiye’nin siyasal ve toplumsal çatışmalarını evrensel bir insanlık sorununa dönüştürür. Batı ile Doğu arasında sıkışmış bir şehrin portresi yalnızca Türk okuyucular için değil, dünya çapında birçok insan için de anlamlıdır. Pamuk, bu romanında yerel bir hikâyeyi küresel bir bağlama taşıyarak bireysel çatışmaların evrensel boyutlarını gözler önüne serer. Bunun dışında Pamuk’un

küresel damarını besleyen durumlara göz attığımızda farklı kültürlere olan ilgisi, Doğu-Batı sentezi üzerine düşünceleri ve uluslararası platformlarda etkin bir şekilde yer alması, eserlerinin birçok dile çevrilmesi, küresel çapta tanınır yayınevleri ile anlaşması onun hem bir Türk yazarı hem de küresel bir entelektüel olarak tanınmasını sağlar. Çeşitli ödüller ve onursal doktoralarla onurlandırılan Pamuk, bugün hala dünya edebiyatındaki yerini korur ve eserleriyle yeni okuyuculara ulaşır. Sonuç olarak Orhan Pamuk'un yaşamı ve edebî kariyeri, yerelden evrensele uzanan bir köprü örneği niteliğinde olur. Pamuk, Türkiye'nin kültürel ve tarihsel zenginliklerini dünya edebiyatına taşıyarak hem bir kültür elçisi hem de insanlık durumuna dair derin sorular soran bir küresel romancı olarak edebiyat tarihinde yerini alır.

Birçok küresel roman örneği veren dünyaca ünlü romancımız Orhan Pamuk'un 2014 yılında yayımladığı *"Kafamda Bir Tuhaflık"* adlı romanının temasını küresel roman unsurlarına uygunluğu bakımından incelediğimizde romanda işlenen kimlik, aidiyet, modernleşme ve birey-toplum ilişkisi gibi temaların yalnız Türkiye'nin değil, küresel dünyanın da temel meselelerinden olduğunu görürüz. Küresel romanlar, genellikle bireysel hikâyeler üzerinden evrensel temaları işler. Kültürler, toplumlar ve ideolojiler arasındaki ilişkileri sorgular ve bu bağlamda insanlık durumunu tartışır. Bu tür romanlarda kültürel çeşitlilik ve yerel unsurlar evrensel bir perspektifle ele alınır. Pamuk da *"Kafamda Bir Tuhaflık"* adlı romanında bu özelliklerin tamamını usta bir şekilde kullanır. Romanın merkezinde, Mevlut Karataş adında bir boza satıcısının 40 yılı aşkın sürede yaşadıkları yer alır. Romanda anlatılan Mevlut'un hikâyesi, sadece bireysel bir yaşam öyküsü değil; aynı zamanda Türkiye'nin kırdan kente göç sürecinin ve modernleşmenin yarattığı toplumsal dönüşümlerin bir özeti gibidir. Mevlut, Orta Anadolu'daki yoksul bir köyden İstanbul'a gelen bir göçmen olarak hem bireysel kimliğini hem de toplumsal aidiyetini sorgulamak zorunda kalır. Köyde büyümüş bir birey olarak şehir hayatına uyum sağlamaya çalışırken geleneksel değerlerini koruma çabası ile modern dünyanın talepleri arasında sıkışır. Bu sıkışma, yalnızca Mevlut'un değil, 20. yüzyılın ikinci yarısında hızla şehirleşen Türkiye toplumunun ortak bir deneyimidir. Göç olgusu, Mevlut'un hayatında somut bir olay olarak karşımıza çıksa da küresel bir bağlamda dünya genelinde yaşanan bir durumdur. Pamuk; Mevlut'un hikâyesi aracılığıyla

milyonlarca insanın kırsal kesimden büyük şehirlere göç ederken yaşadığı kimlik bunalımlarını, toplumsal değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerini ve modernleşmenin getirdiği karmaşık duygusal süreçleri evrensel bir dille anlatır. Mevlut'un kimlik arayışı, onun içsel dünyası ile şehrin dış dünyası arasındaki çatışmada kendini gösterir. Köyden getirdiği geleneksel değerler ve alışkanlıklar, İstanbul'un modernleşen yapısıyla uyumsuzluklar yaratır. Mevlut; hayatını geleneksel bir meslek olan boza satıcılığı yaparak kazanmaya çalışırken mesleği ve temsil ettiği değerler, modernleşen şehirde bir nostalji objesine dönüşür. Bu dönüşüm, sadece Türkiye'ye özgü bir durum değil; dünyanın birçok yerinde, kırsal geçmişleri olan bireylerin modern şehirlerde karşılaştığı ortak bir gerçektir. Pamuk; Mevlut'un bireysel hikâyesi üzerinden birey-toplum ilişkisini, yerel değerlerle küresel modernleşme dinamikleri arasındaki gerilimi inceler. İstanbul, romanda Mevlut'un kimlik arayışının bir metaforu haline gelir. Şehir, bir yandan modernleşirken diğer yandan geleneksel değerleriyle bağlarını kaybeder. Bu yalnızca İstanbul'a özgü bir durum değil, dünya genelinde modernleşme ve küreselleşme etkisi altındaki birçok büyük şehrin ortak hikâyesidir. Mevlut, modernleşen İstanbul'un sokaklarında adeta bir yabancı gibi dolaşırken şehrin geçmişini ve dönüşümünü de yakından izler. Bu yabancılaşma duygusu, şehirleşmenin küresel bir sonucudur ve bireylerin toplumsal yapılar içinde kimliklerini nasıl kaybettiğini ya da yeniden inşa ettiğini ortaya koyar. Göç, aidiyet ve kimlik temaları, Mevlut'un yaşamında çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Köydeki ailesi, şehirdeki arkadaşları ve sokaklardaki müşterileri arasında bir denge kurmaya çalışan Mevlut; şehir hayatına adapte olurken sürekli bir "tuhaflık" hissi yaşar. Bu "tuhaflık", hem bireysel bir iç çatışma hem de köklerinden kopmuş bir bireyin modern dünyada yaşadığı aidiyet sorununu ifade eder. Mevlut'un kafasındaki bu tuhaflık, geleneksel değerlerin modernleşme karşısında nasıl erozyona uğradığını ve bireylerin bu süreçte nasıl yalnızlaştığını temsil eder. Böylelikle Orhan Pamuk; dünya genelinde kırsaldan büyük şehirlere göç eden bireylerin yaşadığı uyum sorunları, toplumsal değerler ve modernleşme arasındaki bu çatışmayı küresel bir mesele haline getirir.

"Kafamda Bir Tuhaflık" romanının karakterlerini küresel romanın karakter özelliklerine göre incelediğimizde romanın karakterleri sadece bireysel düzeyde varlık göstermeyen, aynı zamanda evrensel insanlık durumlarını temsil eden çok

katmanlı figürler olarak karşımıza çıkar. Romandaki karakterlerin kimlik arayışı, aidiyet duygusu, modernleşmeyle baş etme çabaları ve toplumsal değişimlerle etkileşimleri, küresel roman türünün karakteristik özellikleriyle uyumludur. Romandaki ana karakterleri tek tek incelediğimizde romanın ana karakteri Mevlut Karataş, küresel romanların karakter yapılarına uygun olarak bireysel kimlik arayışını toplumsal bağlamda gerçekleştiren bir figür olarak karşımıza çıkar. Mevlut; 12 yaşında İstanbul'a göçen, bu şehirde yıllarca boza ve yoğurt satıcılığı yapan, 25'inde köyünden görüp beğendiği Samiha'yı değil de bir oyuna gelerek yanlışlıkla onun ablası Rahiya'yı kaçıran ve bu durumu kabullenip eşini zamanla çok seven bir karakterdir. Mevlut, geleneksel bir köy kültüründen modern İstanbul'a göç eden bir birey olarak hem kendi hayatında hem de toplumda yaşanan değişimlerin merkezinde yer alır. Mevlut'un kimlik arayışı, modernleşen bir toplumda bireyin aidiyet hissini kaybetmesi ve bu hisse yeniden tutunma çabası etrafında şekillenir. Boza satıcılığı gibi geleneksel bir mesleği seçmesi onun köklerine bağlılığını ve modernleşen dünyada kaybolmama çabasını yansıtır. Ancak bu bağlılık, Mevlut'un modern İstanbul'un hızla değişen sosyal yapısı karşısında kendini sürekli yabancı hissetmesine neden olur. Mevlut'un karakteri, bireyin geleneksel ile modern arasında sıkışmışlığını temsil eder. Bu durum, yalnızca Türkiye'nin modernleşme sürecine özgü bir sorun olmayıp dünyanın birçok yerinde benzer toplumsal dönüşümler yaşayan bireylerin ortak tecrübesidir. Mevlut, modern dünyanın yarattığı yalnızlık ve yabancılaşma duygusunu evrensel bir insanlık durumuna dönüştüren bir karakterdir. Bunun yanında küresel insanın ideolojilere olan uzaklığı, keskin bir siyasî tavrı olmaması gibi özellikleri Mevlut karakterinde çok net görürüz. Örneğin Mevlut, arkadaşı Ferhat ile arkadaşlarının zorlaması ve dışlanmama korkusuyla duvarlara sol afişler asarken kuzeni Korkut ve Süleyman ile de aynı nedenlerden ötürü milliyetçi yazışmalar yapar. Romanın diğer bir karakteri Rayiha ise Mevlut'un eşi olarak hem bireysel hem de toplumsal bir figürdür. Mevlut'un aşk mektupları yazdığı kişi aslında Rayiha değil, onun ablası Semiha'dır. Ancak bir yanlışlık sonucu Mevlut'un kaçırdığı kişi Rayiha olur. Bu olay, Rayiha'nın karakterini Mevlut'un hayatında beklenmedik bir denge unsuru haline getirir. Rayiha, geleneksel kadın kimliğinin temsilcisi gibi görünse de aslında bireysel bir iç dünyaya sahiptir. Onun hikâyesi, modernleşen toplumda kadının rolü ve aile içindeki pozisyonu gibi

evrensel bir meseleyi ele alır. Rayiha, Mevlut'a olan bağlılığı ve fedakârlıklarıyla aşkın ve aile değerlerinin insan hayatındaki yerini sorgulatan bir karakterdir. Mevlut'un amcasının oğulları Süleyman ve Korkut, birey-toplum ilişkisini ve aile içindeki iktidar çatışmalarını yansıtan karakterlerdir. Bu iki karakter, modernleşme sürecindeki bireysel çıkar çatışmalarını ve toplumsal dönüşümlerin aile ilişkileri üzerindeki etkilerini simgeler. Süleyman, pragmatik ve manipülatif bir figürdür. Rayiha'nın kaçırılmasında Mevlut'u yanlış yönlendirmesi, onun hem bireysel hem de toplumsal bağlamda çıkarıcı bir tavır temsil ettiğini gösterir. Korkut ise geleneksel aile bağlarını koruma eğilimindedir ancak modern dünyanın dayattığı bireysel hırslarla başa çıkmakta zorlanır. Bu iki karakter, bireysel değerler ile toplumsal normlar arasındaki gerilimi ortaya koyar. Pamuk, bu karakterler aracılığıyla aile içindeki iktidar mücadelelerini ve modernleşmenin aile üzerindeki etkilerini evrensel bir bağlamda ele alır. Romanın en önemli unsurlarından biri olan İstanbul; romanda yalnızca bir mekân değil, aynı zamanda bir karakter gibi işlev görür. Şehir, Mevlut ve diğer karakterlerin hayatında bir dönüştürücü güç olarak yer alır. İstanbul'un modernleşmesi ve dönüşümü, bireylerin hayatını doğrudan etkileyerek onların karakter gelişimlerini şekillendirir. İstanbul hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir aidiyet mücadelesinin sahnesidir. Şehir, Mevlut gibi geleneksel değerlere bağlı bireyler için yabancılaşma ve yalnızlık hissini artırırken Süleyman gibi modern dünyaya uyum sağlayan karakterler için fırsatlar sunar. Bu durum, şehirlerin küresel romanlarda sıkça gördüğümüz "karşıtlıkların sahnesi" işlevini üstlendiğini gösterir.

Romandaki karakterlerin kimlik arayışı, aidiyet duygusu, modernleşmeyle baş etme çabaları ve toplumsal değişimlerle etkileşimleri, küresel roman türünün karakteristik özellikleriyle uyumludur. Roman, İstanbul'un gecekondu mahallelerini detaylı bir şekilde ele alır. Mevlut'un yaşadığı mahalleler, bir yandan geleneksel bir toplumsal yapının izlerini taşıırken diğer yandan kentsel dönüşüm ve modernleşme süreçlerinin etkisiyle değişime uğrar. Bu mahalleler, göç edenlerin şehre tutunma çabalarını ve modernleşme sürecinde yaşanan sosyo-ekonomik çatışmaları temsil eder. Roman, İstanbul'un kentsel dönüşüm projeleriyle değişen apartmanlarını ve mahallelerini detaylı bir şekilde tasvir eder. Mevlut'un yaşadığı gecekonduların yerini alan modern apartmanlar, bireylerin hayatındaki değişimi somutlaştırır. Bu mekânlar, modernleşmenin bireyler

üzerindeki etkilerini yansıtarak küresel bir anlam kazanır. Pamuk; gecekonduları yalnızca fiziksel bir mekân olarak değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal statülerini, kimliklerini ve hayatta kalma mücadelelerini şekillendiren bir alan olarak betimler. Bu mekânlar, dünya genelindeki metropollerde yaşanan kentsel dönüşüm süreçleriyle benzerlikler taşır ve yerel bir hikâyeyi evrensel bir bağlama taşır. Pamuk, İstanbul'un mekânlarını betimlerken şehrin toplumsal çeşitliliğini de gözler önüne serer. Gecekondu, apartmanlar, sokaklar ve meydanlar, farklı sosyal sınıfların ve kültürel yapılarının bir araya geldiği alanlardır. Bu mekânlar, modern bir şehirdeki toplumsal yapının bir mikrokozmosu olarak işlev görür. Pamuk bu mekânlar aracılığı ile İstanbul'un farklı kesimlerinin yaşam tarzlarını, değerlerini ve modernleşme süreçlerindeki rollerini yansıtır. Mekânların bu işlevi, küresel romanların toplumsal çeşitliliği temsil etme özelliğiyle uyumludur.

Romanın anlatım özelliklerini küresel romanın anlatım özelliklerine uygunluğu açısından incelediğimizde Orhan Pamuk'un "*Kafamda Bir Tuhaflık*" romanının bireysel bir hikâyeyi çok katmanlı bir anlatım yapısı ve zengin bir perspektif çeşitliliğiyle işleyerek küresel roman türünün anlatım özelliklerine uygun bir yapı sunduğunu görürüz. Roman; çok sesli anlatımı, zamansal geçişleri ve farklı bakış açılarını birleştirerek birey-toplum ilişkisinin evrensel boyutlarını derinleştirir. Roman, Mevlut Karataş'ın hikâyesini merkezine alırken diğer karakterlerin bakış açılarını da içeren çok sesli bir yapı sunar. Bu çok katmanlı anlatım, olayların farklı perspektiflerden ele alınmasını sağlar. Romandaki küresel roman anlatımına uygun diğer bir unsur, romanın anlatıcısının tarafsız bir bakış açısıyla hem Mevlut'un hem de diğer karakterlerin hikâyelerine eşit mesafede durmasıdır. Bu tarafsız anlatım küresel romanların çok sesli yapısını güçlendirir. Mevlut'un hikâyesi yalnızca onun değil, etrafındaki insanlar tarafından da şekillendirir. Örneğin; Mevlut'un köyden İstanbul'a göç hikâyesi yalnızca onun iç dünyasıyla sınırlı kalmaz; ailesi, arkadaşları ve komşularının gözünden de anlatılır. Romanın çok sesli yapısı, Mevlut'un kararlarının ve eylemlerinin farklı yorumlanmasına olanak tanır. Bu durum, küresel romanlarda sıklıkla rastlanan "anlatımda çoğulluk" özelliğiyle örtüşür. Bu durum romanın sayfa 45 ve 47. sayfaları arasında kendini ardı ardına birçok karakterin konuşmasıyla net şekilde gösterir:

“Köyünün bütün köpekleri Mevlut’u tanır, en sessiz ve en karanlık gecenin ortasında köyün dışına çıksa bile hiçbirisi ona havlamazdı, Mevlut da bu yüzden köye ait olduğunu hissederdi. Köyün köpekleri, köyün dışından gelenlere, tehlikeli ve yabancı olanlara havlardı yalnızca. Bir köpek köyden birine, mesela Mevlut’un en iyi arkadaşı amcaoğlu Süleyman’a havlarsa diğerleri ona --Ulan Süleyman, içinden bir kötülük, bir şeytanlık geçirdin! diye takılırlardı.

Süleyman. Köpekler aslında köyde bana hiç havlamazlardı. Biz şimdi İstanbul’a göç ettik, Mevlut’un geride köyde kalmasına üzüldüm, onu özledim... Ama köyde köpeklerin bana tavrı, Mevlut’a takındıkları tavırdan hiç değişik değildi. Bunu söylemek istedim (...)

Abdurrahman Efendi. Ben o köyde, Gümüşdere’de ikamet ettiğim için hemen söze girme cesareti buluyorum kendimde: 1950’lerde Gümüşdere, Cennetpınar ve civardaki diğer üç köyde yaşayan bizlerin ekseriyeti, çok fakirdik. Kışları bakkala borçlanır, baharı zor getirirdik. Baharda bazı erkekler inşaatlarda çalışmaya İstanbul’a giderdik. Kimimizin parası olmadığı için Kör Bakkal İstanbul’a otobüs biletimizi de alır, borç defterinin en tepesine yazardı (...)

Vediha. İlk aslan oğlum ciddi, çalışkan olsun, adı da Vedii olsun istemiştim. Ne yazık ki kız oldu. Ben de Vedii yerine Vediha dedim ona.

Rayiha. Babasının kucağına çıkmayı çok sever ve çok da güzel kokar.

Samiha. Cin gibi, sürekli şikâyet edip ağlıyor, daha üç yaşında bile değil ama evin içinde patır kütür yürüyor” (Pamuk, 2019: 45-47).

Romandaki anlatım özelliklerinden biri de yazarın romanda “Okurlarım benim gibi Mevlut’le tanışsalar...” gibi ifadelerle okuyucuya direkt seslenmesiyle kurgu bir dünyada olduğumuzu vurgulamasıdır. Bunun dışında küresel romancının bütün bir dünya okuruna seslenme isteğini ise romandaki şu kısımda görürüz:

“Bu noktada hikâyemizin tam anlaşılması için, önce bozanın ne olduğunu bilmeyen dünya okurlarına ve onu önümüzdeki otuz yılda ne yazık ki unutacağını tahmin ettiğim gelecek kuşak Türk okurlarına, bu içeceğin darının mayalanmasıyla yapılan, ağır kıvamlı, hoş kokulu, koyu sarımsı, hafifçe alkollü

geleneksel bir Asya içeceği olduğunu hemen söyleyeyim ki, zaten tuhaf olaylarla dolu hikâyemiz büsbütün tuhaf sanılmasın” (Pamuk, 2019: 27).

Yazar roman boyunca ara ara bu şekilde okuyucuya direkt seslenerek kurgu ile gerçek arasındaki perdeyi belirginleştirir.

Son olarak “*Kafamda Bir Tuhaflık*” romanının zaman unsurunu küresel romanların zaman kavramı yönünden değerlendirirsek romanın farklı zaman katmanlarını ustaca bir araya getirerek bireysel ve toplumsal tarihin iç içe geçtiği çok katmanlı bir anlatı sunduğunu görmüş oluruz. Roman, Mevlut Karataş’ın yaşamını merkeze alırken bu bireysel hikâyeyi Türkiye’nin modernleşme ve şehirleşme süreciyle ilişkilendirir. Mevlut’un çocukluk yıllarından yetişkinliğine kadar olan süreç Türkiye’deki kırsaldan kente göç, kentsel dönüşüm ve modernleşme dinamikleriyle paralel ilerler. Örneğin, Mevlut’un köyünden İstanbul’a göç ettiği yıllar, Türkiye’de hızlı şehirleşmenin başladığı 1960’lı yıllara denk gelir. Bu tarihsel bağlam, Mevlut’un bireysel deneyimlerini yalnızca kişisel bir hikâye olmaktan çıkararak toplumsal bir anlatıya dönüştürür. Ayrıca roman, Mevlut’un hikâyesini doğrusal bir şekilde anlatmak yerine geçmiş ile şimdiki zaman arasında sık sık geçiş yaparak okura çok katmanlı bir anlatı sunar. Bu zamansal geçişler, Mevlut’un geçmişteki anılarının bugününü nasıl şekillendirdiğini ve bireyin belleğinin zamansal bir süreklilik içinde nasıl işlediğini ortaya koyar. Mevlut’un çocukluk anıları, babasıyla İstanbul sokaklarında boza ve yoğurt satarken yaşadıkları ve Rayiha ile olan aşk hikâyesi, geçmiş ile şimdiki zaman arasında sürekli bir diyalog kurar. Pamuk, bu geçişleri akıcı bir şekilde kullanarak bireysel hikâyeyi tarihin akışıyla harmanlar. Yani Pamuk, Mevlut’un hikâyesini yerel bir bağlamda anlatırken okurlara aynı zamanda evrensel bir modernleşme hikâyesi sunar. Mevlut’un zaman içinde yaşadığı değişimler, sadece bireysel bir deneyimi değil; aynı zamanda modern dünyanın birey üzerindeki etkilerini temsil eder. Zaman; bireyin köyden kente göç etmesi, geleneksel değerlerin modernleşme karşısında erozyona uğraması ve bireyin bu süreçteki yalnızlık duygusunu anlamak için bir araç olarak kullanılır.

Kayıp Ağaçlar Adası Romanındaki Küresel Bulgular

Hem Türk hem de dünya edebiyatının tanınan yazarlarından biri olan Elif Şafak'ın 2021 yılında İngiltere'de İngilizce olarak "*The Island of Missing Trees*" adıyla yayımlanan romanı, 2023 yılında "*Kayıp Ağaçlar Adası*" adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Roman küresel edebiyatın en önemli temalarından olan bir göç hikâyesidir.

Bir romanı küresel edebiyat anlayışı açısından değerlendirmek istiyorsak bakmamız gereken ilk yer yazarın yaşamıdır. Bu nedenle Elif Şafak'ın hayatına baktığımızda 25 Ekim 1971 tarihinde Fransa'nın Almanya sınırında bulunan ve Alys eyaletinin başkenti olan Strasbourg şehrinde doğduğunu görürüz. Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Nuri Bilgin ile emekli diplomat Şafak Akayman'ın tek kızı olan Şafak, Fransa'da doğmuş olmasına rağmen orada uzun süre kalmaz. Ailesinin boşanması üzerine annesi ile birlikte Türkiye'ye dönen Şafak, Türkiye'de birbirinden oldukça farklı İslamî görüşlere sahip babaannesi ve anneannesinin yanında kalır ve iki kadın arasında yaşadığı bu ikilik hayatının önemli bir bölümünü oluşturur. İlkokulu Ankara'da tamamladıktan sonra eğitim hayatını Madrid'de sürdürerek diplomasını alır. Annesinin iş durumundan ve kendi eğitim durumlarından dolayı çocukluğu ve gençliği Ankara, Madrid, Amman, Köln, İstanbul, Boston, Michigan ve Arizona gibi çok farklı yerlerde geçer. Böylelikle Şafak'ın küresellik damarının yaşadığı bu çok çeşitli şehirden beslendiğini görürüz. Bunun dışında romanlarının dünyanın en önemli yayınevleri tarafından yayımlanması da bu özelliğini destekleyen unsurlardan olur.

Şafak'ın son romanlarından olan "*Kayıp Ağaçlar Adası*"nı küresel edebiyat anlayışı bakımından inceleyecek olursak romanın ilk olarak 2021 yılında İngiltere'de İngilizce olarak "*The Island of Missing Trees*" adıyla yayımlandığını görürüz. Bu durum küresel edebiyat anlayışının çok dillilik ve çok kültürlülük özelliklerine uygun olarak karşımıza çıkar. Romanın henüz ilk sayfalarında karşımıza çıkan "*Şili ormanını tanımayan, bu dünyayı da tanımıyor demektir. İşte bu dünyadan, bu sessizlikten çıktım yola ben... Dünya için şarkılar söylemeye*" (Şafak, 2023: 13). Epigrafi bütün bir dünyayı okur olarak kabul etme durumu açısından önemli bir kısımdır. Daha sonra gelen "*Dünyanın her yerindeki kökünden koparılmış, yeniden köklenmiş, köksüz göçmen ve sürgünlere ve*

anılarımıza kök salmış, geride bıraktığımız ağaçlara...” (Şafak, 2023: 15). İthafı ise küresel edebiyatın göç, köksüzlük, kimlik sorunu gibi konularına gönderme yapması açısından önemlidir.

Elif Şafak’ın *“Kayıp Ağaçlar Adası”* romanı, anlatım teknikleri ile küresel romana özgü pek çok özellik barındırır. Roman, birden fazla anlatıcı perspektifiyle çok katmanlı bir anlatı kurar. Hikâye hem insanların hem de doğanın (incir ağacı) bakış açısından anlatılır. Bu çoklu bakış açıları, küresel romanın temel bir özelliği olan kapsayıcı ve çoğulcu bir anlatı tarzını temsil eder. Aynı olaylara farklı karakterlerin gözüyle bakılması bireysel ve toplumsal gerilimlerin daha derinlemesine incelenmesini sağlar.

Romanı küresel edebiyat açısından zaman, mekân ve karakterler olarak inceleyecek olursak romanın 1974-2010 yılları arası Kıbrıs ve Londra’da geçtiğini görürüz. Hikâyenin Kıbrıs ve Londra olmak üzere birden fazla ülkede geçmesi ve 1974-2010 gibi geniş bir zamanı kapsaması küresel edebiyatın geniş sınırlarına uygun bir özelliktir. Romanın karakterlerine baktığımızda ise karşımıza köklerini Kıbrıs’ta salmış ancak daha sonra yurdundan edilmiş konuşan bir İncir Ağacı, Kıbrıs’ta doğup büyüüp Londra’ya göçmek zorunda kalan Kıbrıs Rum’u Kostas Kazantzakis, Kıbrıs Türk’ü Defne ve ikisinin Londra’da doğan kızları Ada Kazantzakis çıkar. Farklı milletlerden olan Kostas ve Defne’nin aşkı, küresel dünyada birçok sınırın kalktığı gibi aşkın da sınırının kalkması bakımından önem taşır. Bu farklılıkların aşkı sonucunda İngiltere’de dünyaya gelen 16 yaşındaki Ada Kazantzakis ise ne babasının Rumcasını ne de annesinin Türkçesini konuşabilen, adından da anlaşılacağı gibi küreselleşen dünyanın kalıpları olmayan melez çocuğudur. Ada, adeta küreselleşmenin öznesi olan yeni nesli temsil eder. Londra’da büyüyen ve hem Rum hem Türk kökenleriyle bağ kurmaya çalışan Ada, kimlik arayışının küresel düzeyde nasıl bir anlam taşıdığını gösterir. Ada’nın çelişkili duygu durumları ve geçmişi anlamlandırma çabası, modern dünya vatandaşlığının getirdiği zorlukların altını çizer. Ada, küreselleşme çağında bireyin ne şekilde çoklu kimliklere sahip olabileceğini ve bu kimliklerin birbirleriyle çatışması durumunda nasıl bir yük yarattığının örnek bir öyküsüdür. Onun perspektifinden, nesiller arası travma aktarımının bireysel ve toplumsal boyutları gözler önüne serilir. Romanımızın bir diğer başkahramanı olan İncir Ağacı ise

kendi ağzından kendi hayat hikâyesini bizlere anlatan kanlı canlı bir karakterdir. Romanın belki de en dikkat çekici karakterlerinden biri olan İncir Ağacı, insanî olmayan bir varlığın anlatıdaki aktif rolünü ortaya koyar. Bu ağaç hem bireyler arası bağların hem de insanlar ile doğa arasındaki derin ilişkilerin bir temsili olarak öne çıkar. Küreselleşme çağında çevreye verilen zararın etkilerini ve bu etkilerin insanlar üzerindeki yansımalarını dile getirir.

Romanı işlediği konu açısından ele aldığımızda hem bir incir ağacının hem de Rum Kostas ile Türk Defne'nin Kıbrıs'tan Londra'ya uzanan bir göç hikayesi karşımıza çıkar. Roman, Kıbrıs'ın tarihsel ve siyasal trajedilerini merkezine alarak aidiyet, kimlik, travma, çevre ve doğa-insan ilişkisi gibi temalar üzerinden küresel romana özgü bir anlatı kurar. *“Kayıp Ağaçlar Adası”*, Kıbrıs'ın bölünmüş ve çatışmalı tarihini şahsî hikâyelerle iç içe örür. 1974'te Kıbrıs'ta yaşanan olayları, Rum ve Türk toplulukları arasındaki etnik gerilimleri ve bunların bireyler üzerindeki etkilerini anlatırken bu trajediyi evrensel bir kayıp ve özlem hissiyle sunar. Kolektif belleğin bir parçası olan bu tarihsel olaylar, ulusal bir bağlamın ötesine geçerek okuyucuyu farklı ülkelerin benzer deneyimleriyle bağlantı kurmaya davet eder. Şafak, bu tarihsel anlatının merkezine bireylerin seslerini yerleştirerek ulusal ve etnik kimliklere özgü acıları küresel insanlık deneyiminin bir parçası olarak yeniden tanımlar. Romanın en dikkat çekici tematik yeniliklerinden biri doğanın ve çevrenin bir anlatı kahramanı olarak kurgulanmasıdır. Anlatının büyük bölümü Kıbrıs'ta bir incir ağacının bakış açısından aktarılır. Bu yenilik, insan-merkezli bir hikâye anlayışından uzaklaşarak insanın doğa ve çevreyle olan ilişkisini vurgular. Şafak, küresel iklim krizi ve insan faaliyetlerinin doğaya verdiği zararları, incir ağacının sessiz tanıklığı üzerinden dile getirir. Bu bağlamda, roman insanoğlunun dünyaya olan etkisinin en üst düzeylere çıktığı Antroposen Çağı'nın küresel kaygılarına seslenir ve bireysel hikâyelerle ekolojik bilinci birleştirir. Örneğin İncir Ağacı'nın ağzından *“Birinci nesil göçmenler kendilerine has bir türdür. Çoğunlukla bej, gri veya kahverengi tonlarından giyinirler. Göze batmayan renkler... Hem hayatın onlara verdiği şanslar için sonsuz müteşekkirdirler hem de koparılmanın yara izlerini taşırlar ve her zaman garip hissederler kendilerini; tıpkı araba kazası atlatmış insanlar gibi, sözü edilmeyen tecrübeler ayırır onları diğerlerinden”* (Şafak, 2023: 41) cümleleri küresel edebiyatın ana temalarından olan göçmenliğe vurgu açısından önemlidir.

Romanın “Sınıf” adlı bölümünde Ada için kurulan “*Bir zamanlar dinlediği bir vaazı hatırladı ya bir kilisede olmalıydı ya da bir camide, zira çocukluğunun farklı dönemlerinde, pek uzun süre olmasa da her ikisine de gittiği olmuştur*” (Şafak, 2023: 44) cümleleri ise küresel edebiyatın kozmopolit karakterlerine uygun bir ifadedir. Küresel edebiyat anlayışı içerisinde önemli bir yer tutan cinsel kimlik ve yönelim teması ise romanın “Yalnızlık” başlığını taşıyan bölümünde Defne’nin kızı Ada’ya hoşlandığı kişinin adını sorarken “*Oğlanın... veya kızın... senin böyle hissetmene neden olan salağın adı ne?*” (Şafak, 2023: 117) şeklinde kurduğu cümlesiyle karşımıza çıkar. Yine romanın kahramanlarından olan Türk Yusuf ve Rum Yiorgos için “*Tanrı biliyordu ya bir Türk’le bir Rum’un birbirlerine âşık olduğunu görmekten hiç hoşlanmayacak yeterince insan vardı bu adada ama o çift bir de eşcinselse sayı muhtemelen dörde katlanırdı*” (Şafak, 2023: 178) sözleriyle eşcinsel bir çift olduğunu öğrendiğimiz Yusuf ve Yiorgos da küresel edebiyat romanının bu temasına örnektir.

Yerel olanı bütün bir dünyaya anlatma amacı da güden Şafak, romanın İncir Ağacı’nı konuşturduğu bir bölümünde bunu şu sözlerle gerçekleştirir: “*İşte bu yüzden; muskalarla ve otlarla, fısıltılarla ve tuzlarla, tanrıların veya gezgin ruhların gönlünü almaya çalışıyoruz hep ama onlar da inanılmaz derecede kaprisliler. Kadın, erkek, genç, yaşlı, kuzeyli, güneyli demeden bütün Kıbrıslılar – ister mati desinler ister nazar- kemgözden aynı şekilde korkarlar. Kolyelere, bileziklere mavi camdan boncuklar takarlar, evlerinin girişine asarlar, arabalarının konsollarına yapıştırırlar, yeni doğan bebeklerinin beşiklerine bağlarlar, hatta gizlice iç çamaşırlarına iğnelerler ve bununla da yetinmez, bir de havaya tükürerek, toplayabilecekleri bütün korumayı seferber etmeye çalışırlar. Sağlıklı bir bebek veya mutlu bir çift görünce, daha iyi bir iş bulunca veya fazladan para kazanınca da tükürür Kıbrıslılar; mest olunca, çok üzülünce veya afallayınca da yaparlar aynısını.*” (Şafak, 2023: 154). Kıbrıs’a dair yerel özelliklerin anlatıldığı bir diğer kısım ise “*Adanın kadınlarını hamilelik kadar birbirlerine yakınlaştıran hiçbir şey yoktur. Konu bu olunca sınırlar kalkar. Her zaman onların – dünyanın hamile kadınlarının- kendi başına bir millet olduklarını düşünmüşümdür. Aynı yazılmamış kuralları izlerler ve gece olup da yatağa girdiklerinde benzer kaygılar ve korkular dönüp durur zihinlerinde. O dokuz ay boyunca hem Kıbrıslı Rum hem de Kıbrıslı Türk kadınlar kimsenin eline bıçak vermezler veya bir makası açık bir*

şekilde masada bırakmazlar; tüylü hayvanlara veya çirkin kabul edilenlere bakmazlar ve içlerine bir ruh filan kaçmasın diye ağızları açık esnemezler. Bebekleri doğduğunda, aylarca tırnaklarını ve saçlarını kesmekten kaçınırlar. Ve kırk gün dolup da bebeklerini eşe dosta gösterdiklerinde, aynı kadınlar bebeklerini gizlice çimdiklerler ağlasın diye –kemgöze karşı tedbiren” (Şafak, 2023: 154-155) kısmıdır. Bu anlatılanlarla bütün bir dünya okurunun yerel hakkında bilgilenmesi sağlanır.

Küresel romanın önemli özelliklerinden olan çok dillilik ve kültürlerarası etkileşim konusuna roman içinden örnek vermek gerekirse “Yusuf’la Yiorgos; verandada, taş bir bankta yan yana oturuyorlardı. Kostas tam onlara seslenecekken durdu; gözleri, zihninin hemen kavrayamadığı bir şeyi fark etmişti. İki adam birbirlerine gülümsüyordu, elleri birbirine kenetlenmiş, parmakları birbirine geçmişti. Yiorgos eğilip Yusuf’un kulağına birkaç kelime mırıldandı, söyledikleri Yusuf’u güldürdü. Kostas onun ne dediğini duyamasa da Türkçe olduğunu anlamıştı. Bunu sık sık yapıyorlardı, kendi başlarına olduklarında Rumca ve Türkçe konuşuyor, aynı konuşma içinde iki dil arasında gidip geliyorlardı (Şafak, 2023: 178) kısmı buna güzel bir örnek olur.

Küresel romancının yargılamayan, çatışmadan kaos değil sentez çıkaran, keskin köşeleri olmayan, kalıp düşünceleri olmayan, esnek olan ve dünyaya geniş bir açıdan bakan tutumu romanda İncir Ağacı’nın ağzından “En iyisi tüm toplu inançlardan ve kesinliklerden biraz uzak durmak diye kendime hatırlatırım her zaman” (Şafak, 2023: 220) cümleleriyle kendini gösterir.

Romanda yerel olanın küresel beklentilere göre dizayn edilmesi anlamına gelen “küyerelleşme” kavramına örnek olarak da “Ee, modern dünya. Herkes meşgul. Bazen acelen oluyor, tütsü yakacak zamanın olmuyor. Ya da serpecek tuz bulamıyorsun. Ya da kibar insanlarla beraber olduğun için tüküremiyorsun. Bu uygulama hepsini yapıyor senin için” (Şafak, 2023: 268) cümleleriyle açıklanan dijital tütsüyü görmekteyiz.

Sonuç olarak “Kayıp Ağaçlar Adası” adlı romanı incelediğimizde küresel edebiyatın unsurları olan yazarın hayatının yukarıda bahsedildiği gibi küresel yaşayışa uygunluğu, romanın ilk olarak İngilizce yazılıp sonra Türkçeye çevrilmesinin çok dilliliğe ve çok kültürlülüğe uygun olması, roman karakterlerinin

Rumca, Türkçe ve İngilizce dillerinin içinde aynı anda olması, romanın küresel sorunların önemli meselelerinden olan bir göç ve göçmenlik hikayesi olması, farklı milletlerden olan karakterlerin yaşadıkları aşk; Rum, Türk ve İngiliz kültürünün içinde yaşamını sürdüren kozmopolit karakterler, yerel olanın küresel anlatılması yani küyerelleşmeye dair roman içinden örnekler, küresel romancının yargılamayan, çatışmadan kaos değil sentez çıkaran , keskin köşeleri olmayan esnek olan ve dünyaya geniş bir açıdan bakan tutumu karşımıza çıkar. Elif Şafak, tüm bunların ışığında romanında küresel edebiyatın önemli bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Çok dillilik, kültürler arası etkileşim ve evrensel temalar yazarın eserlerini küresel bir bağlamda değerlendirmemize olanak tanır. Tüm bu özellikleri içermesi de romanın küresel edebiyat eğitiminde iyi bir örnek olmasına imkân sağlar.

Bölüm 5

Sonuç

Küresel romanlar; belirli bir coğrafyaya veya kültüre ait olmakla sınırlı kalmayan, insanlığın ortak deneyimlerini evrensel bir perspektiften ele alan ve farklı kültürleri bir araya getiren edebî eserlerdir. Bu romanlar; göç, kimlik arayışı, çok kültürlülük, çevresel sorunlar, salgın, savaş gibi tüm dünyayı ilgilendiren temaları işlerken okuyuculara farklı zaman, mekân ve kültürler arasında bir yolculuk sunar. 21. yüzyılın kaçınılmaz bir gerçeği olan küreselleşme, toplumlar ve bireyler arasındaki mesafeleri yakınlaştırır, sınırları silikleştirir. Edebiyat da bu dönüşümden nasibini alarak yerel anlatıların evrenselleştiği küresel romanlar çağını doğurur.

20. yüzyılın sonlarından itibaren ivme kazanan küreselleşme süreci, edebiyatın ekonomik ve kültürel boyutları arasında yeni gerilimler yaratır. Yerel ile küresel olanın iç içe geçtiği melez anlatılar ortaya çıkar. Bu tezde incelenen “Tezat”, “Sinekli Bakkal”, “Şeytan Melek ve Komünist”, “Kafamda Bir Tuhaflık” ve

“*Kayıp Ağaçlar Adası*” romanları farklı dönemlerde yazılmış olmalarına rağmen küreselleşmenin Türk edebiyatı üzerindeki etkilerini belirgin biçimde yansıtan örnekler olarak öne çıkar. Türk edebiyatının küreselleşme süreciyle girdiği etkileşim, yalnızca eserlerin uluslararası arenada görünürlük kazanmasıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda estetik biçimler, anlatı teknikleri ve dil kullanımı açısından önemli dönüşümlere yol açar. 20. yüzyılın sonlarından itibaren küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte edebî üretim yerel ve küresel olanın iç içe geçtiği melez anlatılar üretmeye başlar. Edebiyat sosyolojisi bağlamında yeni gerilimler ortaya çıkar. Bu makalede incelenen “*Tezat*”, “*Sinekli Bakka*”, “*Şeytan Melek ve Komünist*”, “*Kafamda Bir Tuhafılık*” ve “*Kayıp Ağaçlar Adası*” romanları, söz konusu dönüşümleri farklı düzeylerde yansıtan önemli örnekler olarak öne çıkar.

İzzet Melih Devrim’in “*Tezat*” ve Halide Edib Adıvar’ın “*Sinekli Bakka*” romanları, Osmanlı modernleşmesi bağlamında Doğu-Batı ikilemini ve kimlik çatışmalarını merkeze alarak küreselleşme öncesi dönemde modernleşme süreçlerine nasıl yanıt verildiğini gözler önüne serer. Bu eserlerde Batılı anlatı tekniklerinin geleneksel anlatım formlarıyla birleştiği görülür. Ayrıca karakterlerin iç çatışmaları ulusal edebiyatın küresel edebiyatla olan ilişkisini simgesel düzeyde temsil eder.

Nedim Gürsel’in “*Şeytan Melek ve Komünist*” romanında küreselleşmenin ideolojik etkileri öne çıkarken bireyin modern dünya içindeki kimlik mücadelesi edebiyatın sosyo-politik boyutunu görünür kılar. Orhan Pamuk’un “*Kafamda Bir Tuhafılık*” adlı romanı küreselleşmenin kent mekânı üzerindeki etkilerini bireysel bir hikâye çerçevesinde ele alarak İstanbul’un dönüşümünü küresel kapitalizmin yarattığı sosyal hareketlilik bağlamında tartışır. Elif Şafak’ın “*Kayıp Ağaçlar Adası*” ise küreselleşmenin edebiyat üzerindeki bir başka etkisini çokkültürlülük ve göç anlatıları üzerinden ele alır ve farklı kültürel anlatıların iç içe geçtiği bir edebiyat anlayışını temsil eder.

Bu eserlerde ortak olarak görülen en önemli olgu küreselleşmenin edebî anlatıyı yalnızca tematik düzeyde değil, aynı zamanda biçimsel olarak da etkilemesidir. Modernist ve postmodernist anlatı tekniklerinin yerel anlatı gelenekleriyle birleşmesi yazarların küresel okur kitlesine hitap etme çabasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra edebiyatın ekonomik boyutu

da küreselleşmeyle dönüşüme uğrar. Eserlerin uluslararası yayın piyasasında yer bulması, küresel dolaşıma girebilmesi için belirli estetik normlara uygun hale getirilmesi gerekliliğini doğurur.

Türk edebiyatı küreselleşme ile olan imtihanında yerel kimliği koruma çabası ile küresel edebiyat sistemine entegre olma zorunluluğu arasında bir denge kurmaya çalışır. İncelenen eserler, bu sürecin farklı aşamalarını ve etkilerini ortaya koyarak Türk edebiyatının küreselleşme karşısında nasıl dönüşümler geçirdiğine dair önemli ipuçları sunar. Ancak küreselleşme sürecinin yalnızca tematik değil, aynı zamanda edebiyat sosyolojisi ve piyasa dinamikleri açısından da daha derinlemesine ele alınması gerekir. Bu noktada Türk edebiyatının gelecekte küresel edebiyat sistemi içinde nasıl konumlanacağı, yerel anlatı geleneklerinin nasıl korunacağı ve küresel okurla nasıl daha güçlü bağlar kurulabileceği soruları, üzerinde durulması gereken temel meseleler olarak karşımıza çıkar.

İçinde bulunduğumuz çağın kaçınılmaz gerçekliği olan küreselleşmenin, küresel edebiyatın ve küresel romanların -artıları ve eksileriyle- ne olduğunun öğrenilmesi, örneklerinin incelenmesi; ortaöğretim çağındaki öğrencilerin çağın edebî ruhunu doğru okuyabilmesi, kültürel çeşitliliği anlaması ve eleştirel düşünme becerisi kazanması açısından son derece önemlidir. Ancak bu öğrenme sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için küresel romanların yerel değerlerle dengeli bir şekilde ele alınması ve pedagojik açıdan uygun bir çerçevede sunulması gerekir. Bu nedenle içinde yaşadığımız çağın somut bir gerçekliği olan küreselleşme ve bunun edebiyata etkisi olan küresel edebiyatın olumlu ve olumsuz özellikleriyle öğrencilere sağlıklı şekilde tanıtılabilmesi için küresel romanların Türk edebiyatındaki örneklerinin 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda öğretim materyali olarak kullanılma gerekliliği ortaya çıkar.

Küresel edebiyat ve küresel roman kavramlarını öğrencilere doğru şekilde tanıtabilmek için artı ve eksi yönlerini iyi analiz etmek gerekir. Bu çalışmada küresel romanların Türk edebiyatındaki örnekleri olarak sayabileceğimiz 5 roman incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda, çalışmaya konu olan romanların 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda küresel roman kavramının ortaöğretim çağındaki öğrencilere öğretilmesi için öğretim materyali olarak

kullanılabilme meselesi değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda küresel romanların öğrencilere tanıtılması durumunda oluşabilecek olumlu ve olumsuz durumlar tespit edilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda oluşabilecek olumlu ve olumsuz durumlara baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Küresel romanlar, farklı coğrafyalardan ve kültürlerden gelen anlatıları bir arada içermeye özelliğinden dolayı öğrencilerin kültürel çeşitliliğe aşina olmasına ve olaylara farklı bakış açıları ile bakmasına yardımcı olur. Öğrenciler, bu romanlar aracılığıyla küresel vatandaşlık bilinci kazanır ve dünya edebiyatını daha bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirme becerisi geliştirir. Küresel romanlarda yer alan temalar; göç, savaş, kimlik arayışı, çevresel sorunlar gibi tüm insanlığı ilgilendiren meselelerdir. Bu temalar, öğrencilerin insanlığın temel meseleleri üzerine kafa yormalarına, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine ve farklı kültürel deneyimler aracılığıyla empati kurmalarına olanak tanır. Ayrıca, bu tür eserler kültürel önyargıların kırılmasına yardımcı olur. Farklı dillerde yazılmış küresel romanların öğretimi, öğrencilerin yabancı dil becerilerini geliştirmelerini teşvik eder. Küresel romanlar, 21. yüzyıl edebiyat anlayışını ve güncel sorunlarını ele alarak öğrencilere edebî çağın ruhunu doğru bir şekilde tanıtır. Bu eserler, öğrencilere çağdaş edebî eserlerle etkileşime geçme fırsatı sunar. Küresel romanların öğretimi edebiyatın tarih, sosyoloji, coğrafya ve felsefe gibi diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesine katkı sağlar. Öğrenciler, edebî metinler üzerinden çok yönlü ve disiplinler arası düşünme yeteneği kazanır. Ancak bu olumlu özelliklerin yanında küresel romanların öğretim programına dâhil edilmesi ulusal edebiyat eserlerine ayrılan alanı daraltabilir. Bu durum, öğrencilerin kendi kültürel miraslarını yeterince tanıyamamaları ve yerel değerlerden uzaklaşmaları gibi sonuçlar doğurabilir. Dil açısından baktığımızda da küresel romanlarda, evrensel okuyucuya ulaşmak adına dilde sadeleşme ve yüzeysellik olabileceği görülür. Bu durum, derin ve estetik bir dil yerine daha standart ve yüzeysel anlatıların benimsenmesine yol açabilir. Yine küreselleşme sürecinin yerel kültürlerin ve dillerin erozyona uğraması riskini beraberinde getirebileceği de göz ardı edilmemelidir. Bir başka yönden küresel romanların ön plana çıkması, yerel anlatı tekniklerinin ve kültürel kimliklerin zayıflamasına neden olabilir. Küresel romanları yapı olarak incelediğimizde küresel romanların zaman ve mekân bakımından karmaşık yapılarıyla ortaöğretim öğrencileri için zorlayıcı olabileceğini

söyleyebiliriz. Çok katmanlı anlatı ve farklı bakış açıları, öğrencilerin anlamlandırma süreçlerinde güçlükler yaratabilir. Çeviri eserlerde kültürel ve dilsel inceliklerin tam olarak yansıtılamaması, metnin anlamını ve estetik değerini zayıflatabilir. Bu durum, öğrencilerin eserin orijinal ruhunu tam olarak kavrayamamasına neden olabilir.

Sonuç olarak küresel romanların 2024 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda öğretim materyali olarak kullanılması öğrencilerin içinde yaşadıkları edebî çağın ruhunu yakalayabilmelerine ve doğru analizler yapabilmelerine yardımcı olacakken aynı zamanda öğrencilerin kültürel farkındalıklarını artırarak edebiyata evrensel bir perspektiften yaklaşmalarını sağlayacak önemli bir adım olacaktır. Ancak bu sürecin başarılı olabilmesi için ulusal edebiyat eserlerinin öğretim programındaki yerinin korunması ve küresel romanların pedagojik açıdan uygun şekilde seçilmesi gerekir. Küresel edebiyat, öğrencilerin dil becerilerini ve eleştirel düşünme yetilerini geliştirirken kültürel tek tipleşme riskine karşı yerel kültür ve dil öğeleriyle dengelenmelidir. Böylelikle öğrenciler, hem kendi kültürlerine sahip çıkan bireyler hem de küresel dünyanın sorunlarına duyarlı küresel vatandaşlar olarak yetiştirilebilir.

Kaynaklar

- Adivar, H. E. (2022). *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Can Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1992). *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri Cilt 11*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Antakyalıoğlu, Z. (2013). *Roman Kuramına Giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balcı, Y. (2023). Bir küresel Türk edebiyatı var mıdır? *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 2 , 209-221.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Demir, F ve Uzunyol, N. (2024). *Küresel edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Devrim, İ. M. (2016). *Tezat*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Dulupçu, M. A. (2001). *Küresel rekabet gücü Türkiye üzerine bir değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gürsel, N. (2011). *Şeytan, Melek ve Komünist*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Karabıçak, M. (2012). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ortaya çıkan yönelim ve tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 120002(7), 113-116.
- Kaygusuz, İ. (2024). Küreselleşme ve dijitalleşme süreçlerinin kültürel melezleşme eğilimleri üzerindeki etkisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 18(36), 20-38.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2013(1), 1.

- Kirsch, A. (2019). *Küresel roman: 21. yüzyılda dünyayı yazmak* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Kul, E. (2016). *İzzet Melih Devrim'in eserleri*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2024). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Hazırlık, 9,10,11,12. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara.
- Nobokov, V. (1988). *Edebiyat dersleri* (1980). (Çev. F. Özgüven, N. Akbulut). İstanbul: Ada Yayınları
- Pamuk, O. (2019). *Kafamda Bir Tuhaflık Var*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seval, H. (2006). *Yeryüzünde bir yolcu Nedim Gürsel*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Sönmez, B. (2019). Bir dünya edebiyatı var mı? *Notos*, 77(1), 24-44.
- Şafak, E. (2023). *Kayıp Ağaçlar Adası*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Şahin, V. (2018). Romanla kimlikleşen bir yüz: Halide Edib Adıvar ve edebi yaratımları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD)*, 1(1), 5.
- Turğut, H., & Tilbe, A. (2024). Nedim Gürsel'in Şeytan, Melek ve Komünist'ini bir siyasal roman olarak okumak. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(1), 43-56.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Türk Diyanet Vakfı. (2009). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.Cilt 37, 248-249.

EK-A: Etik Beyanı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

11/04/2025

KİNEM DİLAN BAZİN

EK-B: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimler Enstitüsü LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimler Enstitüsü	17/02/2025
Tez Başlığı / Konusu		
TÜRK EDEBİYATINDAKİ KÜRESEL ROMANLARIN ÖĞRETİM BOYUTU		
Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin, 17/02/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14 (yüzde on dört) tür.		
Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir: - Kabul ve onay sayfası hariç, - Teşekkür hariç, - İçindekiler hariç, - Simge ve kısaltmalar hariç, - Gereç ve yöntemler hariç, - Kaynakça hariç, - Alıntılar hariç, - Tezden çıkan yayınlar hariç, - 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)		
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.		
Gereğini bilgilerinize arz ederim.		
Adı Soyadı : Kinem Dilan Bazin Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Statüsü : <u>Y. Lisans</u> X <u>Doktora</u> □		
	Danışman	Öğrenci
Adı Soyadı	Prof. Dr. Fethi Demir	Kinem Dilan Bazin
İmza		
	Tarih	17.02.2025